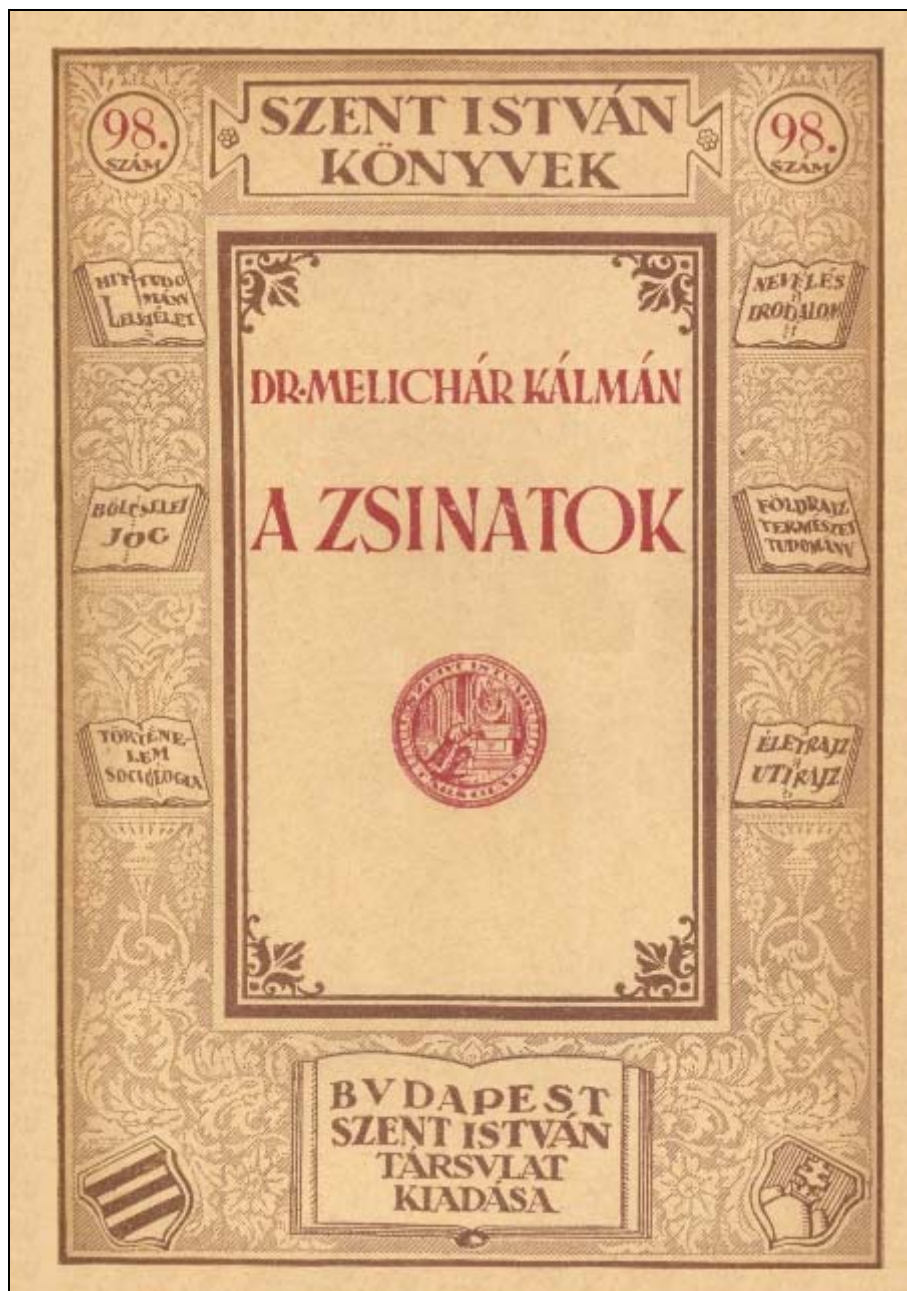

Melichár Kálmán

A zsinatok

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Dr. Melichár Kálmán
A zsinatok

Nihil obstat.
Dr. Michael Marzell
censor dioecesanus.

Nr. 2502. Imprimatur.
Strigonii, die 3. Sept. 1931.
Dr. Stephanus Breyer
eppus, vic. gen. ad int.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1932-ben jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté.

A könyvben előforduló idegennyelvű idézeteket magyar fordításban is megadjuk [...] zárójelben – kivéve ahol a fordítás (ha nem is szó szerint) már szerepel az eredeti szövegben. A fordítások P. Meskó Lajos Sch.P. munkája. A könyvben előforduló néhány görög kifejezést is megadjuk latin és magyar átíratban. Az eredeti helyesírást több helyen a maihoz igazítottuk.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
A zsinatfogalom meghatározása	5
Közzsinat.....	7
Részszerű zsinatok	7
Plenáris zsinatok	8
Tartományi zsinatok.....	10
Egyházmegyei zsinatok	11
Püspökmegyei értekezletek.....	12
Püspöki konferenciák.....	12
A zsinatok történeti kezdete.....	13
A zsinatok összehívása	14
A zsinatok összehívásának időpontja.....	17
Elnöklés. Ügyrend. Berekesztés	17
A zsinatok joghatósága. Pápai felsőbbség	23
A zsinatok tagjai	24
A közzsinatok korszakai és száma	30
Első Niceai zsinat.....	33
Első konstantinápolyi zsinat	38
Ephesusi zsinat.....	39
Chalcedoni zsinat.....	39
Második konstantinápolyi zsinat.....	40
Harmadik konstantinápolyi zsinat.....	41
Trullai partikuláris zsinat	42
Második niceai zsinat.....	43
Negyedik konstantinápolyi zsinat.....	45
Első lateráni zsinat	46
Második lateráni zsinat	47
Harmadik lateráni zsinat	48
Negyedik lateráni zsinat.....	49
Első lyoni zsinat.....	50
Második lyoni zsinat.....	50
Viennei zsinat.....	51
Pisai zsinat	52
Konstanzi zsinat.....	53
Bazeli zsinat.....	57
Ferrara-firenzei zsinat	59
Ötödik lateráni zsinat	60
Trienti zsinat	61
A trienti zsinat határozatainak elfogadása	68
Vatikáni zsinat	69
Az ismertebb zsinati gyűjtemények	73
A trienti zsinat aktái	75
A vatikáni zsinat aktái.....	75
Partikuláris zsinati gyűjtemények	76
Általános zsinati irodalom	77

A trienti zsinat irodalma.....	78
Pápaellenes irányt követő munkák.....	78
A vatikáni zsinat irodalma	79

A zsinatfogalom meghatározása

Zsinat elnevezést a görög synodos és a latin concilium szavak adják vissza, melyek egyaránt összejövetelt, összetalálkozást, gyülekezetet jelentenek. A latin „concilio” igéből származtatott „concilium” elnevezés még arra is mutat, hogy az ilyen gyülekezet előzetes összehívás alapján jön össze, mint ahogy maga a „concilio” törzsszó is szólítást, meghívást, idézést jelent; ebből képződött a bírósági „concilio” elnevezés, mely a magyar nyelvhasználatban is meghonosodott.

A synodus és concilium elnevezéseket Gratian az ő dekretumának I. részében (can. I. §. 7. D. 15.) a következőképpen magyarázta meg: A görög synodus a latin comitatus és coetus szavaknak felel meg, melyek közül az előbbi kíséző sereget, tehát sokaságot, az utóbbi összejövetelt, illetőleg összeülést jelent. A concilium elnevezést pedig arra a római szokásra vezeti vissza, hogy valahányszor a felmerült ügyeket meg kellett tárgyalni, valamennyien összejöttek, hogy közös egyetértéssel határozzanak; a concilio közös megfontolást jelent, mely mint „quasi concilio”, azaz tanácskozásra való összeülésnek eredménye jelentkezik. E concilio szóban a *d* betűnek *l* betűbe való átmenetéből származott a concilio elnevezés, melyet általában a népgyűlésekre, de különösen a római birodalom tartományi székhelyein (metropolisaiban) tartott tartománygyűlésekre alkalmaztak,¹ míg a középkori német birodalmi gyűlések „Reichssynoden” elnevezés alatt ismeretesek. Rendszerint azonban a papok gyülekezetére szorították ezt az elnevezést.²

A keresztény értelemben használt concilio elnevezéssel legelőször Tertullianus (†220 és 240 között) egyházi írónál találkozunk, aki azt az egész kereszténység képviselőjének tekintette: „Repraesentatio totius nominis christiani”. S habár a zsinatok elnevezésére a concilio és synodus váltakozva használtak is, az előbbi alatt a közzsinatokat és a partikuláris zsinatokat szoktuk érteni, míg a synodus az egyházmegyei, vagy másképp püspöki zsinatok jelzésére szolgál. Ez ma a kanonisták egyhangú véleménye, aminek Iosephus Laurentius³ adott kifejezést s különösen a francia kanonisták ragaszkodtak ahhoz, hogy a synodus elnevezés kizárólag csak az egyházmegyei zsinatokra szorítkozzék.

A keresztény Egyházban kifejlődött zsinati intézmény nem hitelvi, nem dogmatikus kérdés, az Egyház szervezetének nem isteni alapításon nyugvó része, hanem az apostoloknak 52. évi jeruzsálemi összejöveteleig visszavezethető történeti fejlemény, mely az Egyháznak nem is nélkülözhetetlenül szükséges része, amint ezt az a történeti tény is igazol, hogy a 869. évi IV. konstantinápolyi s az 1123. évi I. lateráni, majd az 1545-1563. évi tridenti s az 1869. évi vatikáni zsinatok között évszázadok teltek el anélkül, hogy zsinatokat tartottak volna, mely hosszú időközökben a pápai primátus és a püspöki intézmény teljesen elegendőnek bizonyult az egyházi joghatóság gyakorlására.

A zsinati intézményt a célszerűség érdeke fejlesztette ki azokban a válságos időkben, melyekben a fiatal kereszténységet a pogány, főleg görög bölcseleőknek szentírás-magyarázatokból merített tévtanításai veszélyeztették, mely fenyegető veszedelemmel szemben a püspököknek egységes hitvédelemmel kellett küzdeni. Első kezdetől fogva a hitegység biztosítása vezetett arra, hogy az egyházmegyei kormányzat synodalis jellegű legyen oly módon,

¹ Paul Hinschius (†1898) berlini professzor „Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883) III. 325. lap, 3. jegyzete a zsinatokat a római birodalom metropolisaiban tartott concilia provincialia-kra vezeti vissza, mely példaszerűséget azonban Rudolf v. Scherer (†1918) gráci, majd bécsi professzor „Handbuch des Kirchenrechtes” (Graz, 1886) munkájában (I. 659. lap 1. jegyz.) nem tartja beigazoltnak.

² Emil Friedberg (†1910) lipcsei professzor „Lehrbuch stb.” (Leipzig, 1909) munkájában (30. lap, 3. jegyz.) utal arra, hogy már az egyiptomi papok is összejöttek ilyen országos és tartományi zsinatokra.

³ Iosephus Laurentius németalföldi tudós jezsuita (†1927), aki annak idejében Franciscus Xav. Wernz jezsuitagenerálisnak volt a római Universitas Gregorianán tanítványa, három kiadást ért „Institutiones Iuris Ecclesiastici” című munkájában, 187. lapon. Freiburg i. B., 1908.

hogy a püspök minden fontosabb kérdésben az őt körülvevő papságot (presbyteriumot) hallgatta meg. A tévtanok nyomán kifejlődött eretnekségek azután az összes püspököknek egységes hitformulázását tették szükségessé, mely célból a püspökök a hittudása által kiváló tekintély hírében álló esetleg az illető vidék metropolisában rezideáló püspöktársukat keresték fel, hogy annak irányítása mellett közös megegyezéssel egységesen állapítsák meg a Szentírásra alapított igaz hitnek lényegét és fogalmát, melytől való legcsekélyebb eltérést is tévtannak nyilvánítottak, az azt követő eretnekekkel pedig minden érintkezést megszüntettek.

Több püspöknek közös megállapodással létrejött hitelvi határozatai mindenekelőtt tárgyilagosan fejezték ki a tanító Egyháznak a tévtanokkal szembe állított igazhitű, ortodox felfogását; mely objektivitás azután egyénileg is megnyugtatta a világi híveket, akik a püspöki tanácskozások alapján kijelentett dogmatikus határozatokban nemcsak az egyes püspököknek egyéni nézetét, hanem a püspökök által reprezentált egyházi értelmiségnek, a Szentírással megokolt hitvallását látták megnyilatkozni.

A kódex nem nyújtja a zsinatfogalom meghatározását s így ezzel a kérdéssel a doktrinának kell foglalkozni, mely tudományos fogalom meghatározás aszerint különböző, hogy egyetemes vagy csak részszerű, avagy éppen csak egyházmegyei zsinatról van-e szó, mely utóbbi jóformán csak a neve után zsinat, lényegében azonban a püspöknek csupán tájékoztató közege, mely a külső jogvidékre kötelező határozatokat nem hozhat.

Úgy az egyetemes, mint a részszerű zsinatok a püspökök és egyházi joghatóság szempontjából velük egyenlősített főpapok által képviselt egyházi értelmiségnek törvényesen megalakult ünnepélyes gyülekezetei az Egyháznak határozathozatalra jogosított intézményes szervei.

E fogalom meghatározás szerint a súlypont a püspöki intézményen és a határozathozatalon nyugszik. Az előbbi tekintet annyira lényeges, hogy a korábbi kanonisták a fogalom meghatározásánál mindenekelőtt a püspökök gyülekezetéről szólnak és csak folytatólagosan tesznek említést arról, hogy a püspökökön kívül, történeti fejlődés folytán a bíbornokok, rend vezérfőnökök és praelati nullius-ok is döntő szavazati joggal bíró tagjai a zsinatoknak. Laurentius a 3. jegyzetben hivatkozott művében (188. lapon) még külön ki is emeli, hogy mindenekelőtt a püspökök dolga az egyházi ügyekben határozni s ezért ők a zsinatnak kiváló tagjai, míg mások különböző címeken juthatnak a zsinati tagsághoz, „Episcopi, quorum prae ceteris munus est causas ecclesiasticas decidere, quamvis alii ex variis titulis votum in concilio habere possint.” [A püspökök, kiknek mások előtt/fölött a föladatuk, hogy egyházi ügyekben döntsenek, noha másoknak is lehet szavazatuk a zsinaton többféle címen.]

A második tekintet pedig a határozathozatalra való jogosultság, melynek hiánya egyszerűen kizárja azt, hogy a csak tanácskozó, de jogszabályt nem alkotó papi gyülekezet zsinati jelleggel bírhatson. Ezért nem lehet az egyházmegyei (püspöki) zsinatot a concilium kategóriájába besorozni s nem lehet a kódex 292. kánonjának rendszeresített püspöki konferenciákat sem zsinatoknak tekinteni. Az előbbieket azért nem, mert véleményeiknek nyilvánítása, valamint a zsinati vizsgálóknak s az egyházmegyei szentszéki bírácoknak, úgyszintén a plébánosoknak adminisztratív úton történő elmozdításának a plébánosok érdekében közreműködő püspöki tanácsosoknak (consultores) egyszerű választása nem törvényhozási ténykedés, a vallás érdekeinek előmozdítását célzó püspöki konferenciák pedig nem alkotnak a külső jogvidékre érvényes törvényeket, hanem csak a közösen követendő elveket állapítják meg, melyek alapján azután a konferenciákon résztvevő főpapok saját egyházmegyei törvényeiket kiadják.

Annak megértésére, hogy a püspökökön kívül más főpapok is tagjai a zsinatnak, rá kell mutatni arra, hogy az egyházi joghatóságot nemcsak az apostolok jogutódjai, a pápa és a püspökök gyakorolják, hanem a pápai teljhatalomból (plenitudo potestatis) kifolyólag az egyházi joghatósággal kirendelt (delegált) egyházi gyülekezetek, nevezetesen a zsinatok is. Joghatósággal bírnak még; a központi adminisztratív hatóságok, melyeket a kódex „Congregationes”, vagyis egyesületeknek nevez s körülbelül az állami kormányzat

minisztériumainak felelnek meg, továbbá a legfelsőbb egyházi bíróság „Tribunalia” s végül a „Curia Romana” elnevezés alá foglalt segédhivatalok, „Officia”, melyek között a pápai külügyi hivatal, mint közönségesen nevezik, az államtitkári hivatal is szerepel.

A központi hatóságokon kívül a periferiákon rendszeresített pápai segédközegek is bírnak a pápától kapott egyházi joghatósággal, mely ha nem is eredeti, de átruházott jogkörben mégis a hivatalukhoz kötött rendes hatalom.

A kódexnek az Egyház alkotmányát tárgyaló II. könyve a legfelsőbb egyházi joghatóságnak tárgyalásánál kiterjeszkedik mindazokra az egyházi közegekre, melyek ennek a legfelsőbb pápai hatalmi körnek részei, ami a VII. címnek összefoglaló megjelölésében kifejezi is, mely így szól „Titulus VII. De suprema potestate deque iis, qui eiusdem sunt ecclesiastico iure participes”. [A legfőbb hatalomról és azokról, kik ugyanebben részesülnek egyházi jog alapján.]

Abból azonban, hogy a zsinatnak, nevezetesen pedig a közzsinatnak, csak az egyházi joghatósággal bíró főpapok lehetnek döntő szavazattal bíró tagjai, még nem szabad arra következtetni, hogy mindegyik főpap már e minőségénél fogva a közzsinatnak született tagja, mert a 223. kánon taxatívén sorolja fel azokat a főpapokat, akik a közzsinatra meghivatnak s ezen döntő szavazattal bírnak; akik tehát e felsorolásból kimaradtak, nem igényelhetik a zsinati tagsági jogosultságot.

A zsinatok az egyházi hierarchián belől álló egyházi intézményt képeznek, mely csakis a kánonjog által szorosan megvont korlátok között érvényesülhet. A zsinatok úgy időrendileg, mint helyileg is a Szentszéktől függő papi gyülekezetek melyek csak abban az esetben bírnak a külső jogvidékre érvényes határozatok hozatali jogával, ha azok úgy összeállítás, mint tárgyalási mód tekintetében mindenképp megfelelnek a kánonjog követelményeinek, aminek hiányában azok csak álzsinatok (conciliabula), melyek minden törvényerőt nélkülöznek, mert a Krisztus által megígért Szentlélek támogatása az összegyűlt Egyháznak szól (Máté 18,19), amint ezt a „Sanctum vel Sacrosanctum Concilium” és a „Synodus in Spiritu Sancto legitime congregata” elnevezések is tanúsítják.

Közzsinat

Az egyetemes vagy közzsinat „concilium oecumenicum, generale vel universale” a világ összes püspökeinek és a kódex 222. kánonjában felsorolt többi főpapoknak a pápa vagy az általa kirendelt pápai legátus elnöklété alatt megalakult ünnepélyes gyülekezete az Egyház meg nem változtatható dogmáinak formulálására és a külső jogvidékre érvényes egyházi törvények alkotására. S ha az első 8, úgynevezett keleti közzsinat területi köre csak a római birodalom határait szorította is, azokat mégis az egész Egyház képviselőitnek kell tekinteni, mert abban az időben a civilizált római birodalom képezte a világegyetemet, mint ahogy Lukács evangélista is azt írja (2,1), hogy Augustus császár az egész föld népének összeírását parancsolta meg.

A kereszténység első ezer esztendejében a zsinati törvényalkotás volt a túlnyomó, míg a XI. századtól kezdve a pápai konstitúciók képezik az egyháznak dúsabb forrását.

Részszerű zsinatok

Míg a közzsinatok az egyetemes egész Egyházat képviselik, addig a részszerű zsinatok „concilia particularia” az Egyház valamely részének, országnak vagy egyházi tartománynak főpapjait gyűjtik össze a pápa legátusának elnöklété alatt szervezett papi gyülekezetekbe abból a célból, hogy az illető egyházi területen szükségessé vált egyházi rendezéseket megvitatva az ottani egyházi viszonyokat rendezzék. Ez a kizárólagos egyházfegyelmi hatáskör természetesen kizárja azt, hogy a partikuláris zsinatok hitelvi kérdéseknek dogmatikus megfogalmazására is kiterjeszkezhessenek.

A kódex kétféle partikuláris zsinatot különböztet meg, úgy mint:

1. a teljes zsinatot, „concilium plenarium”, és
2. a tartományi zsinatot, „concilium provinciale”-t.

Plenáris zsinatok

Teljes zsinatot, „concilium plenarium”-ot, a Szentszéktől előzetesen kikért engedély alapján több egyháztartománynak – esetleg valamely országnak, a misszióterületeken pedig a nemzetileg összefüggő nagyobb egyházi kapcsolatoknak – főpapjai tarthatnak, anélkül, hogy erre kötelezve is volnának. A 281. kánon ugyanis azt mondja: „Ordinarii plurium provinciarum ecclesiasticarum in Concilium plenarium convenire possunt, petita tamen venia a Romano Pontifice”... [Több egyháztartomány fölöttesei plenáris zsinatra öszezgyűlhetnek, de miután a Római Főpaptól erre engedélyt kértek.]

Ezek a „concilia plenaria” elnevezésű zsinatok még nagyobb zsinatok – „concilia maiora” –, területi zsinatok „concilia regionaria” –, sőt még viszonylagos közszinatok „concilia quasi universalialia” néven is említettnek.

Ilyen plenáris zsinatok voltak a keleti patriarchák elnöklete alatt tartott „concilia patriarchalia”, minőt 320-ban az alexandriai patriarcha hívott össze, hogy Arius tévtanai kérdésében állást foglaljon. Ezek a keleti patriarchai zsinatok azonban a XI. századbeli nagy schisma óta a nyugati egyházban nem jöhetnek tekintetbe.

Konstantinápolyban az a gyakorlat honosodott meg, hogy a patriarchai zsinatokra nemcsak a patriarchatushoz tartozó metropoliták és püspökök hivattak meg, de az esetleg Konstantinápolyban (még ha magánügyben is) tartózkodott (ἐνδημῶντες [endémóntesz = hazai, otthon-lévők]) más egyháztartományokhoz tartozó püspökök is bevonattak. Ily „συνοδος ἐνδημοῦσα” [szünodosz endénósza = hazában/otthon tartott zsinat] volt például a 400. évben tartott konstantinápolyi plenáris zsinat, melyen az ephesusi exarchának letételi ügyét tárgyalták.

A nyugati egyházban a primások által összehívott „concilia primatialia”-k feleltek meg a keleti patriarchalis zsinatoknak, melyekből a középkor folyamán az egyes országok területére szorítókozó nemzeti zsinatok fejlődtek.

Az afrikai egyházban 10 nagyobb nemzeti zsinatot tartottak, úgymint 393-ban Hippóban, 402-ben Milevé-ben, 418-ban Telepdében; Karthagóban 397 óta hét nemzeti zsinatot tartottak.

Spanyolországban az első nemzeti zsinat a 305. évi elvirai zsinat volt, de főleg a VI. és VII. században lettek sűrűbben tartva, melyek közül azután az 516. évi tarragonai, az 517. évi geronai, az 524. évi leridai és valenciai, az 540. évi barcelonai, az 590. évi sevillai, az 592. évi saragossai, az 592. évi bragai, de különösen a számszerint 17 toledói nemzeti zsinatok emelkedtek nagyobb jelentőségre.

Franciaországban a 314. évi nagyobb szabású plenáris zsinaton kívül, melyről a 13. lapon külön emlékezem meg, a 441. évi orangei, a 442. évi vaisonai, az 506. évi agdei, az 511. és 538. évi orleansi, az 581. évi maconi, a 614. évi párisi, a 744. évi soissoni, a 813. évi chaloni a jelentékenyebbek.

A spanyol és galliai nemzeti zsinatok nem sokáig tartották meg kizárólagos egyházi jellegüket, hanem idővel birodalmi gyűlésekké alakultak annak következtében, hogy e nemzeti zsinatok tanácskozásaiba a birodalmi nagyok is bevonattak s melyeken a tanácskozások akkép folytak, hogy mindenekelőtt az egyházi ügyeket tárgyalták, még pedig a világi hívek kizárásával, majd a birodalmat sajátlag érdeklő ügyek kerültek napirendre, melyek azután az egyháziaknak és világiaknak közös tanácskozásával nyertek elintézést.

Ezekből a birodalmi gyűlésekből alakultak ki a középkor kezdetén a vegyes zsinatok, „concilia mixta”, melyeket a királyok hívtak össze s azoknak határozatait királyi dekrétummal hirdették ki. Maga a tanácskozás együttes is lehetett, habár rendszerint két kamarára ti. a főpapi

és főúri kamarára oszlottak, melyeknek mindegyike külön-külön tárgyalta a hozzájuk utalt ügyeket. Ilyen vegyes zsinatokra találunk Angliában, Franciaországban, Olaszországban, Spanyolországban (a 4-7. toledói zsinat) és Németországban Nagy Károly és utódjai alatt (a 852. évi mainzi zsinat).

Hazánkban szintén több nemzeti zsinatot tartottak. Ilyen volt az 1092. évi pünkösdkor tartott szabolcsi zsinat, melyen úgy Szent László királyunk, mint a főnemesség is megjelent s ezért ezt az országgyűléssel együtt tartott nemzeti zsinatot vegyes zsinatnak, „concilium mixtum” lehet nevezni, amilyenek a német birodalmi „Reichssynoden”-ek voltak. Ez a szabolcsi zsinat annyiban alkotott külön magyar jogot, hogy az általános papi nótlenségi tilalom mellett átmenetileg elnézte azt, hogy az e tilalom előtt nősült magyar papok még végezték a papi teendőket. Nevezetes volt az 1279. évi budai zsinat, mely a kunok megtérítésével foglalkozott, kik azért tartózkodtak a keresztelestől, mert féltették vándoréletmódjukat, ruházatukat és hajviseletüket; e zsinat kénytelen volt a kunok szokásaihoz alkalmazkodni. Nagyon érdekes az 1611. évi nagyszombati zsinat, mely a magyarországi nemzeti ünnepeket fixírozta; itt lett Szent László napja június 27-ére, Sárlos-Boldogasszony napja július 2-ára, Urunk Színeváltozása aug. 6-ára, Szent Imre napja november 5-ére és a Szeplőtlen Fogantatás ünnepe december 8-ára megállapítva. Az 1630. évi nemzeti zsinat a trienti közzsínat határozatának kívánt érvényt szerezni, midőn a plébánosoknak az egyházi tudományokban való jártasságát külön vizsga útján rendelte beigazoltatni, míg az 1658. évi nagyszombati zsinat az egyházfegyelem megszilárdítására az egyházmegyei kormányzat súlypontját a püspökök kezébe tette.⁴

Utolsó nemzeti zsinatunk az 1822. évi pozsonyi zsinat volt, mely egyebek között a Káldi-biblia újabb kiadásával is foglalkozott. E zsinat aktái azonban nem nyertek jóváhagyást s mint történeti emlékek az udvari kancellária levéltárába s innen az Országos Levéltárba kerültek.⁵ Az 1848. évre Esztergomba lett egy nemzeti zsinat összehíva, mely azonban a közbejött szabadságharc miatt nem volt megtartható.

Amióta a gallikanizmus hívei a nemzeti zsinatokban keresték a Rómától függetlenebb nemzeti egyházaknak alapjait, Róma sem nagyon rokonszenvezett ez elnevezéssel s ehelyett inkább a plenáris elnevezést használta.

A régi plenáris zsinatok közül kiváló nagyjelentőségüknél fogva különösen kettő érdemel megemléítést, úgymint:

a „plenarium ecclesiae universae concilium”-nak elnevezett 314. évi arlesi és az eredetileg közzsínatnak tervezett 343. évi sardikai zsinat.

A 314. évi arlesi zsinatot Nagy Konstantin császár kezdeményezésére a donatista vita ügyében tartották meg, melyen a pápa képviselőjének elnöklete alatt galliai, olasz, német, angol és afrikai püspökök vettek részt, úgy hogy azt lehet mondani, hogy e plenáris zsinaton az egész nyugat képviselve volt.⁶

A 343. évi sardikai zsinatot I. Gyula pápa (337-352) az ariánus érzelmű Eusebius konstantinápolyi patriarcha tanainak elvetése érdekében kívánta megtartani, melytől azonban Eusebius hívei nemcsak távolmaradtak, hanem a közeli Philippopolis városban külön álzsinatot (conciliabulum) tartottak, minek következtében a közzsínatnak tervezett sardikai zsinat, jóllehet azon nemcsak nyugati, de sok keleti püspök is megjelent, plenáris zsinattá devalválódott. E plenáris zsinatnak különösen 3., 4. és 5. kánonjai emelkedtek jelentőségre, melyeknek értelmében a tartományi zsinatokon letett püspökök Rómába fellebbezhetek.⁷

⁴ Karácsonyi János (†1929); „Magyarország története főbb vonásaiban”. Nagyvárad 1906. 18., 25., 31., 184. és 186. lapokon; és Szilágyi Sándor (†1899): „A magyar nemzet története”. Budapest, 1886. VII. 131. lap.

⁵ Századok. 1898. évf. 51.

⁶ Hinschiusnak az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] (III. 326. lap, 12. jegyzet)

⁷ Paul de Chastonay S. J.: „Die Kanones von Sardika”, Archiv für Kath. Kirchenrecht. 1904. évf. 4.

Ma már csak kivételesen s még leginkább a missziós területeken tartanak ilyen plenáris zsinatokat. Nagyobb jelentőséggel bírnak az Észak-Amerikai Egyesült Államokban az 1853., 1866. és 1868. évi baltimore-i plenáris zsinatok. A múlt század végén a holland Surinam, Jamaika és Curacao püspökei jöttek össze ilyen plenáris zsinatra. Kínában 1924-ben tartották az első nagyobb zsinatot.

Tartományi zsinatok

A több egyházmegyét magában foglaló egyházi tartománynak, a provincia élén álló főpüspökök, metropoliták már a II. században maguk köré gyűjtötték püspöktársaikat, hogy a keresztény hitnek egységét veszélyeztető tévtanokkal szemben követendő egyöntetű eljárásra közös megállapodásokra jussanak. Ezeknek az első tartományi zsinatoknak persze kerülni kellett a nagy nyilvánosságot, nehogy azok a megindult kereszténységüldözés idejében a pogányok figyelmét magukra vonva az Egyháznak még kegyetlenebb módon való üldözését provokálják.

Az első ilyen tartományi zsinatokat a kisázsiai Phrygiában tartották, melyek az ottani Montanus nevű álpróféta után elnevezett montanizmus ellen irányultak. Ez a szekta a Szentírás helyeinek túlszigorú értelmezésével nemcsak a böjtöket szigorította, de elvetette a másodízben kötött házasságokat, azokban enyhébb házasságtöréseket keresve, és nem engedte meg a halálos bűnbe esett híveknek az egyházközségbe való visszafogadását. Ennél az eretnekségnél jóval nagyobb nyugtalanságot okozott a húsvéti időszámításnak kérdése, melyet végre is a 325. évi niceai közzsínatnak sikerült megoldani.

A következő III. században azután már nemcsak Ázsiában, de Görögországban, sőt Afrikában is rendszeresen kezdtek ilyen zsinatokat tartani, melyeket Tertullian „concilia” néven nevez. „Aguntur praeterea per Graecias illa certis in locis concilia”...[Tartatnak azon kívül Görögország szerte olyan zsinatok bizonyos helyeken.]

A tartományi zsinatokat eredetileg kétszer kellett évenként megtartani. Ezt rendelte a 325. évi niceai közzsínat (c. 3. D. XVIII.), midőn imperative kimondotta, hogy azokat egyszer a nagyböjt előtt, másodszer őszkor kell megtartani. „Habeatur semel concilium ante quadragesima... secundum vero agatur circa tempus autumnii.” [Tartassék egyszer zsinat nagyböjt előtt... a második pedig legyen őszidő tájban.] A valamivel később tartott 341. évi antiochiai tartományi zsinat (c. 4. D. XVIII.) külön a cél megjelölésével, ti. az erkölcsök és az ellentétek elsímítására évenként szintén kétszer rendeli e zsinatokat tartani. „Ad morum correctionem et controversarum dissolutionem bis in anno episcopale concilium fiat.” [Erkölcsök javítására és viták eldöntésére kétszer évenként legyen püspöki zsinat.] A 451. chalcedoni közzsínatnak erre vonatkozó kánonja (c. 6. D. XVIII.) megütözéssel azzal vezet be rendelkezését, hogy tudomására jutott az, hogy a püspököknek egyháztartományonként elrendelt zsinatai egyáltalában nem tartatnak meg, amiért is újból elrendeli e közzsínat, hogy a Szentatyák rendelkezéseihez képest minden egyháztartománynak püspökei évenként kétszer gyülekeznek zsinatokra. „Pervenit ad nostras aures, quod in provinciis constituta episcoporum concilia minime celebrentur... Statuit ergo haec sancta synodus, secundum Patrum reginas bis in anno in unum convenire per singulas provincias episcopos”... [Füleinkhez jutott, hogy a provinciákban püspökök rendezte zsinatokat éppenséggel nem tartanak... E szent zsinat tehát elrendeli, hogy az Atyák szabályai szerint minden provinciában évente egyszer gyűljenek össze a püspökök.]

E rendelkezések azonban azután sem lettek betartva, úgyhogy a 692. évi trullai plenáris zsinat kénytelen volt megelégedni az évenként egyszer tartandó tartományi zsinatokkal. E zsinatnak rendelkezéseit a nyugati egyház nem tartotta magára kötelezőnek, azért a 787. évi II. niceai közzsínat (c. 7. D. XVIII.) szintén kijelentette, hogy évenként legalább egyszer kell tartományi zsinatot tartani.

A tartományi zsinatok azután is elhanyagoltattak, különösen Németországban, hol a hűbéri viszonyok a püspököket mindjobban elvonták az egyházi ügyektől s így ők inkább a birodalmi gyűléseken érvényesítették az egyházi kérdésekre vonatkozó befolyásukat. A pápák hiába követelték a tartományi zsinatoknak évenként való megtartását, pedig hát ezt az 1215. évi lateráni közzsínat 6. kánonja (c. 25. X. 5. 1.) újból előírta; a trienti zsinat (Sess. XXIV. c. 2. de ref.) azoknak három évenként való tartását követelte, még pedig büntető szankció mellett. A legutóbbi vatikáni zsinaton szintén szóba került a tartományi zsinatok megtartásának kérdése, melynél a zsinati atyák súlyt fektettek arra, hogy azok legalább öt évenként tényleg meg is tartassanak. Végre is a kódex 283. kánonja azoknak legalább húsz évenként való tartását tette kötelezővé. „In singulis provinciis ecclesiasticis celebretur provinciale Concilium vicesimo saltem quoque anno.” [Mindenegyes egyháztartományban tartassék tartományi nagyzsínat legalább minden 20 évben.]

Egyházmegyei zsinatok

Míg a közzsínatok, valamint a plenáris és tartományi zsinatok határozathozatalra s így törvényalkotásra jogosított testületek, addig az egyházmegyei vagy másképp püspökmegyei zsinat, „synodus dioecisana”, a püspöknek tájékoztatást nyújtó és tanácsot adó közege, melyet az ordinárius, ti. a püspök és széküresedés esetében a káptalani helyettes úgy lelkipásztorkodási, mint egyházfegyelmi kérdésekben meghallgat a végből, hogy az e papi gyülekezetekben elhangzott tapasztalatokat és kívánalmakat a püspöki körlevelekben értékesíthessék.

Az egyházmegyei zsinatoknak ugyanis nem az a célja, hogy egyházi szabályokat alkosson, hanem hogy a meglévő egyházi forrásokból merítsen,⁸ vagyis azokon elsősorban szentségi, istentiszteleti, templomépítési kérdések lesznek megbeszélve. De alkalmul szolgálhatnak arra is, hogy a felmerült új eszmékkel szemben az Egyház álláspontját fixírozzák, a viszálykodásokra vezethető kérdésekben megoldási módokat keressenek, melyek főleg a több felekezet és nemzetiséglakta vidékeken bírhatnak gyakorlati jelentőséggel. A németországi egyházmegyei zsinatok még a nép szociális helyzetével való foglalkozást is tanácskozásuk körébe vonták s kezdeményezték a parasztegyletek létesítését, pártolták a vidéki szövetkezetek megalakítását, népszerűsíteni igyekeztek a nép anyagi érdekeit szolgáló betegség, munkaképtelenség, tűz- és jégkár elleni biztosításokat. Mindmegannyi hálás szociális kérdés, melyekkel érdemes a lelkipásztoroknak foglalkozni.

Első kezdetben egészen a püspök belátásától függött, hogy kell-e ilyen egyházmegyei zsinatokat tartani, de már az 1215. évi IV. lateráni közzsínat kötelezővé tette azt, hogy amennyiben nem volna szokásos azokat évenként kétszer tartani, legalább évenként egyszer tartassanak. „Adminus semel in anno, ubi non est consuetudo bis annuatim celebrare.” [Legalább egyszer egy évben, ott ahol nincs szokásban évi kétszer tartani.] A trienti zsinat azoknak szintén évenként való tartását rendelte el. „Synodi quoque dioecisanae quotannis celebrentur.” (Sess. XXIV. c. 2. de ref.) [Egyházmegyei zsinatok is évente tartassanak.] Csakhogy azok annyira elhanyagoltattak, hogy egyes egyházmegyékben századok is elmúltak ilyen zsinatok tartása nélkül. Mantua például 200 évi szünetelés után csak 1888. évben tartott egyházmegyei zsinatot, amikor a későbbi X. Pius pápa volt ott a püspök.⁹ Hazánkban a XI-XV. századokban csaknem minden évben – rendszerint az egyházmegye védőszentjének ünnepén – tartottak egyházmegyei zsinatokat,¹⁰ melyeknek megtartását az 1559. évi XLI. törvénycikkünk is megkövetelte; azonban nálunk sem nagyon buzgólkodtak azoknak megtartásán s így Péterffy

⁸ Stimmen aus Maria-Laach. 1908. évf. LXXIV. 351.

⁹ Stimmen aus Maria-Laach. 1908. évf. LXXIV. 348.

¹⁰ Karácsonyi János: Magyar egyháztörténete. Nagyvárad, 1906. 79 és 111.

zsinatgyűjteménye (I. 245.) külön megemlékezik arról, hogy az utolsó nyitraegyházmegyei zsinatot Sánkfalvay Antal hívta össze 1494-ben.¹¹

Franciaországban az 1905. évi elválasztási törvény óta tartanak gyakori egyházmegyei zsinatokat, melyeken a vallásos érzület ápolásán s az Egyház befolyásának érvényesítésén fáradoznak; a katekizmus intenzív tanításán kívül a katolikus sajtó pártolásáról, vallásos előadásoknak (vetített képekkel való) tartásáról, katolikus olvasószobák létesítéséről, gazdasági egyesületek és szövetkezetek szervezéséről, munkáslakások és kertek elnyerhetéséről tanakodnak.¹²

Az új kódex az egyházmegyei zsinatoknak legalább tíz évenként való megtartását rendelte el. A 356. kánon e rendelkezése: „§. 1. In singulis dioecibus celebrenda est decimo saltem quoque anno dioecisana Synodus”... [Minden egyházmegyében legalább tíz évenként egyházmegyei synodust kell tartani...] az esztergomi érseki tartományi kodifikáló bizottság javaslatára vezethető vissza.

Püspökmegyei értekezletek

A korábbi püspökmegyei zsinatok helyébe a németországi püspökök az úgynevezett „Diözesankonferenzenz”-eket, vagyis püspökmegyei értekezletet léptették, melyeket a püspökök az esperesekkel tartottak, hogy azokon az esperesi konferenciák tárgyalási anyagát újból megbeszéljék. Így a paderborni püspök 1911 óta hívott össze ilyen „Diözesankonferenzenz”-eket, melyeken főleg az Egyház szociális és karitatív tevékenysége képezte megbeszélés tárgyát. A pápa 1915. okt. 15-én kelt „Plane videmus” kezdetű levelében (A. A. S. VII. 475) külön elismerését fejezte ki a boroszlói (Breslau) herceg-püspöknek azért, hogy megyebeli öregebb papságát ilyen konventekre gyűjtötte össze.

A Diözesankonferenz-intézménnyel lényegében azonos az osnabrücker püspök által még 1900-ban összehívott s azóta is többször megtartott „Dechantenkonferenz” nevű püspökmegyei értekező. A kettő közötti különbség inkább a külső elnevezésben jelentkezik, amennyiben a Dechantenkonferenz az azokon résztvevő esperesek (Dechanten und Erzpiester) után van elnevezve, míg a Diözesankonferenz területi elnevezés, mely közelebb áll a püspökmegyei zsinat intézményéhez.¹³

A kódex nem emlékezik meg azokról s így azok nem képezik a közönséges egyházjognak állandó berendezését.

Püspöki konferenciák

Mióta a tartományi zsinatok ritkábban tartatnak, szokásba jött, hogy az egyháztartományoknak püspökei metropolitájuknak elnöklete alatt összejönnek a végből, hogy a felmerült egyházi kérdésekben követendő egyöntetű eljárás elveit megbeszélve közös elhatározásra jussanak.

A legrégebb ilyen püspöki konferenciát Svájc püspökei tartották 1863-ban s ennek 50 éves évfordulója alkalmából a pápa 1913. évi aug. 16-án kelt levelében külön elismerését nyilvánította. (A. A. S. V. 427.)

Ezeket a püspöki konferenciákat szeretik a tartományi zsinatok pótlékául (szurrogátumául) tekinteni, amire némi tápot látszik nyújtani, hogy az azokról rendelkező 292. kánon is a „De conciliis plenariis et provincilibus” fejezetben emlékezik meg. Ezzel szemben rá kell mutatni

¹¹ Cserenyey István: „Nyitra püspökei a XVI. században”. Religio, 1910. 277.

¹² Karl Rothenbücher: Die Trennung von Staat und Kirche. München, 1908. 348. és 353. lap.

¹³ Archiv für Kath. Kirchenrecht. 1915. évf. 690. és 1916. évf. 314.

arra, hogy a 283. kánon a tartományi zsinatoknak legalább húsz évenként való megtartását rendeli, melyet ennél fogva püspöki konferenciákkal pótolni nem is lehet.

Amikor a kódex a partikuláris jogban kifejlődött püspöki konferenciákat immár a közönséges egyházjog állandó intézményévé emelte, egyúttal annak feladatát is megszabta, úgy hogy az nem a tartományi zsinat helyett, hanem inkább a tartományi zsinat mellett van hivatva arról gondoskodni, hogy a vallás érdekeit miképpen kell az egyházmegyékben előmozdítani és hogy minő ügyeket kell a következő tartományi zsinat tárgyalásaira előkészíteni.

„...Metropolita... curet ut Ordinarii locorum... convenient, ut, collatis consiliis, videant quaenam in dioecesis agenda sint ut bonum religionis promoveatur, eaque praeparent de quibus in futuro Concilio provinciali erit agendum.” [Gondja legyen a metropolitának, hogy a helyi fölöttesek (püspökök) egybegyűljenek és megtanácskozva lássanak az egyházmegyei teendőkhöz, hogy a vallás javát előmozdítsák és előkészítsék az ügyeket, amikről a jövő tartománygyűlésen tárgyaljanak.]

A zsinatok történeti kezdete

A kereszténység második századában megindult zsinati fejlődésének első nyomát a katolikus kanonisták az apostoloknak 52. évi jeruzsálemi gyülekezetében látják. Nevezetesen Scherer az 1. jegyzetben i. m. (I. 659.) utal arra, hogy ez az apostoli gyülekezet mutatta meg az utat, amelyen a főpásztoroknak haladni kell, hogy a felmerülő vitás kérdésekben, közös megállapodásokkal, egyetértő határozatokkal döntsenek.

Claude Fleury apát (†1723), XV. Lajos francia király gyóntatója, az egyháztörténetet a XV. századig tárgyaló nagy húszkötetes munkájában határozottan kijelenti, hogy az apostolok 52. évi jeruzsálemi összejövele volt az Egyházban tartott első zsinat s hogy az Egyház e példa után indult, mikor úgy a hitre, mint az Egyház külső fegyelmeire vonatkozó kérdéseket közszinatilag oldotta meg.¹⁴

A protestáns kanonisták azonban kételkedve fogadják a zsinatoknak ezt a történeti levezetését. Így Hinschius, midőn az 1. jegyzetben i. m. (III. 325. lap, 3. jegyz.) fölemlíti azt, hogy a zsinatokat az apostolok gyülekezetére szeretik visszavezetni, a maga részéről hozzáteszi, hogy ezt a kapcsolatot nem tartja történetileg bebizonyíthatónak, sőt inkább kétségtelennek látja azt, hogy maga a dolog természete vezetett a zsinati intézmény kifejlődésére s valószínűleg a római provinciák székhelyein tartott politikai (tartomány) gyűlések szolgálhattak mintául.

Emil Friedberg a 2. jegyzetben i. m. (29. és 30. lapján) szintén a római „concilium provinciale” mintájára utal, mely megmutatta azt az utat, melyen haladva meg lehetett oldani a felmerült nehézségeket.

Addig amíg a kereszténység nemcsak a pogányok támadásaival, de az állami hatalomnak hivatalos üldözéseivel is volt kénytelen megküzdeni, a püspököknek tanácskozó összejövelelei sem történhetek oly nyilvánossággal, mint a 313. évi milánói ediktumban biztosított vallásszabadság kora óta, mely nemcsak további szervezési lehetőséget nyújtott az Egyháznak, de innentől a császároknak védnöki pártfogása mellett nyíltan léphetett fel a vallásháborgatók ellen. Az említett ediktum előtt nem is gondolhatt az Egyház egy nagyobb szabású zsinat megtartására s már a következő 314. évben maga a császár kezdeményezte az arlesi zsinatot, tíz

¹⁴ Claude Fleury, Abbé du Loc-Dieu, confesseur du roi, 1723-ban Bruxellesben megjelent „Histoire-ecclesiastique” I. kötetének 56. lapján írja: „...c'est le premier concile, qui s'est tenu dans l'église”, [...ez az első zsinat, melyet az Egyházban tartottak] majd az 58. lapon így folytatja: „Les apôtres dans ce premier concile ont donné l'exemple, que l'église a suivi dans les conciles généraux, pour terminer les questions de foi et de disciplines”. [Ezen az első zsinaton az apostolok példát adtak, amelyet is az Egyház az általános zsinatokon követett, a hit és fegyelme kérdéseiről döntve.]

év múlva pedig a római birodalom összes püspökeit meghívta a 325. évben a kisázsiai Bythiniában fekvő Nicea városába tartott első közzsínatra, ahová őket a birodalom postakocsijain utaztatta, a császári palota termeiben szállásoltatta el, a zsinaton megjelent püspököket a legnagyobb deferenciával fogadta, a hitvallóknak kiégetett szemhelyeit csókolgatta, magát a közzsínatot pedig császári pompával nyitotta meg. Külsőleg tehát az Egyház diadalmaskodott a római birodalomban, tagadhatatlan azonban az a nagy politikai befolyás, melyet a császár az Egyháznak külső irányítására gyakorolt.¹⁵

A zsinatok összehívása

A közzsínatoknak a pápa által való összehívásának joga már régóta eldöntött kánonjogi kérdés, mely felett ma vitatkozni sem lehet többé.

Első kezdetben azonban a római császárok, mint az Egyháznak világi védnökei hívták azokat össze, aminek okát abban a körülményben kell keresni, hogy a hatalmas uralkodóknak az Egyház érdekében kiadott meghívásának mindenki megnyugvással sietett megfelelni, mert bíztak abban, hogy a császári hatalom képes lesz a zsinatok külső szabadságát megvédeni s a zsinat tagjait minden rosszindulatú támadás ellen megoltalmazni.

Csak Felix Wiercinski jezsuita atyának egyik értekezésében¹⁶ olvastam, hogy a római császárok csupán az első hét közzsínatot hívták volna össze. Különben a kanonisták egyhangúlag megállapították, hogy az első nyolc – úgynevezett keleti – közzsínatot kivétel nélkül a római császárok hívták össze, kiknek birodalma az akkori értelemben vett világegyetemet jelentette.

Ezt a történeti tényét Georg Phillips (†1872) müncheni, majd innsbrucki, végül bécsi kánonjogi professzor nagyszabású „Kirchenrecht” című munkájában (II. 239.), majd Karl Josef von Hefele rottenburgi püspök (†1893) nagybecsű egyháztörténeti főmunkájában (Konziliengeschichte. I. 8.) azzal a megjegyzéssel ismerik el, hogy a közzsínatoknak a császárok részéről történt összehívása a pápák tudtával és hozzájárulásával történt.

Scherer az 1. jegyzetben hivatkozott munkájában (I. 661.) még külön kifejti, hogy a pápáknak a közzsínatok összehívásához való hozzájárulását legalább az V. századtól kezdve szükségesnek tartották, aminek igazolására utal arra, hogy a pápai legátus a 451. évi chalcedoni közzsínaton szemrehányást tett a minden jogot lábbal tipró Dioskorus alexandriai patriarchának, hogy a 449. évi, közzsínatnak tervezett és hallatlan erőszakoskodásai miatt rablózsínatnak elnevezett chalcedoni zsinatot, minden pápai felhatalmazás nélkül merészkedett összehívni.

Friedrich H. Vering prágai professzor (†1896) Simor János hercegprímásunknak ajánlott egyházbizottságában (611. lapon), melynek második kiadása 1881-ben jelent meg Freiburgban, azt mondja, hogy a pápáknak a keleti közzsínatok összehívásához való utólagos hozzájárulása mindegyiknél kimutatható.

Josephus Laurentius pedig a 3. jegyzetben hivatkozott munkájában (188. és 189. lapon) ama véleményének adott kifejezést, hogy habár a római császárok a zsinatok összehívását uralkodói hatalmuknál fogva közvetítették is, de azért e tények dacára sem lehet a pápák közzsínat összehívási jogát kétségbe vonni.

A keleti egyháznak nemcsak a múltban, de ma is az a felfogása, hogy a közzsínatok nem tartoznak az Egyháznak rendes intézményei közé, hanem a történetnek rendkívüli eseményei, melyek mint ilyenek nemcsak az Egyházra, de az államra is jelentőséggel bírnak, minélfogva ezeknek a közérdekű egyetemes zsinatoknak összehívása nem kizárólag az Egyház ügye, hanem

¹⁵ Eduard Schwartz: „Kaiser Konstantin und die christliche Kirche. Freiburg i. B., 1913. a 135. lapon.

¹⁶ „Ausblick auf die russische Dogmatik” című értekezésében, mely a „Stimmen der Zeit” szakfolyóiratnak 1918. évfolyamában (XCV. 16. s köv. lapokon) volt közzétéve.

azoknál az állam is érdekelve van. Annak eldöntését, hogy vajon van-e közzsinatra szükség, a keleti egyház a püspökök dolgának tekinti, de annak összehívását s az egybegyűlt zsinaton a külső rend fenntartását az államhatalomnak engedi át, mely azután a zsinat határozatainak államtörvényileg való publikálásáról és érvénybeléptetéséről is gondoskodik.¹⁷

S ha a keleti egyháznak ezt a felfogását a keletrómai birodalom fennállása idejében még meg is lehet érteni; de ma a zsinatoknak a császárok által összehívása egységes uralkodó hiányában megoldhatlan probléma marad s a keleti egyházszakadás óta nem is találunk többé keleti közzsinatokat.

Egészen más a katolikus egyház felfogása, mely nemcsak a tartományi, de a közzsinatokat is az Egyház intézményes szervének tekinti, a pápát pedig nemcsak tiszteletbeli főnöknek, de az Egyház teljhatalommal bíró látható fejének ismeri el, kinek a zsinatra meghívott püspökök engedelmeskedni tartoznak, amire őket még a kinevezésük alkalmával leteendő engedelmességi eskü külön is kötelezi, mellyel fogadják, hogy a zsinaton, ha arra meghívottnak, meg fognak jelenni, hacsak valamely kánoni jog nem akadályozná őket. Ez az eskürészlet így szól: „Vocatus ad synodum veniam, nisi praepeditus fuero canonica praepeditio”. [A zsinatra meghíva el is jövök, hacsak kánonjogi akadály nem akadályoz.]

A IX. század közepén készült álizidori gyűjteményben már bennfoglaltatik az a tételes rendelkezés, mely a közzsinatoknak előzetes pápai engedély nélkül való tartását eltiltotta. IX. Leó (1049-1054) egyik afrikai püspökhöz intézett levelében külön kijelentette, hogy pápai elhatározás nélkül nem szabad közzsinatot tartani. „Non debere praeter sententiam Romani pontificis universale concilium celebrare.” [Nem szabad a Római Főpap akarátán kívül (másnak) egyetemes zsinatot összehívni.]

Magister Gratianus, a XII. században készült dekrétumgyűjteményében két helyen is foglalkozik a közzsinatok összehívásának kérdésével s míg az I. rész I7. distinkciójában kijelenti, hogy a püspökökből álló zsinatot a Szentszék tekintélye nélkül nem is szabad megtartani, addig a II. rész 3-ik esetének (causa) IX. kérdésében (quaestio), 9. kánon alatt ezt meg is okolja azzal, hogy már I. Gyula (341-352) a keleti püspökökhöz intézett levelében kifejtette, hogy miképp Péter apostol is az első volt az apostolok között, úgy a római püspök is az első többi püspöktársai között.

Mikor azután Hohenstaufen I. Frigyes német császár (1152-1190) Viktor Oktavián ellenpápa érdekében 1159-ben Páviába hívott össze zsinatot, melyen alig 50 német és lombard püspök jelent meg, a kánonjogi irodalomban közismert Robertus Bandinelli mint III. Sándor pápa (1159-1181) erélyesen tiltakozott e császári összehívás ellen, mert ez a jog a császár hatáskörén kívül esik; de kifogásolta azt is, hogy a császári meghívó még a pápát is meghívta erre a zsinatra; mintha a császár a pápa felett hatalommal bírna: „...et nos ad praesentiam suam, sicut homo super nos potestatem habens praecepit convenire”. [...és minket színe elé idézett, mint olyan ember, ki fölöttünk hatalmat gyakorol.]

A pápának kizárólagos zsinatösszehívási joga azóta sem lett kétségbe vonva, de azért X. Leó (1513-1521) szükségesnek tartotta az V. lateráni közzsinat 1516. évi december 19-én tartott ülésén (Pastor aeternus konstitúció 6. 1§) kijelenteni, hogy egyedül a római pápát illeti meg a zsinatoknak összehívási, áthelyezési és felosztatási joga, mint akinek tekintélye a zsinatok felett áll: „...solum Romanum Pontificem... tamquam auctoritatem super omnia concilia habentem tam conciliorum indicendorum, transferendorum ac dissolvendorum plenum ius et potestatem habere”. [...hogy csak a Római Főpap, mint akinek hatalma van minden zsinat fölött, rendelkezik teljes joggal és hatalommal zsinatokat meghirdetni, áthelyezni és bezárni.]

¹⁷ Nikodemus Milas zárai püspök (†1915) egyházjogát Alexander Ritter von Pessic fordította német nyelvre ily címen: „Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche”. Mostar, 1905.

A kódex 222. kánonja is ebből a konstitúcióból merítette azt a kijelentést, hogy nem lehet közzsínat az olyan papi gyülekezet, melyet nem a pápa hívott össze.¹⁸

A katolikus egyháznak ezt a tanítását még azok az elméleti tudósok sem vonják kétségbe, akik a pápai primátusnak lényeges és járulékos jogai között szeretnek különbséget tenni akkép, hogy a „iura essentialia, primigenia, divina, necessaria” [lényeges jogok, gyökeres, isteni, szükséges jogok] közé azokat sorozzák, melyek az Egyház egységének fenntartásához szükségesek, mint – mondják – „tendunt ad unitatis Ecclesiae conservationem”, [az Egyház egységének megőrzésére irányulnak] míg a „iura adventitia, accessoria secundaria” [járulékos, másodlagos jogok] azokat, melyeket a primátus ama szokás folytán gyakorol, hogy a megyéspüspökök egyes fontosabb ügyekben pápai jóváhagyást kértek.

Csak egy esetben fordult elő, hogy a közzsínatot nem a pápa hívta össze, de ez az Egyház kényszerhelyzetében történt, mikor az 1378 óta tartott nyugati egyházzszakadásnak megszüntetésére az ellenpápák bíbornokai közös megegyezés alapján 1409-ben Pisába hívtak össze közzsínatot. Hanem hát ez a pisai zsinat nem nyert közzsínati elismerést, úgy hogy az a közzsínatok számát nem is emelte.

A *plenáris zsinatok* megtartásához a 281. kánon mindenek előtt előzetes pápai engedélyt kíván, melynek megadása esetében következik egy külön pápai legátus kirendelése, aki a plenáris zsinatot összehívja s azon elnököl.¹⁹ Magyarország hercegprimása azonban a részére adott pápai kiváltság alapján²⁰ – persze szintén a Szentszéktől kikérendő előzetes engedéllyel – maga hívja össze a nemzeti zsinatokat s azokon ő maga elnököl.

A *tartományi zsinatoknak* megtartása nemcsak a metropolita tetszésétől függő jogosítvány, hanem az Egyház kormányzatának érdekében előírt kötelesség is, amiért a 283. kánon arra az esetre is gondoskodik azoknak a meghatározott húszévi időközökben való megtartásáról, ha a metropolitai szék üresedés alatt állana vagy pedig az érsek annak összehívásában akadályozva volna, amikor az összehívási jogot a püspöki hivatalnak elnyerése szerint legidősebb püspök tartozik gyakorolni.²¹ Ez az eset állhat fenn akkor is, ha az érsek még nem lett volna a metropolitai joghatóságot jelképező érseki paláttal (pallium) felruházva.

Az *egyházmegyei zsinatot* a megyéspüspök, de nem a püspöki helytartó is hívja össze, hacsak ez utóbbit az ő püspöke erre külön fel nem hatalmazná. A püspöki szék üresedésekor pedig nem is tarthatók egyházmegyei zsinatok, mert azoknak összehívására a káptalani helyettes nincs jogosítva.²²

¹⁸ A 222. kánon: „§. 1. Dari nequit Oecumenicum Concilium quod a Romano Pontifice non fuerit convocatum.” [Nem tartható oly egyetemes zsinat, melyet nem a Római Főpap hívott össze.]

¹⁹ A 281. kánon: „Ordinarii plurium provinciarum ecclesiasticarum in Concilium plenarium convenire possunt, petita tamen venia a Romano Pontifice, qui suum Legatum designat ad Concilium convocandum eique praesidentum.” [Több egyháztartomány főhatóságai teljes zsinatra gyűlhetnek, de a Római Főpap engedélyével, aki is legátusát kijelöli a zsinat egybehívására és elnöklésére.]

²⁰ A primási szék kiváltságait Pázmány Péternek 1635. évi emlékirata ismerteti. Miután az új kódex 4. kánonja jogfenntartó (konzervatorius) kánon, azért a vissza nem vont privilégiumok érvényben maradtak s így ez alapon a magyar nemzeti zsinatok összehívásának s az azon való elnöklés joga továbbra is megilleti Magyarország hercegprimását. II. József császár annak a felfogásának adott kifejezést, hogy a nemzeti zsinatok tartásakor királyi engedély szükséges, mely felfogás a Rudnay Sándor primás által 1822-ben összehívott nemzeti zsinatnál érvényesült is. Az Egyház szabadságának ez a megszorítása azonban csak formai, amennyiben apostoli királyaink hitbuzgósága úgy sem tagadná meg az engedélyt.

²¹ A 284. kánon: „Metropolita, eoque legitime impedito vel sede archiepiscopali vacante, Suffraganeus antiquior promotione ad ecclesiam suffraganeam... Concilium convocat eique praeest”. [A zsinatot összehívja és vezeti a metropolita, vagy jogilag akadályoztatván, ill. a szék üresedésében az a segédpüspök, aki a legrégebb a segédpüspöki kinevezésben.]

²² A 357. kánon: „§. 1. Synodum dioecesanam convocat eique praeest Episcopus, non autem Vicarius Generalis sine mandato speciali nec Vicarius Capitularis”. [Egyházmegyei zsinatot a püspök hív össze és vezet/elnököl, nem pedig az általános helynök, ha nincs külön kinevezése erre, sem a káptalani helynök.]

A zsinatok összehívásának időpontja

A *közsszinatok* összehívásának időpontjára nézve nincs kötelező jogszabály s még a gyakorlat sem fejlesztett ki oly szokást, mely annak megtartására irányadó lehetne.

A közsszinatok összehívásának kizárólagos joga a pápát illeti meg, aki azt akkor, amikor szükségesnek tartja s oda, ahová azt a viszonyok szerint célszerűnek véli, hívja össze.

Csak az 1414-1418. években tartott konstanzi közsszinat próbálkozott a pápa hatalmi körét korlátozni, midőn az 1417. évi december 1-én tartott 39. ülésén a közsszinatoknak mint egyházi parlamentnek periodicitását határozta el, azt rendelve, hogy a konstanzi zsinatnak befejezése után öt évre s ennek befejezését követő hét évre és végül minden közsszinat befejezése után tíz évenként tartassék közsszinat. E határozat első kezdetben figyelembe is vétetett s a konstanzi zsinat befejezése után a legközelebbi közsszinat 1423. évre Páviába hivatott össze, melyet innen csakhamar Sienába kellett áttenni, mert a Páviában dühöngött pestis miatt azon kevés főpap jelent meg. Hanem hát Sienába se nagyon siettek a főpapok s ezért a zsinatot megnyitó pápai legátus a jelen volt főpapokkal egyetértőleg a zsinatot azzal a határozattal zárta be, hogy a legközelebbi közsszinat hét év múlva, 1431-ben Baselben fog megtartatni. V. Márton pápa, ámbár elégedetlen volt a pápai hatalom korlátozásával, hanem engedve a politikai kényszerűségnek, de másrészt a huszita eretnokség hajthatatlansága miatt is tényleg összehívta a közsszinatot, de mielőtt megnyithatta volna, 1431. évi február 20-án meghalt. Utódja, IV. Jenő (1431-1447), természetesen szintén nem rokonszenvezett a közsszinatok e periodicitásával, dehát a schisma megszüntetése után megválasztott pápának a közsszinathoz való viszonya nagyon kényes lett, mert ha nyíltan elvetették volna a konstanzi közsszinat reformdekrétumait, akkor elvetették volna magát azt a közsszinatot, melynek jogszerűségére kellett alapítaniok saját megválasztásuknak törvényszerűségét, ha pedig megerősítették volna a reformzsinatoknak összes végzéseit, akkor a pápai jogkör megrontójának tekintették volna őket. Ezekkel a nehézségekkel kellett a bölcs V. Mártonnak (1417-1431) s a kitartó IV. Jenőnek (1431-1447) megküzdnie. Ez utóbbi pápa már 1431. december 18-án feloszlatta a baseli zsinatot, e rendelkezését azonban két év múlva, 1433. december 15-én kénytelen volt visszavonni; de végre is, mikor a viszálykodásokat így sem lehetett megszüntetni, ezt a baseli zsinatot 1437. szeptember 18-án Ferrarába helyezte át, melynek 1439. szeptember 4-én tartott ülésén semmisnek jelentette ki a baseli zsinatnak a pápai hatalmat korlátozó határozatait.

A *plenáris zsinatok* megtartásának időpontjára nézve sincs kánonjogi határidő.

A *tartományi és egyházmegyei zsinatok* időszakonként való megtartása azonban kötelező lévén, azokra a kódex határidőt szabott – az előbbiekre azt kívánja, hogy azok legalább húsz évenként, az utóbbiakra pedig, hogy legalább tíz évenként tartassanak. Az ezekről szóló 283. és 356. kánonokról a tartományi s illetőleg az egyházmegyei zsinatokról szóló szakaszokban emlékeztem meg.

Elnöklés. Ügyrend. Berekesztés

A zsinatok összehívási jogával kapcsolatos az elnöklés kérdése, melynek a keleten tartott közsszinatoknál való megvilágítása érdekében kívánatosnak mutatkozik

1. a külső vonatkozású, vagyis az ügyrendi elnöklést, és
2. a belső vonatkozású, vagyis a tárgyalási elnöklést külön választva ismertetni.

Ami az ügyrendi elnöklést illeti, úgy kétségtelen, hogy ezt tényleg a császárok kezelték, már amennyiben személyesen voltak jelen – mint Nagy Konstantin a 325. évi niceain, Marcián a 451. chalcedonin, Konstantinus Poganatus a 680. évi III. konstantinápolyin, Iréne özvegy császárné fiával együtt a 787. évi II. niceain, Bazilius császár és fiai a 869. évi IV.

konstantinápolyin – különben pedig a közzsínatokra kirendelt magas állású kormánybiztosok – „archontes, iudices, principes” – kezében nyugodott a külső vezetés.

A császároknak ezt az ügyrendi elnöklését Nagy Konstantin ez ismeretes kijelentésére vezetik vissza, hogy „Én is püspök vagyok! Ti az Egyház belügyeinek vagytok püspökei, Én azonban Istentől az Egyház külső ügyeinek püspökévé rendeltettem”. A 451. évi chalcedoni zsinat Leó pápához (440-461) intézett jelentésében szintén kiemeli azt, hogy e zsinaton a jó rend érdekében a hívő császár elnökölt, hogy minden a legjobb rendben menjen.

Ez a külső rend mindenekelőtt azt tette kívánatosná, hogy a zsinati atyák minden külső zavargástól menten, teljes személyi biztonságban tárgyalhassák a kedélyeket izgató vallási vitakérdéseket. Így II. Theodosius császár a 431. évi ephesusi közzsínatra küldött kormánybiztosainak külön lelkére kötötte, hogy ne tűrjék azt, hogy a világi hívek és szerzetesek felesleges számmal siessenek a zsinat helyére, hanem azokat visszatartva őrködjének úgy a város nyugalma, mint a zsinat biztonsága felett. További utasításuk pedig úgy szólt, hogy a véleménykülönbségek következtében kifejlődött heves vitákat ne engedjék elfajulni, hanem gondoskodjanak arról, hogy véleményét mindenki szabadon és nyíltan fejthesse ki.

Ez az utóbbi ténykedés azután tényleg ügyrendi közreműködés volt, de ez is csak abban merült ki, hogy a tárgyaláshoz hozzászólni kívánó zsinati tagoknak megadták a szólásjogot, ügyeltek a tárgyalási rend formai betartására, ellenőrizték a szavazások foganatosítását, nyilvántartották a zsinatokról eltávozott püspököket.

A közzsínatok külső irányításához számították a zsinatok elnapolását, áthelyezését és berekesztését is, miket a császárok a zsinatok összehívási joga révén vontak saját hatáskörükbe.

De már a tárgyalási elnöklés, vagyis a vitáknak érdemleges irányítása, a tárgyalások kimerítésének megállapítása, a határozatok meghozatala természetesen az Egyház kezében maradt már csak abból az egyszerű okból, mert erre a hitelvi kérdésekben és az Egyház belső autonóm ügyeiben járatlan laikusok különben sem lettek volna képesek. Ennek a felfogásnak adott kifejezést II. Theodosius császár abban a leiratában, melyben a 341. évi ephesusi zsinatra egybegyűlt püspökökkel tudatta, hogy Candidian Rómet küldötte ki kormánybiztosául, „aki azonban a dogmatikus kérdések tárgyalásánál nem fog részt venni, mert nem lehet megengedni azt, hogy aki nincs fölvéve a püspöki katalógusba, az egyházi ügyek tárgyalásába avatkozassék”.

Különben azt a tényt, hogy a császárok és kormánybiztosaik az érdemleges tárgyalásokba nem folytak be, okiratszerűen bizonyítják a zsinati akták hivatalos aláírásai, melyek a következő sorrendben és kijelentésekkel foglalnak helyet:

Az első aláírás a zsinat elnökének maradt fenntartva, aki ezt elnöki minőségének kiemelésével tette meg, mikor névaláírásához hozzátette „... huic sanctae et universali synodo praesidens” [ezen szent és egyetemes zsinaton elnöklő].

A következő aláírások a patriarchák neveit tüntették fel, ezzel a hozzátétellel: „Sanctam hanc et universalem synodum suscipiens, et omnibus quae ab ea iudicata et scripta sunt concordans, et definiens subscripti”. [Résztvéven e szent és egyetemes zsinaton és mindennel, amiket az döntött és megírt egyetértve határozólag aláírtam.]

A többi püspök már csak ezzel a hozzátétellel írta alá nevét: „Suscipiens synodum definiens subscripti” [Résztvéven a zsinaton határozólag aláírtam], vagyis hogy a zsinaton döntő szavazattal vett részt.

A császárok is aláírták ugyan a zsinati aktákat, de nem mint a zsinatnak tagjai, hanem mint annak védnökei s inkább azért, hogy császári aláírásaikkal a zsinat határozatainak nagyobb súlyt adjanak, ami abból az aláírási záradékból is kitűnik, mely szerint a zsinati határozatokat elolvasták s azokkal egyetértének: „Legimus et consensimus”. [Elolvastuk és egyetértünk vele.] Még az aláírási sorrend is dokumentálta azt, hogy a császárok nem tekintették magukat zsinati tagoknak s ezért a császári aláírások a püspökök aláírásai után következtek. Amikor pedig a 869. évi IV. konstantinápolyi zsinaton maguk a pápai legátusok mint a zsinatnak elnökei, kérték

Bazilius császárt, hogy a zsinaton szintén jelen volt fiaival együtt elsőként írják alá a zsinati aktákat, a császár erre semmiféle hajlandóságot nem mutatott és hosszas rábeszélés után csak arra engedte magát rábírní, hogy ugyan a püspökök előtt, de csak a pápai legátusok és a patriarchák után írta alá a zsinati aktákat. Midőn erről II. Hadrián pápa (867-872) értesült, a császárt hozzáintézett levelében külön meg is dicsérte azért, hogy nem mint bíró, „iudex” hanem csak mint tanú és védnök, „consciuss et obsecundator” [észlelő és támogató], vett részt a zsinaton.

A zsinatok felett való állami gyámkodás különben már ezen a 869. évi konstantinápolyi zsinaton merő formasággá vált s a császári kormánybiztosok már csak arra szorítottak, hogy a pápa legátusainak megbízóleveleibe csak betekintést kívántak, különben pedig a zsinat egyházi elnökeinek engedték át a vezetést.

A pápai tekintély emelkedésével természetesen gyöngült a világi hatalom gyámkodása s az Egyház nagykorúságával elesett a kettős elnöklés szüksége, de létjogosultsága is. Innentől kezdve a pápák minden világi befolyástól menten maguk hívták össze a közzsínatokat, azokon ők maguk személyesen vagy legátusaik útján elnököltek s rekesztették be az üléseket. S míg a 325. évi I. niceai zsinatot Nagy Konstantin császár ünnepélyes beszéde nyitotta meg, addig az 1123. évi I. lateráni zsinattól kezdve a pápák megnyitó ünnepi szónoklatai vezették be a zsinatokat, mely beszédek közül II. Incének 1139. évi, III. Incének 1215. évi, IV. Incének 1245. évi és X. Gergelynek 1274. évi ünnepi megnyitóbeszédei maradtak az utókorra.²³

A közzsínatokon való elnöklés a pápának nemcsak tiszteleti, hanem kifejezetten joghatósági joga. Ez az elnöklés mindenekelőtt a külső elrendezésre vonatkozik, de főleg az érdemleges tárgyalások vezetésére, a határozatok formulázására, sőt magára az egész ügyrend megállapítására is irányul. Ezt a teljes és osztatlan elnöklési jogot a 222. kánon kifejezetten is a római pápának tartja fenn, aki ezt személyesen vagy kiküldött követei útján gyakorolja s mely elnöklési jog egyaránt kiterjed a zsinaton tárgyalandó ügyekre, mint a rend fenntartására.²⁴

Ügyrendnek – az országgyűléseken házszabályoknak – nevezett ügyviteli szabályok lényeges előfeltételét képezik a nagygyűléseken nyilvánosan tárgyalandó kérdések sikeres megoldásának, ami nélkül sem a szólásszabadságot garantálni, sem a szenvedélyeknek szóáradatát kellő mederbe vezetni nem lehetne.

Ilyen szorosan körülbástyázott ügyrend hiányát a régi zsinatok érezték, melyek kellő külső irányító eszköz hiányában valóságos szóáradatba fulladtak, melyek a 449. évi, eredetileg közzsínatnak tervezett ephesusi úgynevezett rablózsinaton az erőszakos alexandriai patriarchának, Dioskorusnak elnöklése alatt tettlegességekbe mentek át, úgyhogy nem is meggyőző okokkal érveltek, hanem ököllet igyekeztek kapacitálni,²⁵ melyeknek Szent Flavián, a nagy konstantinápolyi hívő, áldozatul is esett.

Részletesebb ügyrenddel a trienti zsinat bírt, mely a fősúlyt arra fektette, hogy a megvitatásra kerülő kérdések előzetesen külön bizottságokban legyenek szakszerűen megvizsgálva és csak ez alapon, kellő megokolással ellátva legyenek azok a plenum döntése alá bocsátandók. Innen van ezután, hogy a trienti zsinatnak nyilvános ülései. „Sessiones publicae”

²³ Hinschiusnak az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 361. lap, 2. jegyzet

²⁴ A 222. kánon: „§. 2. Eiusdem Romani Pontificis est Oecumenico Concilio per se vel per alios praesesse, res in eo tractandas ordinemque servandum constituere ac designare”... [Ugyanazon Római Főpápnak joga/dolga az egyetemes zsinaton vagy személyesen vagy kiküldötte által elnökölni, a tárgyalandókat és a tartandó rendet megállapítani és kijelölni.]

²⁵ Prinz Max vagyis Miksa szász herceg, György szász királynak fia, a freiburgi katolikus egyetem liturgiaprofesszora „Die orientalische Kirchenfrage” című 1907-ben megjelent tanulmányában (97. lapon) ezt a jellemzést adta: „...wo man ähnlich gewissen Parlamenten neuerer Zeit mehr mit Fusstritte operierte, als mit Verstandesgründen”... [éppúgy, mint némely parlamentek újabban, inkább láblendületekkel működött, mintsem észokokkal]

[nyilvános ülések] nem is tartalmazzak vitatkozó beszédeket, hanem csak „decretum” nevezetű határozatokat.

Ilyen szakbizottságok. „Congregationes speciales” voltak:

Congregationes Theologorum minorum, melyekben a nem főpapi teológusok foglalkoztak azokkal a hitvitákkal, melyeket az eretnekek irataiból gyűjtöttek össze.

Congregationes Praelatorum Theologorum, melyek a zsinati tagoknak teológiai szaktekintélyeiből állottak, hogy a teológusok hitvitáiban egyhangú megállapodást lehessen elérni.

Congregationes Praelatorum Canonistarum a legkiválóbb kánonjogi és polgári magánjogi tudori minősítéssel bíró zsinati atyák közül lettek összeállítva, hogy a vitás jogi kérdésekben készítsenek javaslatokat.

Próbálkoztak e zsinaton még más albizottságok útján is a viták eldöntését megkönnyíteni, de a családiasnak és háziasnak, „familiariter et domesticè” tervezett megbeszélések, melyeket ki-ki saját anyanyelvén is folytathatott nem bizonyultak célravezetőknél, amiért is e kísérlettel a zsinat fel is hagyott.

A „Congregationes speciales”-eken letárgyalt anyag az úgynevezett teljes ülések, „Congregationes generale” elé kerültek, melyeken az összes szavazatra jogosult egyházatya jelenlétében tartattak, sőt még a fejedelmek szónokai, „Oratores” is megjelenhettek, hogy fejedelmeiknek kívánságait előadhassák, ami többnyire írásba lett foglalva, melyeket a zsinati titkárok olvastak fel. A zsinati ügyrend nagy súlyt fektetett a szólásszabadságra; csak a sorrend betartására kellett ügyelni, különben mindenki szabadon védelmezhetette saját álláspontját és támadhatta mások nézeteit, ami persze nem ment minden vita nélkül. Maga az elnök gondoskodott arról, hogy a szónokot beszédjében ne zavarják s ha a vita hevében előfordultak is olyan kifakadások, hogy az elhangzott állítások eretnek tanok, az elnök nyomban rosszalotta a szólásszabadság megkísérlett korlátozását.

A teljes megegyezéssel megoldáshoz jutott kérdések a nyilvános üléseken, Sessiones Publicae, milyent a tridenti zsinat 25-öt tartott, már kihirdetés alá kerültek.

Az 1869. évi vatikáni közszinat ügyrendjét IX. Pius pápának 1869. évi november 27-én „Multiplices inter” szavakkal kezdődő konstitúciója tartalmazza, mely a tárgyalás alá került püspöki javaslatok közül azokat, melyek nagyobb nehézségekbe ütköztek: „Si de schemate proposito graviores difficultates oriebantur”... [Ha a kitűzött kérdéstről súlyosabb nehézségek merültek föl...] a szakbizottságok, „Deputationes” valamelyikébe utalta aszerint, amint a kérdések a hitre, az egyházfegyelemre, a szerzetesekre vagy a keleti szertartásúakra vonatkoztak. Az e szakbizottságokban áttanulmányozott, majd kellően megvitattott kérdések a nyilvános ülés elé kerültek, mely azokat „placet vel nonplacet” [tetszik – nemetszik] fejenként történt szavazással elfogadta vagy visszavetette.

Az új kódex 226. kánonja megengedi azt, hogy a pápa által a zsinaton tett előterjesztésekhez a zsinati atyák más előterjesztéseket is adhassanak, ezekhez az új előterjesztésekhez azonban magának a zsinati elnöknek is, még pedig előzetesen, hozzá kell járulni.²⁶

Az ügyrenddel kapcsolatos a szavazás kérdése, hiszen a kimerítő tárgyalások után minden oldalról megvitattott kérdések végre is szavazás útján lesznek határozattá emelve, melyre nézve az irányadó elv az, hogy a nagyobb és józanabb (már ti. a magyar nyelvhasználat szerint a minőség szerint tekintélyesebb) rész „pars maior et senior” dönt s mivel a zsinati atyák teljesen egyenjogú tagjai a zsinatoknak, a szavazatok értékelése szóba sem jöhet, úgy hogy az általános szótöbbség határoz.

²⁶ 226. kánon: „Propositis a Romano Pontifice quaestionibus Patres possunt alias addere, a Concilii tamen praeside antea probatas” [A Római Főpaptól kitűzött kérdésekhez az Atyák hozzáadhatnak másokat, de mindig csak ha a zsinat elnöke előbb helybenhagyta.]

Ez az elv az egyházfegyelmi kérdésekre minden ellentmondás nélkül alkalmazható. De kényesebb kérdés a dogmatikus vitáknak szavazattöbbséggel való eldöntése, amennyiben a hitelvi kérdéseket sugalmazásra „inspiratio”-ra vezetik vissza, melyet néhány szótöbbséggel még sem lehetne teljesen megnyugtatóan elfogadhatóvá tenni.

Ezt a nehéz kánonjogi kérdést élesítette ki Döllinger²⁷ a vatikáni zsinat ügyrendjét ismertető fejtegetésében, melyben arra az eredményre jut, hogy miután a közzsínat az egész katolikus egyháznak képviselője, ennél fogva a közzsínatnak az összesség nevében kellene kijelenteni azt, amit a hívek összessége vallási kérdésekben hisz.

Ezzel az elméleti felfogással szemben rá kell mutatni arra, hogy egyhangú határozatot a kánonok még hitügyekben sem követelnek s ha tényleg előfordultak is esetek, hogy hitügyi kérdésekben egyhangúlag határoztak, ebből még nem szabad olyan szabályra következtetni, mely a dogmatikus határozatok érvényéhez egyhangú határozatot követelne, mert különben utólag megtámadhatók volnának mindazok a dogmák, melyeket a korábbi zsinatok nem egyhangú határozattal jelentettek ki. Így például a niceai hitvallásnak aláírását eredetileg öt püspök tagadta meg, kik közül három utólag (császári nyomásra) ugyan aláírta azt, de még mindig maradt két püspök, aki ezt a dogmatikus hitvallást nem fogadta el. S ha kimutatható is, hogy a következő 381. évi konstantinápolyi zsinat „symbolum”-át egyhangúlag fogadták el, de nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy az ezt ellenző 36 makedon püspök egyszerűen otthagya a zsinatot. A 431. évi ephesusi zsinat elvetette ugyan Nestorius tévtanát, de 43 más gondolkodású püspök ellenzínatra jött össze, melyen Nestorius ellenfelét, Cyrill alexandriai patriarchát ítélték el. Hinschius, az 1. jegyzetben i. m. (III. 344.), az egyhangúság szükségszerűségét történelmi ábrándnak nevezte, „So erweist sich die Notwendigkeit historisch als ein Phantom...” [Így e szükségszerűség történelmileg fontosnak bizonyul.]

Ami pedig a Döllinger részéről megtámadott pápai tévedésmentességről szóló dogmát illeti, azt a vatikáni zsinat 1870. évi július 18-án tartott nyilvános ülésén a Rómában visszamaradt 535 zsinati atya közül csak kettő, nevezetesen egy szicíliai s egy észak-amerikai püspök nem fogadta el, mely szavazás kapcsán a zsinati határozatot IX. Pius azzal a kijelentéssel erősítette meg, hogy a „Pastor aeternus” dogmatikus konstitúcióban foglalt tanokat az összes zsinati atyák elfogadták kettőnek kivételével. „Decreta et canones qui in constitutione modo lecta continentur, placuerunt omnibus patribus, duobus exceptis...” [A döntések és kánonok, melyek az itt olvasott konstitúcióban foglaltatnak, mind az atyáknak tetszetek, – kettő kivételével.]

A zsinati határozatoknak aláírását az a körülmény teszi szükségessé, hogy a közzsínaton résztvevő főpapok mint ítélobírák vesznek részt a tárgyalásokon, kell tehát, hogy az általuk hozott határozatokat aláírásukkal elismerjék.

A zsinati határozatoknak törvényerőre emeléséhez még külön jóváhagyási cselekmény is szükséges. Ezt a katolikus egyháznak dogmatikus tanítása követeli, minél fogva attól eltérni sem lehet. Csak a jóváhagyás módjára nézve lehet fölfogási eltérésnek helye, amennyiben azt már a zsinati határozatok elnöki aláírásában is bennfoglaltatnak lehet tekinteni. Így az első keleti zsinatokra nézve nem lehet kétségtelenül beigazolni, hogy azoknak mindegyike külön pápai jóváhagyást is nyert, de mivel azoknak határozatait az elnöklő pápai legátusok aláírták, az azoknak aláírásával kifejezett pápai jóváhagyást utólag megtámadni nem lehet. Különbén igen nagy valószínűség szól amellett, hogy a pápa azokat még külön, formailag is megerősítette. Így a 325. évi niceai zsinatra vonatkozólag Dionysius Exiguus mondja a VI. századból való gyűjteményében, hogy annak határozatai megerősítés végett Rómába terjesztettek fel. A 381. évi konstantinápolyi zsinat határozatainak Rómába történt fölterjesztését Photius (†891) állította;

²⁷ Ignaz von Döllinger Stiftspropst, 1872-ig müncheni professzor, Németország legképzettebb teológusa, a bajor Tudományos Akadémia elnöke (†1890) a vatikáni zsinat ellen Janus írói álnév alatt nagy irodalmi harcot indított s annak egyházellenes támadásait Josef Hergenröther würzburgi professzor „Anti Janus” címen kiadott bírálatában cáfolta meg. Döllingernek egyházellenes támadása katedrójától való megváltását vonta maga után.

úgy látszik azonban, hogy ez a megerősítés csak a „symbolum”-ra szorítkozhatott, mert a zsinat kánonjait úgy Nagy Leó pápa (†461), mint Nagy Szent Gergely pápa is (†604) elvetették. A 431. évi ephesusi zsinat határozatainak Celesztin (†432) utódja, III. Sixtus (432-440) részéről történt megerősítését több pápai ügylevéllel igyekeznek bizonyítani. A 451. évi chalcedoni zsinat határozatainak pápai megerősítését Marcián császár külön is kérte Nagy Leó pápától (440-461) azzal a megokolással, hogy a külön pápai leiratban történő pápai jóváhagyást minden templomban föl lehessen olvasatni, nehogy kétség maradjon fenn arra nézve, hogy azokhoz a Szentszék hozzájárult-e? A következő zsinatokra is vannak történeti nyomok, hogy azokat Vigilius (†555), II. Leó (†683) és I. Hadrián pápa (†795) külön levelekben megerősítették; a 869. évi IV. konstantinápolyi zsinatnak II. Hadrián (†872) részéről történt megerősítését pedig igazolja a pápának a császárhoz intézett ama levele, melyben a zsinat dogmatikus határozataira nézve osztatlan tetszését nyilvánította, míg az egyházfegyelmi határozatok némelyike miatt panaszkodott.

A nyugati közzsinatok pápai megerősítése ellen még kételyek sem merültek fel.

A pápai jóváhagyás különben előzetesen is történhetik akkép, hogy a pápa a zsinaton jelenlevő legátusai útján tudtul adja, hogy a zsinat határozatait meg fogja erősíteni.²⁸

A keleti közzsinatok határozatait a pápákon kívül még a római császárok is megerősítették. A római államegyházban ugyanis a kereszténység a római közjognak „ius publicum” része lett és ez alapon a császárok az Egyházat is állami intézetté igyekeztek átalakítani, hogy abban irányadó befolyáshoz juthassanak. Így lehet megérteni, hogy a császári tekintéllyel összehívott közzsinatoknak határozatait nemcsak ünnepélyesen kihirdették, de azoknak végrehajtását állami törvényeikkel biztosították is. I. Justinián 131. novellájában külön ki is jelentette, hogy a közzsinatok által alkotott dogmákat Isten szavának tekinti, egyházfegyelmi kánonjait pedig állami törvényeknek ismeri el.²⁹ A protestáns kanonisták – élükön Hinschiussal³⁰ – ezekben a körülményekben keresik a keleti zsinatok határozatainak jogerejét.

Az uralkodóknak az Egyházra gyakorolt befolyása a nyugati egyházban is érvényesült, de mikor az investitúra néven ismert harcnak véget vető 1122. évi wormszi konkordátum az Egyházat a világi befolyás alól emancipálta, a pápák teljesen függetlenül intézkedtek a zsinatokra nézve.

A kizárólagos pápai megerősítési és kihirdetési jognak ad nyílt kifejezést a 227. kánon, midőn kijelenti, hogy a zsinati határozatok csak ettől a pápai megerősítéstől és kihirdetéstől kezdve nyerne végleges jogerőt.³¹

A közzsinat összehívási jogával s a zsinati ügyrend kezelésével szorosan kapcsolatos kérdés a zsinatok áthelyezésének, felfüggesztésének és feloszlásának joga, melyet a kódex 222. kánona szintén a pápa fenntartott jogának jelentett ki.³² Arra az esetre pedig ha a pápa a zsinat tartama alatt meghalna, azt rendeli a 229. kánon,³³ hogy a zsinat azonnal, önmagától megszakad, mely megszakítás mindaddig tart, míg az újonnan megválasztott pápa a félbeszakadt zsinat folytatását el nem rendeli.

²⁸ Sipos István, a pécsi püspöki szeminárium kánonjogi professzora „Enchiridion Iuris Canonici” című, Pécsen 1926-ban megjelent egyházjogában mondja: „Confirmatio haec dari potest antecedenter, quando Pontifex per legatos suos certam sententiam concilio firmandam communicat”...

²⁹ Milasnak a 17. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche”, Mostar, 1905.] 295.

³⁰ Az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 344.

³¹ A 227. kánon: „Concilii decreta vim definitam obligandi non habent, nisi a Romano Pontifice fuerint confirmata et eius iussu promulgata”.

³² A 222. kánon: „§. 2. Eiusdem Romani Pontificis est... Concilium ipsum transferre, suspendere, dissolvere, eiusque decreta confirmare”.

³³ A 229. kánon: „Si contingat Romanum Pontificem, durante Concilii celebratione, e vita decedere, ipso iure hoc intermittitur, donec novus Pontifex illud resumi et continuari iusserit”.

Az előzetes pápai jóváhagyással megtartott plenáris zsinatokon a pápa s illetőleg legátusa elnököl.³⁴ Magyarországra nézve azonban érvényben van a 20. jegyzetben hivatkozott kiváltság, melynek alapján a nemzeti zsinatokon Magyarország hercegprímása elnököl.

A tartományi zsinatokon az ezeket összehívó érsek, míg a megyéspüspök által összehívott egyházmegyei zsinatokon a püspök elnököl.³⁵

Úgy a plenáris, mint a tartományi zsinatok jegyzőkönyveit és határozatait a Szentszék elé kell terjeszteni s addig nem hirdethetők ki, míg a Sacra Congregatio Concilii jóváhagyását el nem nyerték. (291. kánon.)

A zsinatok joghatósága. Pápai felsőbbtség

Nemcsak az apostolok jogutódjai: a pápa és a püspökök, de pápai teljhatalomból, „plenitudo potestatis” kifolyólag egyházi joghatósággal felruházott közzsínatok is bírnak egyházi hatalommal.

A pápai egyházi hatalom eredeti, míg a közzsínatoké delegált, de mind a kettő rendes joghatóság és az egyetemes egyházban a legfőbb hatalom.³⁶ A közzsínat hatalma azonban nem lehet nagyobb a pápáénál, mert hiszen az a hatalom, melyet a közzsínat bír, azt a pápával együtt bírja. Ebben leli megokolását a 228. kánon az a kijelentése, hogy habár a közzsínat a legfőbb hatalommal bír is, a pápa határozatától még sem lehet a közzsínathoz fellebbezni.³⁷

Amíg azonban a pápának egyházfelsőbbtségi tanát minden ellenvetés veszélye nélkül dogmatizálni lehetett, addig hosszas küzdelem folyt le ama kérdés fölött, hogy a közzsínat a pápa felett áll-e, mely szoros kapcsolatban állott a további kérdéssel, hogy a közzsínat ítélezhetik-e a pápa felett.

A nyugati egyházszakadásnak megszüntetésére és az unió létesítésére gyakorlati kivezető utat kereső tudósok közül a bolognainál jóval fiatalabb párisi egyetemnek kánonjogi professzorai a közzsínatoknak a pápa feletti felsőbbtségének elméletében keresték a sikeres megoldásnak kulcsát, mely tan azután, a konstanzi zsinatnak 1415. évi április 6-án tartott ülésén tudott érvényesülni, mikor hosszas küzdelmek után szótöbbséges határozattal kijelentette e zsinat, hogy a közzsínat az egyetemes Egyháznak képviselője, mely hatalmát közvetlenül Krisztustól bírja, minélfogva annak minden egyházi méltóságviselő, még maga a pápa is, úgy hitügyekben, mint az egyházszakadás megelőzése, valamint az Egyháznak főben és tagjaiban való reformálására irányuló kérdésekben engedelmséggel tartozik.³⁸

³⁴ Az erre vonatkozó 281. kánon a 19. jegyzetben van idézve. [„Ordinarii plurium provinciarum ecclesiasticarum in Concilium plenarium convenire possunt, petita tamen venia a Romano Pontifice, qui suum Legatum designat ad Concilium convocandum eique praesidendum”.]

³⁵ Az ezekre vonatkozó 284. és 357. kánonok a 21. és 22. jegyzetekben idéztetnek. [„Metropolita, eoque legitime impedito vel sede archiepiscopali vacante, Suffraganeus antiquior promotione ad ecclesiam suffraganeam... Concilium convocat eique praeest.” és „Synodum dioecesanam convocat eique praeest Episcopus, non autem Vicarius Generalis sine mandato speciali nec Vicarius Capitularis.”]

³⁶ Sipos István a 28. jegyzetben i. m. [„Enchiridion Iuris Canonici”, Pécs, 1926] 179. lapján „Potestas concilii oecumenici est ordinaria et suprema in universam ecclesiam”. [Az egyetemes zsinat hatalma az egész Egyház felett rendes és legfőbb.]

³⁷ „§. 1. Concilium Oecumenicum suprema potestatem in universam Ecclesiam potestate. [Az egyetemes zsinat legfőbb hatalommal bír az egész Egyház felett.] – §. 2. A sententia Romani Pontificis non datur ad Concilium Oecumenicum appellatio”. [A Római Főpap döntésétől nincs fellebbezés az egyetemes zsinathoz.]

³⁸ „Et primo declarat, quod ipso in Spiritu Sancto legitime congregata, generale concilium faciens et ecclesiam catholicam militantem repraesentans, potestatem a Christo immediate habuit, cui quilibet cuiuscunque status vel dignitatis etiamsi papalis existat, obedire tenetur in his quae pertinent ad fidem et extirpationem dicti schismatis ac generalem reformationem ecclesiae Dei in capite et in membris.” [Elsőben is kijelenti, hogy magától a Szentlélektől törvényesen egybehíva, közzsínatot tartva és a küzdő katolikus Egyházat képviselve hatalmát Krisztustól közvetlen kapta, amelynek bárki, bármilyen rangú, – mégha maga pápai méltóságú is, –

A következő baseli zsinat – persze azután, hogy azt IV. Jenő pápa már egy évvel előbb Ferrarába helyezte át – 1439. évi május 16-án tartott ülésében, a katolikus hitigazságok „Veritates fidei catholicae” közé iktatta azt a tételt, hogy a közzsínat a pápa felett áll, mire a következő, 1439. június 25-én tartott ülés kijelentette, hogy IV. Jenő mint szentségáruló, szakadár és makacs eretnek ipso iure elvesztette pápai méltóságát. Ennek a most már csak álzsinatnak a közzsínatnak felsőbbtségét dogmatizáló határozatát, valamint a pápa letételét kimondó ítéletét IV. Jenő pápa 1439. évi szept. 4-én kiadott konstitúciójával semmisnek jelentette ki s így azokat az Egyház jogérvényeseknek el nem ismerte.

A francia teológusok azonban továbbra is ragaszkodtak a közzsínat felsőbbbségi tanához, mely tanítással szemben X. Leó pápa az 1516. évi V. lateráni zsinaton ünnepélyesen kijelentette, hogy a pápa minden zsinat felett „super omnia concilia” áll. A gallikanizmus hívei ezzel a pápai kijelentéssel szemben azzal érvelnek, hogy a lateráni zsinat, mint ilyen, nem hozott formális és ünnepélyes határozatot. A baseli zsinatnak azt a tételét, hogy a közzsínat a pápa felett áll, a gallikán egyház szabadságát kijelentő 1682. évi „Declaratio cleri gallicani” [A gallikán klérus kinyilatkozása] szintén fölvette pontozatai közé, amit az eretnokség vádjának veszélye nélkül tehetett, mert az ún. „episkopalizmus” tanainak hirdethetését a konstanzi zsinatnak említett határozata lehetővé tette.

Még a trienti zsinat sem tartotta – az akkori kiélesedett viszonyok között – célszerűnek, hogy a papalizmus rendszerét formailag is visszaállítsa teljes érvényébe, hanem megelégedett azzal, hogy egész eljárását a papalizmus szelleméhez alkalmazta. A XIX. század folyamán létesült konkordátumok is a trienti zsinat által teremtett jogviszonyok rendszerén épültek fel és visszaszorították az episkopalizmust; mely Franciaországban is meggyöngült annak következtében, hogy a francia papság már korábban átment a pápa táborába.

A papalizmus és episkopalizmus közötti régi harcot végre a vatikáni zsinat az előbbi javára döntötte el, amikor nemcsak a pápa csalatkozhatatlanságának tanát dogmaként kihirdette, hanem a pápának egyetemes püspökségét is proklamálta.

A kódex fentebb említett 228. kánonjához a későbbi 2332. kánon külön büntető sankciót csatol, midőn a pápa törvényei, rendeletei és meghagyásai ellen a közzsínathoz fellebbezni merészkedőket összesen és egyenkint, bárminő rendűek, rangúak, vagy foglalkozásúak legyenek, még ha királyok, püspökök vagy bíbornokok volnának is, az eretnokség gyanúja alá veszi s magának a fellebbezés tényénél fogva „ipso facto” a Szentszéknek különös módon fenntartott kiközösítéssel sújtja; az egyetemeket, testületeket, káptalanokat s más jogi személyeket pedig, bármily elnevezéssel bírjanak is, a Szentszéknek szintén különös módon fenntartott egyházi tilozattal bünteti.³⁹

A zsinatok tagjai

A zsinatok az egyház hatalom képviselőinek ünnepélyes gyülekezetei lévén, azokon a püspökök, mint az apostoloknak jogutódjai, nemcsak jogosultak, de kötelesek is részt venni.

Az ókatolikusoknak a 28. jegyzettel kapcsolatosan említett az a túlzott következtetése, mintha a közzsínat az összesség nevében jelentené ki azt, amit a hívek hisznek, ellenkezik a katolikus egyház ama dogmatikus tanával, hogy csak a papok bírnak úgy egyházrendi, mint

---

engedelmeskedni tartozik azokban, amíg a hitre vonatkoznak, és a mondott skizma kiirtására, és Isten Egyházának ált. fejben és tagokban való reformjára vonatkoznak.]

³⁹ A 2332. kánon: „Omnes et singuli, cuiuscunque status, gradus seu conditionis etiam regalis, episcopalis vel cardinalitiae fuerint, a legibus, decretis, mandatis Romani Pontificis pro tempore existentis ad Universale Concilium appellantes, sunt suscepti de haeresi et ipso facto contrahunt excommunicationem Sedi Apostolicae speciali modo reservatam; Universitates vero, Collegia, Capitula aliaeve personae morales, quocumque nomine nuncupentur, interdictum speciali modo Sedi Apostolicae pariter reservatum incurrunt”.

joghatósági hatalommal.⁴⁰ A püspökök saját rendes joghatóságuk alapján vesznek részt a zsinaton, nem pedig mint a híveket képviselő megbízottak (procuratores) és püspöki minőségükben az apostolok tanításáról tanúskodnak, nem pedig híveiknek vallási felfogásáról.

A keleti egyház mereven ragaszkodik ahhoz az ortodox felfogáshoz, hogy csak a püspökök bírnak egyházi joghatósággal, minélfogva kizárólag csak a püspököket tekinti a zsinatok tagjainak s ennek megfelelőleg a közzsínatokat a püspökök gyülekezetének nevezi, sőt azokat az azokon résztvett püspökök száma után jelzi; így például a 318 atya zsinata a 325. évi niceai zsinatot, míg a 150 atya zsinata a 381. évi konstantinápolyi zsinatot jelenti.⁴¹

A zsinatok érvényessége különben független az azokon megjelent tagok számától, mert az érvényesség csak attól a két előfeltételtől függ, hogy a zsinatok törvényes módon lettek összehívva, s hogy azok tényleg meg is voltak tarthatók.

A közzsínatok egyetemes jellege alatt ugyanis nem lehet azt érteni, hogy azokon a világ összes püspökei tényleg meg is jelenjenek, mely követelményt a gyakorlatban megvalósítani lehetetlen. S ha a keleti egyház a közzsínatokban az összes püspökök gyülekezetét látja, ezt a gyakorlatban akképp tekinti megvalósítottnak, hogy a megjelenésükben akadályozott püspökök vagy megbízott prokurátorok útján vesznek részt a zsinatokon, vagy külön írásba foglalt nyilatkozataikban kifejtik a tárgyalás alá kerülő kérdésekben elfoglalt álláspontjukat, vagy legalább kijelentik arra vonatkozó készségüket, hogy a meghozandó határozatokat elfogadják. A keleti egyház csakis azokat a püspöki gyülekezeteket ismeri el közzsínatoknak, melyeknek határozatait a zsinatról elmaradt püspökök híveikkel együtt legalább utólag elfogadták. A 869. évi IV. konstantinápolyi zsinatnak egyetemes jellegét is azon az alapon tagadja meg a keleti egyház, mert annak határozatait az azokról elmaradt keleti püspökök utólag sem fogadták el.⁴²

Hogy a zsinati üléseken megjelent püspökök száma mennyire nem döntő tényező, igazolja az a történeti tény, hogy voltak közzsínatok, melyeken kevesebb püspök jelent meg, mint egyes partikuláris zsinatokon; így a 381. évi I. konstantinápolyi közzsínaton csak 150 püspök volt jelen, míg az egykorú karthágói zsinatot kétszerannyi püspök látogatta. Az 1545. évi trienti zsinatot pedig éppen csak 26 püspök jelenlétében lehetett megnyitni,⁴³ de ezért még senkinek sem jutott eszébe e közzsínatnak egyetemes jellegét megtámadni.

A katolikus egyház alkotmánya, a püspökökön kívül más főpapokat is ismer, akik a pápai teljhatalomból (plenitudo potestatis) kifolyólag pápai felhatalmazás alapján és átruházott hatáskörben a püspökéhez hasonló joghatósághoz jutottak s e főpapi minőségükben a közzsínatok tagjai lettek. Így a középkori közzsínatokra II. Kalixtus pápának 1123. évi rendelkezése óta a bíbornokok is meghivatnak, aminek kánonjogi megokolását mindenekelőtt abban a tényben kell keresnünk, hogy bíbornokokká a világ legkiválóbb püspökei kreáltak (a nempüspökök sorából kiválasztott szerzetesbíbornokok pedig rendszerint szerzetesfőnökök) s így már ez alapon is tagjai volnának a közzsínatnak, de különösen az a körülmény okolja meg a bíbornokoknak zsinati tagságát, hogy ők a pápának legközvetlenebb tanácsadói.

A kódex (223. kánonjában foglalt) taxatív felsorolásával egy és mindenkorra elejét vette annak, hogy a korábbi arra vonatkozó viták megújíthatók legyenek, hogy tulajdonképpen kik is a közzsínatnak tagjai.

A fölszentelt, de egyházmegyével nem bíró, úgynevezett címzetes püspökök – a korábbi elnevezés szerint „episcopi in partibus infidelium” [püspökök a hitetlenek földjein] – éppen úgy kötelezik magukat engedelmességi esküjüknél fogva a zsinatokra való megjelenésre, mint a megyéspüspökök s azoknak zsinati tagsági joga egészen az 1870. évi vatikáni zsinatig, az

⁴⁰ A 118. kánon: „Soli clerici possunt potestatem sive ordinis sive iurisdictionis ecclesiasticae... obtinere”.

⁴¹ Milas a 17. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche”, Mostar, 1905.] 294. lap, 1. jegyzet.

⁴² Milas a 17. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche”, Mostar, 1905.] 290. és 291.

⁴³ Scherer az 1. jegyzetben i. m. [„Handbuch des Kirchenrechtes”, Graz, 1886] I. 661. lap, 2. jegyzet.

ókatolikus felekezeti keletkezéséig, nem volt vitatva, még az 1409. évi pisai, 1414-1418. konstanzi és 1431. évi baseli reformzsinatokon sem lett azoknak zsinati tagsági joga támadva, sőt a baseli zsinaton IV. Jenő pápának legátusa mint elnök kijelentette, hogy az Egyháznak érdeke, hogy a zsinaton minden püspök, még a címzetes is részt vegyen.⁴⁴ A trienti zsinaton a fõlszentelt püspökök nemcsak részt vettek, de még ha megyéspüspökeiknek képviselőként jelentek is meg, saját személyükre külön szavazati joggal bírtak. Csakis a vatikáni zsinat alkalmával lett a fõlszentelt püspököknek zsinati tagsági joga az ókatolikusok részéről azzal a megokolással vitatva, hogy a püspököknek a zsinatokon való lényeges funkciója az, hogy egyházmegyéiknek objektív hitéről tegyenek tanúságot, az pedig, aki nem bír nyájjal, vagyis egyházmegyével, mit sem tanúsíthat.⁴⁵ E szerint tehát csak azok a fõlszentelt püspökök bírtak volna szavazati joggal, akik a missziós területeken mint apostoli helyettesek, „vicarii apostolici” nyájjal is bírnak.

E felfogással szemben a katolikus egyház arra az álláspontra helyezkedik, hogy a püspökök szavazati jogának fundamentumát apostoli hivatali jellegük s nem püspöki megyéjük képezi.

A középkori doktrína fölvetette azt a kérdést, hogy a püspöki megyéről lemondott püspök „resignatio loci” esetében megtarthatja-e szavazati jogát.⁴⁶ Ezt a kérdést a címzetes püspökök hasonlatosságára igenlően oldották meg, mely nézetet a trienti zsinat praxisa is megerősítette, midõn az aktákat az „episcopus Cavensis junior” mellett az egyházmegyéjéről 1550-ben rezignált „episcopus Cavensis senior” is aláírja. A tridenti aláírások között található ilyen is: „episcopus olim Vestanus” vagyis ez az egykori megyéspüspök lemondott püspökségéről.

Az 1311. évi viennei közsszinaton választott püspökökkel, „episcopi electi”-vel találkozunk. A trienti zsinat aktáin is látunk egy „episcopus Cortonensis electus” [kortonai választott püspök] aláírást. A vatikáni zsinaton nem voltak választott püspökök s így állandó gyakorlatot nem lehet kimutatni. A kódex 223. kánonja a megyéspüspököket, még ha nem volnának is fõlszentelve a közsszinat tagjai közé sorolja.⁴⁷

A bíbornokokon és püspökökön kívül a közsszinatnak tagjai a független apátságok elöljárói, „Abbatess vel Praelati nullius”, amilyen Magyarországon csak egy van, nevezetesen a pannonhalmi benedekrendi fõapát.⁴⁸

⁴⁴ „...cum interesse in concilio generali ius sit cuiuslibet episcopi, etiam titularis”... [mert jelenlenni az egyetemes zsinaton bármi püspöknek joga van, a címzetesnek is]

⁴⁵ Ennek az ókatolikus felfogásnak adott kifejezést a mozgalomnak tulajdonképpen vezetője: Johann Ritter von Schulte (†1914) prágai, majd bonni kiváló kánonjogi professzor. Schulte a protestáns, de ennek ellenére a katolikusoknál is nagyrabecsült és sűrûn idézett Aemilius Ludwig Richternek, egy egészen új kánonjogi iskola megalapítójának volt tanítványa. Schulte irodalmi munkásságát az a jegyzék tünteti fel, melyet 1908-ban maga állított össze, mely szerint 36 monografiát, 240 értekezést, 260 könyvismertetést s megszámlálhatatlan hírlapi cikket írt.

⁴⁶ Persze más elbírálás alá esik az, aki nemcsak egyházmegyéjéről, de püspöki méltóságáról is mondana le; ez az úgynevezett „resignatio dignitatis” [méltóságról lemondás].

⁴⁷ A 223. kánon: „§. 1. Vocantur ad Concilium in eoque ius habent suffragii deliberativi: [Meghivatnak a zsinatra, és ott döntõ szavazáshoz joguk van.]

1.º Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinales etsi non Episcopi [a római szent egyház bíborosai, mégha nem is püspökök];

2.º Patriarchae, Primates, Archiepiscopi, Episcopi residentiales, etiam nondum consecrati [patriarkák, prímások, érsekek, megyés püspökök, mégha nincsenek is fõlszentelve];

3.º Abbatess vel Praelati nullius [apátok és független apátok].

⁴⁸ A „Praelaturae nullius” száma mindig kevés volt és csak újabban emelkedett. 1878-ban 18, 1927-ben 27 s legújabbban az 1929. évben 30 ilyen független apátság volt. Legtöbb, számszerint 11, van Olaszországban, utána Amerika következik 3 független apátsággal. Svájcban az „einsiedelni” benedekrendi apátság és a „Saint Maurice”-i szentágostonrendi prelatúra híresek. Németországban az 1929. évi június 14-én létrejött egyezség „Solemnis conventio seu concordatum”, a német szöveg szerint „Vertrag des Freistaates Preussen mit dem heiligem Stuhle” [a Porosz Szabad Állam egyezsége a Szentszékkal] a berlini püspökség létesítése kapcsán, „Schneidemühl”-ben alapított egy új „Praelatura nullius”-t.

Eredetileg ugyanis csak a püspöki felszentelési renddel bíró pápa, patriarchák, prímások, érsekek és püspökök képezték a főpapokat, idővel azonban a bíbornokok, a pápai követek (legati) és a szerzetesrendi főelöljárók is a prelátusok közé soroltattak azon a címen, hogy püspöki felszentelés nélkül is, külön pápai kiváltság alapján rendes egyházi joghatósághoz jutottak.⁴⁹

A pápa nemcsak a megyéspüspököket veheti ki a metropoliták joghatósága alól és rendelheti közvetlenül a Szentszék felügyelete alá – ezek az exemt püspökök, melyeknek hazánkban nincsenek – hanem az úgynevezett kisebb prelátusokat is kiveheti a megyéspüspök joghatósága alól akkép, hogy azok vagy meghatározott területen, „separatum territorium”, vagy meghatározott személyek – például a katonaság – felett a püspökéhez hasonló joghatóságot gyakorolnak.

Az előbbi kategóriába tartoznak a független apátságok elöljárói, akik az ő külön területükön az ordinariusok, az utóbbi kategóriába pedig tartoznak a katonai vagy másképp tábori püspökök, akik rendszerint felszentelt címzetes püspökök s e címen tagjai a közzsinatnak. A püspöki ordóval nem bíró tábori főpapok ez utóbbi címükön nem tagjai a közzsinatnak, mert a 47. jegyzetben hivatkozott 223. kánon felsorolásában nem foglaltatnak.

Ama jelentékeny lendületnél fogva, melyet a szerzetesi élet a középkorban vett, valamint a hívek ama nagy számánál fogva is, kik magukat a szerzetesi életnek szentelték, a szerzeteseket sem lehetett a zsinatokon képviselő nélkül hagyni, úgy hogy lassankint ők is bevonattak a zsinati tanácskozásokba, egyelőre azonban csak véleményező szavazattal, „votum consultativum”-mal. Úgy látszik, mintha már az 1409. évi pisai zsinaton döntő szavazathoz „votum decisivum”-hoz jutottak, amit forrásszerűleg csak az 1414-1418. évi konstanzi és a 1431. évi baseli zsinatokra lehet kimutatni, mely zsinatok a reformok siettetése érdekében eltértek az addigi fejenkinti szavazástól s míg a konstanzi zsinaton az öt (ti. olasz, német, francia, spanyol és angol) nemzet képviselt egy-egy szavazatot, addig a baseli zsinaton a szavazás deputációk szerint történt akkép, hogy a zsinaton részt vett kategóriákat (bíbornokokat, érsekeket, püspököket, szerzetesrendi képviselőket) egyenlő számarányban a négy deputáció, ti. a hitre, reformációra, a békére (causa fidei, causa reformationis, causa pacis) s az általános kérdésekre vonatkozó deputációkba utalták és amit az egyik deputáció határozott, azt két küldött útján a többi deputációkkal közölték avégből, hogy azok felett mindegyik deputáció külön-külön tárgyalhasson. A teljes ülésen (congregatio) történt az elnökök útján leadott szavazatokkal a döntés, amihez három deputáció szavazata kívántatott. A következő ferrara-firenzei zsinaton pedig osztályok (státus) szerint történt a szavazás; mindegyik státus az ugyanazon állású zsinati tagokból állott akkép, hogy az első státus a bíbornokok, metropoliták és püspökök rendjét, a második státus az apátokat és prépostokat, míg a harmadik státus a többi papságot ölelte fel; e státusok mindegyikében a leadott szavazatok 2/3 többsége adta az illető státus szavazatát.

Az egyes nemzetiségeken, deputációkon és státusokon belől történt szavazásokon azután minden egyes zsinati tag, tehát a szerzetesrendi képviselők is szavazathoz jutottak. Amikor pedig a következő (az 5. lateráni, trienti és vatikáni) zsinatok visszatértek a fejenkinti, vagyis a névszerinti szavazáshoz, elvileg meghagyták ugyan a szerzetesrendek képviselőinek szavazati jogát, csak hogy ezt a szavazati jogot bizonyos kategóriákra szorították, és azt elsősorban az egységesen szervezett (kolduló) szerzetesrendek (s a jezsuita rend) generálisai, majd egyes szerzetesi főelöljárók (főapátok) részére ismerték el anélkül azonban, hogy az egyes szerzetesrendi főelöljáróknak kategóriáit közelebbről meg is jelölték volna; így lehet megérteni, hogy e tekintetben a régiebb kanonisták véleményei eltérők voltak, s nem tudtak megállapodásra

⁴⁹ A 110. kánon: „...proprio tamen nomine Praelati in iure dicuntur clerici... qui iurisdictionem ordinariam in foro extero obtinent”. [de saját néven a prelátusok neve a jogban (oly) klerikusok, kik szabályos joghatóságot kapnak a külső fórumra (nem lelkiismeretire)]

jutni abban a kérdésben, hogy kik is azok az apátok, akik a tridenti zsinatra szóló meghívó szerint „szokás vagy privilégium folytán” a közzsinatokon ülés és szavazati joggal bírnak.

A kódex ezt a kuszált vitakérdést is végleg rendezte, midőn 223. kánonjában csak a szerzetes apátprímást,⁵⁰ a szerzeteskongregációk főapátjait, és a püspöki joghatóság alól kivett papi szerzetes rendeknek főkormányzóit tekinti ülési és szavazati joggal bíró zsinati tagoknak, míg az e kánonban nem említett többi szerzetesrendi főnökök nem tagjai a közzsinatnak, hacsak a pápának mindenkori zsinatösszehívó levele azokra vonatkozólag másképp nem rendelkezik.⁵¹

A címzetes püspökökre azt rendeli a 223. kánon,⁵² hogyha azok a közzsinatra meghívottnak, azon döntő szavazattal is bírnak, hacsak a meghívólevél kifejezetten mást nem rendelne.

A döntő szavazattal bíró főpapokon kívül még a hit- és kánonjogtudományokban kiválóan jártas papok, sőt még a filozófiát művelő világiak is meghívottak a zsinatokra azért, hogy szakismereteikkel püspökeiknek rendelkezésére álljanak. Így a 325. évi niceai zsinaton is a dialektikában kiválóan jártas világi tudósok védtek püspökeik álláspontját. A 223. kánon⁵³ tehát nem tartalmaz újítást, mikor a világi szakértőket, „periti”, odabocsátja a zsinat tárgyalásaihoz, akik szavazati joggal persze nem bírhatnak.

A kódex előtti kánonjog a megjelenésükben akadályozott főpapoknak prokurátorok útján való képviseltetését csak megengedte, a kódex azonban ezt kötelezővé tette, de azoknak működését csak arra szorította, hogy megbízóik elmaradásának indokait előterjessék.⁵⁴ Ilyen prokurátort a zsinatnak döntő szavazattal bíró tagjai közül is lehet kijelölni, aki főpapi és prokurátori minőségben két szavazattal nem bírhat; ha pedig a prokurátor nem a zsinati tagok közül vétetik, az csak a nyilvános üléseken vehet részt, s ezeken is minden szavazati jog nélkül. A zsinat befejeztével azonban a zsinati jegyzőkönyveket aláírhatja.⁵⁵

A korábbi zsinatokon a káptalanok s egyetemek képviselői is meghívottak, kik azonban legfeljebb tanácskozó szavazattal bírhettek. A fejedelmek vagy ezek követői szintén meghívottak, de ezeknek a közzsinatokon való részvétele a keleti zsinatokon a külső rend fenntartására, a középkori zsinatokon pedig csak az úgynevezett „politicum”-ra szorítkozott. Miután a közzsinat tagjait taxative felsoroló 223. kánon mindezekről meg sem emlékezik, azok az ezután következő közzsinatokra meg sem lesznek többé hívva.

⁵⁰ A külön apátokkal bíró kolostorok között is érvényesülhet a közösség elve akképp, hogy egy közös főnök alatt külön rendcsaládok képeznek, melyen belül azután a szerzetesek egyik helyről a másikra áttehetők. Így a Szent Benedek-rendnek összes (ez idő szerint 15) kongregációja közös főapáttal „Abbas primas”-sal bír aki a római Aventin-hegyen épült új Szent Anzelmus-zárdában rezideál. A ciszterciek rendjét pedig a ciszterci főapát, „Général abbé de Cîteaux” képviseli kifelé.

⁵¹ A 223. kánon: „§. 1. Vocantur ad Concilium... [meghívottnak a zsinatra]

4.º Abbas Primas, Abbates Superiores Congregationum monasticarum, ac supremi Moderatores religionum clericalium exemptarum, non autem aliarum religionum, nisi aliud convocationis decretum ferat”. [Érsek apát, a monasztikus rendek főapátjai és a kiemelt [exempt] papirendek főnökei, de nem egyéb szerzetesrendekéi, hacsak másképp nem szól az összehívó rendelet.]

⁵² „§. 2. Etiam Episcopi titulares, vocati ad Concilium, suffragium obtinent deliberativum, nisi aliud in convocatione expresse caveatur.” [A címzetes püspökök is, meghívottnak a zsinatra, döntő szavazójoggal bírnak, hacsak másképp nem intézkedik az összehívás.]

⁵³ „§. 3. Theologi ac sacrarum canonum periti, ad Concilium forte invitati, suffragium non habent, nisi consultativum.” [Teológusok és egyházjogászok, esetleg meghívottnak a zsinatra, nem bírnak szavazattal, legfeljebb javasoló értékűvel.]

⁵⁴ A 224. kánon: „§. 1. Si quis ex vocatis ad Concilium, ad normam can. 223. §. 1. eidem, iusto impedimento detentus, interesse non possit, mittat procuratorem et impedimentum probet”. [Ha valaki zsinatra meghívott (a 222. §. 1. kánon szerint) nem tud jelen lenni, jogos akadállyal visszatartva, küldjön helyettes/prokurátort és igazolja az akadályt.]

⁵⁵ A 224. kánon: „§. 2. Procurator, si fuerit unus e Concilii Patribus, duplici suffragio non gaudet; si non fuerit, publicis tantum sessionibus interesse potest, sed sine suffragio; expleto autem Concilio, huius acta subscribendi ius habet”. [A prokurátor, ha a zsinati atyák egyike, nem bír kettős szavazattal; ha nem egyikük, a nyilvános gyűléseken jelen lehet, de nem szavaz, a zsinat végén azonban joga van az aktákat aláírni.]

A zsinatra való megjelenés kötelezettsége magában foglalja azt a további kötelezettséget is, hogy a zsinatot, annak befejezése előtt önhatalmúlag elhagyni nem szabad, hanem csak akkor, ha a távozás szükségének okát az elnöknel beigazolja, s a távozásra tőle engedélyt kapott.⁵⁶

A plenáris zsinatoknak – minők a nemzeti zsinatok is – kötelezően résztvevő tagjai az elnöklő apostoli legátuson kívül az érsekek és megyéspüspökök, akik maguk helyett koadjutoraikat vagy segédpüspökeiket is küldhetik, ott pedig, ahol az egyházmegyéket apostoli adminisztrátorok kormányozzák (mint a megszállott területek egyes püspöki megyéit), ezek, továbbá a nullius apátok (hazánkban a pannonhalmi főapát) és nullius prelátusok, a missziós területeken az apostoli vikáriusok és prefektusok, végül az üresedésben álló püspöki székeknek káptalani helyettesei. Mindezek a főpapok döntő szavazattal is bírnak.⁵⁷

Az illető területen lakó címzetes püspökök is kötelesek a plenáris zsinatokon megjelenni, de csak abban az esetben, ha a pápai legátus őket azokra a kapott pápai utasításokhoz képest meghívta, kik azután döntő szavazattal is bírnak, hacsak meghívóleveleikben kifejezetten más nem foglaltatnék.⁵⁸

Ezeket kívül a plenáris zsinatokra más világi vagy szerzetespapok is meghívhatók, akik azonban legfeljebb csak tanácskozó szavazattal bírhatnak.⁵⁹

A tartományi zsinatokon, melyeket még érseki zsinatoknak is neveznek, kötelesek megjelenni az összes tartománybeli suffragán püspökök, kik maguk helyett koadjutoraikat küldhetik, azután a fentebb említett apostoli adminisztrátorok, apostoli vikáriusok és prefektusok, végül a káptalani helyettesek. Mindezek döntő szavazattal bírnak.⁶⁰

A metropoliták joghatósága alól kivett s közvetlenül a pápa alá rendelt exemt püspökök, a nullius apátok és prelátusok, úgyszintén azok az érsekek is, akik nem bírnak suffragán püspökökkel, a pápa jóváhagyásával egyszersmindenkorra valamely szomszéd metropolitát tartoznak választani s annak tartományi zsinatain megjelenni.⁶¹

⁵⁶ A 225. kánon: „Nemini eorum qui Concilio interesse debent, licet ante discedere, quam Concilium rite sit absolutum, nisi a Concilii praeside cognata ac probata discessionis causa et impetrata a beati licentia”. [Senki, aki köteles a zsinaton ott lenni, nem távozhat, mielőtt a zsinat szabályosan be nem zárult, hacsak az elnök, tudva és jóváhagyva az okát, a távozást meg nem engedi.]

⁵⁷ A 282. kánon: „§. 1. Concilio plenario assistere debent cum suffragio deliberativo, praeter Legatum Apostolicum, Metropolitanos, Episcopos residentiales, qui, sui loco, mittere possunt Coadiutorem vel Auxiliarem, Apostoli dioecesium Administratores, Abbates vel Praelatos nullius, Vicarii Apostolici, Praefecti Apostolici, Vicarii Capitulares”. [A plenáris zsinaton döntő szavazattal legyenek jelen az apostoli legátuson kívül (pápa vagy képviselője) a metropoliták, megyés püspökök, kik helyükbe küldhetnek koadjutort vagy segédpüspököt, az apostoli egyházmegyék adminisztrátorai, nullius apátok és nullius prelátusok, apostoli vikáriusok, apostoli prefektusok és kapituláris vikáriusok.]

⁵⁸ A 282. kánon: „§. 2. Etiam Episcopi titulares, in territorio degentes, si a Legato Pontificio, secundum receptas instructiones, ad Concilium vocentur, adesse debent habentque suffragium deliberativum, nisi in convocatione aliud expresse caveatur”. [Címzetes püspökök is, kik egyházmegyében tartózkodnak, – ha a pápai legátus meghívja őket, kapott utasítások szerint a zsinatra – jelen lenni tartoznak és döntő szavazattal bírnak, hacsak az összehívás másként nem intézkedett.]

⁵⁹ A 282. kánon: „§. 3. Alii ex utraque clero viri, forte ad Concilium invitati, suffragio non gaudent nisi consultivo”. [Más mindkét klérusbeli férfiak, esetleg a zsinatra meghívva, nem élvezik a szavazójogot, csak tanácsadóit.]

⁶⁰ A 286. kánon: „§. 1. Praeter Episcopos, Abbates vel Praelatos nullius et Archiepiscopos de quibus in can. 285, ad Concilium provinciale vocandi sunt et convenire debent cum voto deliberativo Suffraganei omnes aliique de quibus in can. 282, §. 11.” [Püspökökön, független apátokon vagy prelátusokon és érsekeken kívül (kikről a kánon 285. pontja szól) a tartományi zsinatra meghívandók és megjelenni tartoznak, döntő szavazattal, mind a szuffragáneusok és mások, kikről a 282. §. 1. kánon szól.]

⁶¹ A 285. kánon: „Episcopi qui nulli Metropolitanos subiiciuntur, Abbates vel Praelatos nullius, et Archiepiscopi Suffraganei carentes, aliquem viciniorem Metropolitanum, nisi forte iam eligerint, semel pro semper, praevia Sedis Apostolicae approbatione, eligent”...

A címzetes püspököket a zsinat elnöke a határozati joggal bíró főpapok többségének hozzájárulásával meghívhatja, mely esetben döntő szavazattal bírnak.⁶²

A tartománybeli székeskáptalanok is meghívandók, melyek választás útján kijelölt két káptalani tagot küldenek, akik azonban csak tanácskozó szavazattal bírnak.⁶³

Végül meghívandók a püspöki joghatóság alól kivett papi szerzetesrendek és rendi kongregációk nagyobb elöljárói, természetesen csak abban az esetben, ha az illető egyházi tartomány területén van lakhelyük; meghívásuk esetében tartoznak is megjelenni vagy távolmaradásukat kimenteni, de csak tanácskozó szavazattal bírnak. Tanácskozási joggal még más világi és szerzetespapokat is meg lehet hívni.⁶⁴

Akik a plenáris és tartományi zsinatokon megjelenni tartoznak, s azokon döntő szavazattal bírnak, megjelenésüknek akadályoztatása esetében szintén tartoznak prokurátort küldeni, aki a mentségeket előterjeszti. Ha azután az ilyen prokurátor a zsinati atyák közül választatnék, az szintén nem bírhat kettős szavazattal, ha pedig a prokurátor nem volna zsinati tag, csak tanácskozó szavazattal élhet. (287. kánon.)

A plenáris és tartományi zsinatokon megjelenni kötelesek szintén nem távozhatnak önhatalmúlag, hanem tartoznak a távozás szükségességét beigazolni. (289. kánon.)

Az egyházmegyei zsinatokon a püspök lévén az egyedüli törvényhozó, a zsinatnak tagjai csak tanácskozó szavazattal bírnak, kivéven a zsinati vizsgálóknak, a bírácoknak és a plébánosok közigazgatási úton való elmozdítása ügyében határozó tanácsosoknak választását.

Az egyházmegyei zsinatra meghívhatnak a püspöki helytartó, a székeskáptalan összes kanonokjai, a szeminárium (legalábbis a nagy szeminárium) rektora, az egyházmegye összes esperesei, a társaskáptalanok megbízottjai, az egyházmegyei zsinat helyének plébánosai, az esperesi kerületekből választott legalább egy-egy plébános, a kormányzó apátok, a papi szerzetesrendeknek az egyházmegyében tartózkodó elöljárók egyike, kit a tartományfőnök jelöl ki. Ezekon kívül a püspök másokat is meghívhat. A meghívottak tartoznak ugyan távolmaradásukat kimenteni, de prokurátorküldésnek nincs helye. (358. és 359. kánon.)

A közzsinatok korszakai és száma

Ahogy a világtörténelemnek megvannak bizonyos események alkotta jellegzetes korszakai, úgy a világtörténelemben szereplő közzsinatok is közös jelleggel bíró s ennél fogva zárt egészet képező korszakokba sorolhatók. Nevezetesen négy ilyen jellegzetes korszakot különböztetünk meg, melyek közül az első kettő a kódex előtti Corpus iuris canonici néven ismert egyházi jogi gyűjteménybe fölvevett régi kánonjogot teremtette meg, míg a két utóbbi korszak az idézett gyűjteményen kívül eső újabb egyházi jogot alkotta meg.

I. Korszak

Az első periódusba a nyolc keleti közzsinat sorakozik, melyeknél a súlypont a püspöki intézményen nyugodott, amiért az e korszakban tartott zsinatokon kizárólag csak a püspökök,

⁶² A 286. kánon: „§. 2. Episcopi titulares qui in provincia degunt, possunt a praeside, cum consensu maioris partis illorum qui cum voto deliberativo intersunt, convocari, et si convocentur, votum habent dellberativum, nisi aliud in convocacione caveatur”.

⁶³ A 286. kánon: „§. 3. Capitula cathedralia... invitentur ad Concilium et invitati mittant duos ex capitularibus... collegialiter designatos, qui tamen obtinent votum tantum consultivum”.

⁶⁴ A 286. kánon: „§. 4. Maiores quoque religionum clericalium exemptarum ac Congregationum monasticarum Superiores, qui in provincia resideant, invitandi sunt, debentque invitati adesse aut impedimentum, quo detinentur, Concilio notum facere; sed his, quem admodum aliis ex utroque clero viris ad Concilium forte vocatis, votum est dumtaxat consultivum”.

ide értve természetesen a metropolitákat is, mint főpüspököket, bírtak döntő szavazattal. E zsinatoknak külső vezetése a külső biztonságot garantáló római császárok kezében volt, kik mint a fiatal keresztény hitnek védői igyekeztek az Egyházat fejlődésében pártolni.

Ezeknek a keleti zsinatoknak a nagykiterjedésű eretnekségekkel szemben irtózatot hitharcot kellett végigküzdeni, hogy ezekkel szemben az ortodox hitet tisztán megőrizzék. Az első hét közzsínatnak sikerült is eredményes küzdelmeivel a hitharcot befejezéshez juttatni, amivel az egész kereszténységnek rendkívüli szolgálatot tett, amit a nyugati egyház készségesen elismer.

Nem ugyan jellegzetes, de említésreméltó feltűnő jelenség, hogy a keleti közzsínatokon igen nagy volt az azokon résztvevő püspökök száma, amiből azt kell következtetni, hogy abban az időben sűrű volt a keresztény népesség, melyet későbbben az ozmán hódítás tizedelt meg.⁶⁵

II. Korszak

A második periódusba a négy lateráni, két lyoni s a viennei zsinatok tartoznak. E XII-XIV. századokra esik az egyházi, nevezetesen a pápai hatalom fénykora.

Az utolsó keleti s az első nyugati közzsínat között (869-1123) eltelt két és fél évszázad alatt nem tartottak közzsínatot, aminek belső oka mindenekelőtt az volt, hogy a korábbi zsinatok a nagyobb jelentőségű dogmatikus kérdéseket már formulázták, az egyházi szervezet pedig a nyugati nemzeti zsinatokon az Egyház kívánságát kielégítő fejlődést vett, úgyhogy nem forgott fenn közvetlen indok, mely az egész Egyházat képviselő közzsínatnak megtartását motiválhatta volna. E belső indok mellett az a külső ok is súlyosan latba esett, hogy a nyugati és keleti egyház között már Photius (†891) konstantinápolyi patriarcha idejében beállott politikai szakadás a két egyháznak elhidegülését vonta maga után, de meg hiányzott is a közös tekintély, mely a közzsínatoknak egybehívását eredményesen vehette volna kezébe.

E középkori zsinatokon a dogmatikus kérdések nem predomináltak, jóllehet az 1179. évi III. lateráni s az 1311. évi viennei zsinaton ilyenek is merültek fel, hanem inkább az egyházpolitikai kérdések léptek előtérbe, melyeknek kapcsán a kánonjognak kiépítésére fektették a fősúlyt. Ami azután e középkori zsinatokat az előző keleti zsinatoktól lényegesen megkülönbözteti, az a körülmény volt, hogy azoknak összehívásánál már az az önálló politikai hatalom lép előtérbe, melyet a pápa a wormsi konkordátumban a német-római császársággal szemben kiküzdött. A minden császári gyámkodástól felszabadult pápa egyedül hívta össze a közzsínatokat s ezzel gyakorlatilag érvényesült IX. Leó pápának 1053. évi elvi kijelentése, mely szerint a római pápának rendelete nélkül nem lehet közzsínatot tartani.

III. Korszak

A harmadik periódus a XV. század reformzsinatait öleli fel, melyek a pápai hatalom hanyatlásával becsúszott visszaélések orvoslását kísérelték meg, főtörekvésük pedig az volt, hogy az Egyház egységét veszélyeztető schizmának megszüntetésével útját állják annak a mindinkább terjedő felfogásnak, mintha az Egyház pápaság nélkül is megállhat.

IV. Korszak

A negyedik periódusba a trienti és vatikáni zsinatok esnek, melyek közül az előbbi a protestantizmus, az utóbbi pedig a legújabb filozófiának a materializmusra, naturalizmusra és racionalizmusra vonatkozó tanával birkózott meg.

---

⁶⁵ Prinz Max a 25. jegyzetben i. m. [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907] 21.

Az eddigi közzsinatok száma tekintetében nem találunk egyöntetű megállapodást. Mindenekelőtt a keleti egyház tér el a zsinatok egyetemességére nézve a katolikus egyház számításától, amennyiben az előbbi már az utolsó keleti közzsinatnak, a 869. évi IV. konstantinápolyi zsinatnak ökumenitását nem ismeri el, mert az a politikai szakadást előidéző Photius konstantinápolyi patriarcha ellen lett megtartva, úgyhogy a keleti egyház, még ha bele is nyugszik az általa kifogásolt 680. évi III. konstantinápolyi zsinatnak egyetemes jellegébe, legfeljebb hét közzsinatot ismer el, de még ezek közül is az eretnek nestoriánusok csak az első két, a szintén eretnek monofiziták pedig csupán az első három zsinatnak egyetemességét ismerik el, melyeknek határozatait azután nagy tiszteletben is tartják. A nyugati zsinatok egyetemes jellegét pedig a keleti egyház azon az elvi alapon tagadja, hogy egyedül a keleti egyház az a régi egyház, mely a hitigazságoknak kétségtelen birtokában van, míg a nyugati egyház oly újításokat létesített, melyekkel eltért a régi fegyelemtől, de meg a keleti egyház nem is vett részt a nyugati zsinatokon, úgyhogy ezeket csak helyi zsinatoknak tekinti. Ez utóbbi megokolás mellett azonban a keleti egyház nem veszi tekintetbe azt, hogy a IV. lateráni, a II. lyoni s a ferrarai-firenzei zsinatokon, az úgynevezett uniótárgyalásokon részt vett.

A nyugati egyházban egyetemesnek tervezett 22 közzsinat némelyikének közzsinati jellegére nézve aggályok forognak fenn és csupán 19 zsinatra lehet kijelenteni, hogy azoknak egyetemes jellegét a kanonisták túlnyomó része elismeri.

Különösen kétséges a két ellenpápa bíbornoktestületei által 1409-ben Pisába összehívott zsinatnak egyetemessége, melynek ezt a jellegét csak a gallikán egyház ismeri el. Ez az államegyház ugyanis püspökeinek királyi kinevezése jogán a Szentszékkal szemben bizonyos önállósághoz jutott és e szabadságának védelme érdekében ismerte el az 1682. évi királysági nemzeti zsinat, „Assemblée du clergé de France” a pisai zsinat egyetemességét. Ezzel az egészen különálló francia felfogással szemben, a kanonisták túlnyomó része a tudós jezsuitabíbornoknak, Róbert Bellarminnak (†1621) azt a tanítását követi, hogy ez a pisai zsinat sem elismerve, sem elvetve nincs: „...generale nec approbatum nec reprobatum”. E kontroverziának eldöntése különben nem bír gyakorlati jelentőséggel, mert hiszen ez a zsinat sem az egyházszakadást nem tudta megszüntetni, sem maradandó szabályokat nem alkotott.

Azután itt van az 1431. évi baseli zsinat egyetemességének vitakérdése, mely zsinatot IV. Jenő rövidesen, már 1431. december 18-án feloszlattott. E zsinatnak a pápával való folytatott harcára jellemző, hogy IV. Jenő a zsinatfeloszlátást elrendelő bulláját két év múlva, 1433. december 15-én visszavonta, amivel a zsinatnak kezdettől fogva való jogszerűségét is elismerte. Az 1437. szept. 18-án kelt bullájával azonban a zsinatot Ferrarába helyezte át s inentől kezdve annak Baselben való további működését megtiltotta. Ily körülmények között érthető az aggodalmaskodó kanonistáknak az a felfogása, hogy a baseli zsinat nélkülözi az egyetemes jellegét, mert azt a pápa csak a helyzet kényszerűsége következtében ismerte el. A protestáns Paul Hinschius (lásd az 1. jegyzetben i. m.) a baseli zsinatnak egyetemes jellegét arra az időtartamra ismeri el, míg azt IV. Jenő pápa Ferrarába át nem helyezte, a gallikán egyház azonban e zsinatot egészen végig, tehát a Lausanne-ban tartott üléseit is egyetemesnek tartja, mert az a bourgeois-i „pragmatica sanctio” következtében a francia külön egyháznak nevezetes jogforrását képezi.

Végül még az 1512-1517. évi V. lateráni zsinat egyetemességét is vitatják, de kizárólag csak a francia kanonisták, aminek okát a következő előzményekre kell visszavezetni. A harciasnak nevezett II. Gyula (Della Rovere, 1503-1515) reneszánsz pápa az olasz nemzeti politikának megvalósítása érdekében fegyverhez nyúlt, papi öltözetét páncéllal, pásztorbotját karddal cserélte fel és szerencsés háborúival nemcsak az Egyházi Állam területét növelte, de sikerült neki a franciákat Itáliából kiszorítani s azt az eddigi francia befolyást, melyet ez a nagyhatalom a

pápáknak avignoni tartózkodása (1308) óta a római kúriánál gyakorolt, megtörni.⁶⁶ Ennek az olaszországi politikának leküzdésére XII. Lajos francia király és Miksa német császár a pápától elszakadt bíbornokok által 1511. évi szeptember 1-jére zsinatot hívtak össze Pisába, melyen csak francia főpapok jelentek meg, akik innen Milanóba mentek át, hogy azt ott folytassák. II. Gyula pápa pedig Rómába hívott össze közzsinatot s azt 1512. évi május elején a lateráni bazilikában személyesen nyitotta meg, melyen azután a túlnyomó számban levő olasz főpapok a most említett pisai és milanói ellenzsinatoknak határozatait vetették el. Ennek az V. lateráni zsinatnak a gallikán egyház szélső tagjai azért is ellenségei, mert az a gallikán egyház szabadságait kimondó bourges-i „pragmatica sanctio”-t a francia király hozzájárulásával felfüggesztette s helyébe konkordátummal rendezte a francia egyházi viszonyokat.

Az említett zsinatokon kívül még az 1311. évi viennei, az 1414-1418. évi konstanzi s a legutóbbi 1869-1870. évi vatikáni zsinatoknak egyetemes jellege ellen próbálkoznak argumentumokat kovácsolni, melyek azonban nem helytállóak s ezért el sem fogadhatók.

Ami mindenekelőtt az 1311. viennei zsinat egyetemes jellegét illeti, rá kell mutatni arra, hogy azt V. Kelemennek összehívási bullája közzsinatnak tervezte, arról az 1512-1517. évi V. lateráni zsinat 8. ülésében mint egyetemes zsinatról emlékezett meg, végét a templomos lovagrend megszüntetésének kérdése nem egyháztartományi, hanem az egész Egyházat érdeklő közügy volt.

Az 1414-1418. évi konstanzi zsinat egyetemes jellegét egyes teológusok csak V. Mártonnak megválasztásától kezdve vélik elfogadhatónak. Ezzel a felfogással szemben rá kell mutatni arra, hogy a zsinatot maga V. Márton jóváhagyta, utódja, IV. Jenő pápa pedig 1446. évi július 22-én németországi legátusaihoz intézett levelében kijelentette, hogy a konstanzi zsinatot egyetemes zsinatnak elismeri, de az apostoli Szék méltóságának csorbítása nélkül, ami alatt a közzsinat felsőbbségére vonatkozó tendenciákra gondolt.

A konstanzi zsinat egyetemes jellege mellett érvelt Gerhard Schneemann jezsuita atya „Ist das Vaticanum das XIX. oder das XX. ökumenische Konzil” című értekezésében, mely a „Stimmen aus Maria-Laach” 1870. évi folyamának nov. füzetében volt közzétéve.

Végül az 1869-1870. évi vatikáni zsinat ökumenitását is kezdték kifogásolni, de ez a kifogásolás csak a számszerint figyelembe sem vehető ókatolikusokra szorítkozik.

Első Niceai zsinat

Az Egyház történetében az első közzsinat az volt, melyet Nagy Konstantin császár 325. évben Niceába (Niceae), a kisázsiai Bythinia tartománynak egyik nagyobb városába hívott össze, melynek június 19-től aug. 25-ig tartott ülésein 318 (többnyire keleti) püspök vett részt, a pannóniai tartományból Domnus stridói püspök volt jelen. E niceai zsinat a következő három kérdésben határozott:

1. az arianizmus kérdésében;
2. a húsvéti ünnepnek egyöntetű megünneplésében; s
3. az egyiptomi lykopolisi püspök, Meletius által okozott egyházszakadásnak megszüntetésében.

Az arianizmus volt az első nagy eretnecség, mely lokális jellegén túlmenve, egész országokra kiterjedt. E keleten keletkezett arianizmus itt csak rövidebb ideig maradt életképes, de annál maradandóbb hatást tudott elérni a nyugaton, melynek barbár népei túlnyomóan annak hódoltak.

Ennek az eretnecségnek megindítója egy Arius nevű alexandriai diakon volt, aki 317 óta hirdette azt a tant, hogy Krisztus lényegileg nem azonos Istennel. Az ortodox hittel ellenkező ezt

⁶⁶ Alexander Eisler k. k. Gerichtsadjunkt: „Das Veto der katholischen Staaten bei der Papstwahl”. Wien, 1907. 45.

a tévtant már a 318. és 321. évi alexandriai tartományi zsinatok siettettek kárhoyzhatni s ennek kapcsán Ariust hivatalától megfosztani, csakhoyg még a hivatalától megfosztott Arius is annyira népszerű maradt világi híveknél, hoyg tanainak gyors elterjedését nem lehetett hamarosan elnyomni.

Ezért tartotta szükségesnek a niceai zsinat azt, hoyg Arius tévtanával szemben megállapítsa azt a dogmatikus tant, hoyg a Fiú az Atyával egylényű. Ez a görög elnevezés szerint a „homousios” tana.

Az arianizmus által előidézett mozgalom különben nagyon áldásos lett az egyházi életre, amennyiben annak leküzdése nevelte azokat a nagy egyházatyákat, kiknek égisze alatt élte a keleti egyház legszebb korát; ez a küzdelem teremtette meg az egyházi dalt és éneket, fejlesztette az egyházi zenét, emelte az istentisztelet külső fényét. Ez a korszak lendítette fel az egyházi irodalmat is, fejlesztette az Egyház kezdetleges szervezetét, majd megindította a kultúrára idővel áldásossá vált szerzetesi intézményt, mellyel kezdetét vette a hittérítés kemény munkája, mely már a középkorban Indiáig és Kínáig tudott eljutni.⁶⁷

Az arianizmus főleg azokkal a költeményekkel és énekekkel terjedt, melyekben tanait dicsőítették. A vallásos hit ugyanis érzelmi dolog, mely a dalban és énekekben keres megjelenési formát; hiszen minden primitív dal eredetileg valamelyes érzelemnek a kifejezése⁶⁸ és Wilhelm Wundt lipcsei filozófus találóan mondja „Völkpsychologie” munkájában (III. 348-383.), hoyg a dal érzelmi kiömlés „Gefühlserguss”. Így azután a püspökök ösztönszerűleg is érezték, hoyg az eretnek dalokkal igazhívő költeményeket kell szembeállítani. Ez az erő kifejtés vezetett az egyházi költészet és zene művelésére, melynek a görögöknél nazianzi Szent Gergely, a szíriaiaknál Szent Ephraem, a nyugaton Szent Ambrozius milanói püspök és Szent Gergely pápa lettek nagymesterei.

E zsinat a Szentírás szavait kiforgatni törekvő Arius és követőivel szemben a niceai „symbolum” neve alatt ismert hitvallást állapította meg, mellyel minden további kétértelműségnek kívánta elejét venni.

A niceai zsinatnak második elintézésre váró tárgya a húsvéti ünnep egyöntetű megülésének nehéz kérdése volt, melyre nézve két, egymástól eltérő gyakorlat fejlődött ki, nevezetesen a kisázsiai és a római. Az idő tekintetében annyiban megközelíté egymást e két gyakorlat, hoyg a történeti idő sorrendjének megtartására a megváltásnak nagy ünnepét a nizan 14. napjára tűzték ki, de nem azért, mintha a zsidó törvényt kötelezőnek ismerték volna el, hanem azért, mert Krisztus szenvedése a nizan hónap 14. napján kezdődött. A differenciák azután a közös kiindulási alap dacára onnan eredtek, hoyg míg a római egyház a péntekhez és a vasárnaphoz ragaszkodott, mint amelyeken Krisztus meghalt, illetőleg feltámadt, addig a kisázsiai keresztények ama naptári dátumhoz alkalmazkodtak, melyen Krisztus kínszenvedése bekövetkezett, s ez a nap a nizan hónap 14. napja volt.

Abban az esetben, ha a nizan 14. napja péntekre esett, akkor mindkét párt egy napon ünnepelte a húsvétot, a többi esetekben azonban különböző időben. Így ha a nizan 14. napja szombatra esett, a kisázsiai keresztények ezen a napon ülték meg a megváltás ünnepét, a rómaiak azonban csak a rákövetkező pénteken.

A III. századig még csak e két kérdés körül forgott a húsvéti vita, nevezetesen hoyg vajon a hétnek meghatározott napja (péntek és vasárnap) vagy a kalendárium fix napja (nizan 14-ike) legyen irányadó, és hoyg a nagyböjt mikor fejeződik be. Ehhez a két történeti kérdéshez járult azután egy harmadik is, melyet csillagászati (asztronómiai) kérdésnek szoktak nevezni. Kiindulási alapnak megmaradt a nizan 14. napja, vagyis a zsidók egyházi éve első hónapjának 14. napja, mely rendszerint a tavaszi napéjgyenyletre következő holdtöltéssel esik össze; nyílt

⁶⁷ Brinzeu Miklós: „A keleti egyház kérdése nagyjainkban”. Kath. Szemle. 1908. évf. 372.

⁶⁸ Braun Soma: A népmese. Bevezetés az összehasonlító mesekutatósba. Budapest, 1925. 8. lap.

kérdés maradt azonban az, hogy mikor is van hát a nizan 14. napja. A legrégebbi egyházatyák arra fektettek súlyt, hogy a húsvét a tavaszi napéjegenlet után tartassék meg. Ha már most a zsidó nizan 14. napja – amikor okvetlenül holdtölte van, mert a zsidók minden hónapja az új holddal kezdődik – a tavaszi napéjegenlet előtt volt, akkor ők a nizan 14. napját egy hónappal előbb ünnepelték.

A kisázsiai keresztények a húsvétot a tavaszi napéjegenlet utáni holdtölte napján ünnepelték, tekintet nélkül arra, hogy az a hétnek melyik napjára esett, s tekintet nélkül arra, hogy ez a holdtölte a zsidó nizan 14. napjára esett-e, s mivel rendszerint összeesett, azért a kisázsiai keresztények húsvétja a zsidók ünnepével szokott összeesni.

A nyugati egyház hívei azonban nemcsak a holdtölte, de ezzel együtt a péntek és vasárnap után is indultak, s így Rómában a húsvétot a tavaszi napéjegenlet utáni holdtöltét követő vasárnap tartották meg, és így megtörténhetett, hogy a holdtölte éppen vasárnapra esett, amikor is a húsvétot egy héttel később, vagyis a rákövetkező vasárnapon tartották meg.

Mikor azután a zsidók Jeruzsálem pusztulása után nem ragaszkodtak többé szorosan a régi időszámításokhoz, a keresztényeknek maguknak kellett húsvéti táblázatukat összeállítani, melynél a nyugati és keleti keresztények számítása ismét eltéréseket mutatott.

A legrégebbi húsvéti időszámítást a tudományosan képzett Hippolytus presbytertől (†235), Szent Irenaeus kiváló egyházatyája és lyoni püspöknek (†202) tanítványától bírjuk, akinek sokirányú irodalmi munkássága a kronológiára is kiterjeszkedett. Számításának alapját a 16-os szám képezte, amennyiben a húsvéti holdtölte minden 16. év után a hónapnak, de nem a hétnek is ugyanazon napjára, míg minden 112 év után úgy a hónap, mint a hét ugyanazon napjára esik. Hippolytus a tavaszi napéjegenletet március 18-ára vette, s ha a holdtölte pénteki napra esett, az volt egyszersmind nagypéntek, ha azonban szombatra esett, akkor az egész nagyhét nyolc nappal kitolódott.

Az alexandriai egyházban Nagy Dionysius (264-265) alexandriai püspök, Origenesnek, a keleti egyház legnagyobb egyházatyájának tanítványa foglalkozott a húsvéti időszámítás kérdésével, akinek erre vonatkozó tanulmányai alapján az alexandriai püspökök az évenként kiadott „Liber Paschalis”-ban közzétették a csillagászati számítások eredményét. E húsvéti időszámítás tekintetében még pontosabb eredményt tudott elérni Szent Anatolios (270 óta laodikeai püspök), korának legtudósabb matematikai és fizikai tanára, aki a húsvéti időszámítás szabályainak összeállításánál a 19 évi húsvéti ciklusból indult ki, melyet a 277-től kezdett meg, tavaszi napéjegenletül pedig március 19-ét vette. Ezt a napéjegenleti időt a nyugati egyház Dioklecián császár idejében (284-305) március 21-re tette át.

A húsvéti időnek különböző módon való számítása következtében megtörtént, hogy a húsvétot más időben ünnepelték Rómában s más időben Alexandriában, s a megváltás e nagy ünnepének kétszer való megülvése a pogányok gúnyolódását provokálta. Ezért a 314. évi arlesi (Franciaországban) partikuláris zsinat időszerűnek tartotta proklamálni azt az elvet, hogy a húsvét az egész Egyházban egy és ugyanazon napon, „Uno die et uno tempore per omnem orbem” tartassék meg. Hogy azután ez az elv a keleti keresztényeknél is érvényesülhessen, azzal a 325. évi niceai zsinat külön foglalkozott, s bár erre vonatkozó kánont nem alkotott is, de abban a zsinati atyák megegyeztek, hogy a húsvét mindig a tavaszi napéjegenlet utáni holdtöltét követő vasárnap, és sohasem a zsidókkal egyidőben tartassék.

Azonban még e zsinat befejezése után is merültek fel eltérések, s nevezetesen a 326., 330., 333., 340., 341. és 343-ik években ismét különböző időkben ünnepelték a húsvétot, aminek a jövőben való mellőzése érdekében Róma és Alexandria a 343. évben tartott sardikai partikuláris zsinaton, egy 50 évre szóló közös húsvéti terminusban állapodtak meg. A baj azonban az volt, hogy míg a nyugatiak március 21-től, addig a keletiek március 19-étől számították a tavaszi napéjegenletet, minek következtében a keletiek 387-ben öt héttel később, április 25-én ünnepelték a húsvétot.

A számítási differenciákat végre Dionysius Exiguus, Rómában élt szerzetesnek sikerült kiegyenlíteni s illetőleg a római számítást az alexandriaival összeegyeztetni (525. évben).

Julius Caesar a Sosigenes alexandriai csillagász számításai alapján készült, úgynevezett „Juliáni naptárt” léptette életbe, melyet a kereszténység is elfogadott. Ez a naptár azonban abban a csillagászati hibában szenvedett, hogy ez a juliáni év 11 perccel és 14 másodperccel hosszabb volt, mint a csillagászati év, mely differencia következtében a polgári időszámítás mindjobban eltért a Nap járásától, úgyhogy a tavaszi napéjegyenlőség, mely Julius Caesar idejében március 24-ére esett, a niceai zsinat idejében március 21-én volt. Az e csillagászati hiba folytán szükségessé vált naptárjavítás kérdése a XIII. század óta foglalkoztatta az Egyházat, s annak tárgyalására már VI. Kelemen (avignoni pápa) 1344-ben papi szaktudósokat hívott össze. Majd a konstanzi és baseli zsinatokon is szóba került e naptárjavítási kérdés, az V. lateráni zsinat pedig arra bírta Nikolaus Copernicust, hogy a Napnak s Holdnak viszonyait tanulmányozza, de tízévi szorgalmas tanulmányának sem volt meg a kívánt sikere. Végül a trienti zsinat 1563. évi utolsó ülésén arra kérte a pápát, hogy a „Calendarium perpetuum” kérdését juttatná megoldáshoz. E zsinati határozatnak megvalósítása persze nem volt könnyű feladat és csak 18 évi tanulmányozás után sikerült azt megoldani,⁶⁹ mikor V. Piusnak utódja, XIII. Gergely pápa 1582. évi február 14-én kelt bullájával rendezte a keresztény naptárt, mely a niceai zsinat óta tíz nappal különbözött. Erről a Gergely-féle naptárjavításról a keleti egyház mindeddig nem akart tudomást szerezni, aminek következménye az lett, hogy 13 nappal maradtak el a csillagászati naptártól. Csak a legutóbbi időben (1924-ben) indult meg a Balkán-államokban a mozgalom arra vonatkozólag, hogy szintén a Gergely-féle naptárra térjenek át, ami 1928-ban részben meg is történt.

A húsvéti időnek számítása ez idő szerint Karl Friedrich Gauss híres német matematikus, fizikus és csillagász, a göttingeni csillagvizsgáló intézet igazgatójának (†1855) szabálya szerint történik. Ez a szabály a következő:

Azt az évet, melynek húsvéti idejét akarjuk kiszámítani, például az 1930. évet, a 4, 7 és 19 osztószámokkal kell osztani, s az e hármassal mutatkozó maradékszámokat külön kell jegyezni, tehát

$$\begin{array}{l} 1930 : 4 = 482, \text{ maradék} = 2 \\ 1930 : 7 = 275, \text{ maradék} = 5 \\ 1930 : 19 = 101, \text{ maradék} = 11 \end{array}$$

Erre azután a 19-es osztásnak maradékszámát, a jelen példában a 11-es számot, 19-cel kell megszorozni, ami az adott esetben $11 \times 19 = 209$ -et tesz ki.

Ehhez a 19-szer vett 19-es maradékhoz hozzá kell adni:

az 1583 előtti éveket illetőleg	15
az 1583–1699. éveket illetőleg	22
az 1700–1899. éveket illetőleg	23
az 1900–2099. éveket illetőleg	24

Az adott esetben tehát $209 + 24 = 233$; az így nyert összeget 30-cal kell osztani, s ennek maradékát külön feljegyezni, vagyis $233 : 30 = 7$; a maradék 23. Már most a

⁶⁹ I. G. Hagen jezsuita páter: „Die Gregorianische Kalender- reform”. Stimmen aus Maria Laach. 1914. évf. LXXXVII. 41-50.

4-es	maradék 2-szer,	vagyis	$2 \times 2 =$	4
7-es	maradék 4-szer,	vagyis	$5 \times 4 =$	20
30-as	maradék 6-szor,	vagyis	$23 \times 6 =$	138
				162

végösszeghez, mely számok összeadásából származó:

az 1583 előtti	évekre	6
az 1583–1699.	évekre	2
az 1700–1799.	évekre	3
az 1800–1899.	évekre	4
az 1900–1999.	évekre	5

kell hozzáadni, s az így nyert új összeget, $162 + 5 = 167$ -et egy hetes számmal kell osztani, az adott esetben $167 : 7 = 23$, és marad egy új hetes maradék, a jelen példában 6, melyet a 30-as maradékkal összeadva, $6 + 23 = 29$, az így nyert összeghez még 22-öt kell számítani, $29 + 22 = 51$. Ez a szám mutatja a márciusnak azt a napját, mely a húsvétvasárnapja esik; de mivel az 51-es végösszeg meghaladja a március hónap 31 napját, ezt a 31-es számot levonjuk az 51-es számból: $51 - 31$, s így nyerjük április 20-át, mely az 1930. évben volt húsvét vasárnapja.

A március 21-i tavaszi napéjegyenlet mellett a legkorábbi húsvétvasárnap már vasárnapra, március 22-ére, míg a legkésőbbi április 25-ére eshetik; az előbbi eset 1818-ban, az utóbbi 1886-ban következett be, míg a jövőben az előbbi eset 2285-ben, az utóbbi 1943-ban fog bekövetkezni.⁷⁰

A keresztény húsvéti időszámítás mellett is megtörténhetik, hogy a keresztények megváltási ünnepe a zsidó számítás alapján tartott zsidó ünneppel egy és ugyanarra a napra esik, mint ahogy ez 1825-ben történt, Ez ugyan ellenkezik az niceai zsinat határozatával, de ezt, a jelenleg érvényben álló húsvéti időszámítás mellett elkerülni nem lehet.

A harmadik tárgy, mely elintézésre várt, a Meletius lykopolisi (Thebais) püspök által támasztott egyházi vita, mely éppen úgy, mint a karthagói egyházban, akörül forgott, hogy lehet-e az egyházi üldözések idejében az Egyháztól elszakadt keresztényeket (lapsi) valamint a szentírásokat az üldözőknek kiszolgáltató híveket (traditores) az Egyházba visszafogadni, mely kérdésben Meletius szigorúbb álláspontra helyezkedett, mint az alexandriai patriarcha. Meletius a metropolitai hatalmat egész Felső-Egyiptom fölött magához kívánta ragadni, ami 306-ban lokális szakadásra vezetett, minek a niceai zsinat vetett végett.

Még az egyházi szervezetnek kialakulására is ez a niceai zsinat rakta le az alapot azzal, hogy a patriarcha s ezzel a metropolitai (főpüspöki) szervezetet létesítette. E zsinatig a püspökök nem voltak egymásnak alárendelve s még a római püspöknek primátusa sem léphetett az üldözések alatt előtérbe. A niceai zsinat 6. és 7. kánonja azután megállapította az említett főpüspökök sorrendjét is, mely egyházi beosztásnál abból a vallásos felfogásból indult ki, hogy az apostolfejedelem által alapított püspöki székeket patriarcha rangra emelte. Így jutott első helyre Róma, hol kétségtelenül Péter apostol alapított püspökséget; második helyre Alexandria, hol a hagyomány szerint Márk evangelista alapította a püspökséget, de mivel ez az evangelista az apostolfejedelemnek szellemi fia volt, az egyiptomi hagyomány ezt az alapítást közvetve Szent Péternek tulajdonítja, ki a koptok közt ma is nagy tiszteletben részesül. Harmadik helyre jutott Antiochia, hol Péter még azelőtt volt püspök, mielőtt székhelyét Rómába tette volna.

⁷⁰ A húsvéti idő kiszámítására nagyon alkalmas útmutatást ad: Oswald Gerhardt berlini reálgimnáziumi tanár „Das Datum der Kreuzigung Jesu Christi, geschichtlich-astronomisch berechnet” című 80 lapra terjedő értekezése. Berlin, 1914.

Ezt a rangsort a következő konstantinápolyi közzsínat azzal módosította, hogy a konstantinápolyi patriarchát közvetlenül a római után helyezte s ezzel azt az alexandriai és antiochiai patriarchák rangsora elé helyezte.

Első konstantinápolyi zsinat

Az arianizmusra visszavezethető szekták keletkezése okul szolgált arra, hogy Nagy Theodosius császár a fölmerült hitelvi kérdéseknek megvitatására 381. év május hónapra Konstantinápolyba közzsínatot hívott össze, melyen kizárólag csak keleti – számszerint 150 – püspök jelent meg; a nyugatról egyetlen püspök sem volt ott, a pápa sem képviseltette magát, úgy látszik, meg sem lettek híva.

A nyugati tartományi zsinatok, nevezetesen a 341. évi római, majd a 343. évi sardikai (e városnak romjai a mai Szófia közelében található), a niceai zsinaton kimondott lényegazonosság, „homusios” dogmájához alkalmazkodtak, míg a keleti tartományi zsinatok, úgymint a 343. évi philippopolisi és a 344. évi antiochiai, a semiarianizmussá vedlett ama tan mellett nyilatkoztak, hogyha a fiú az Atyával nem is egyenlő, de hasonló lényegű; ez a lényeghasonlatosság „homoiusios” tana.

Ezt a lényegazonossági és lényeghasonlatossági vitát állította pellengére Madách Imre az ő közismert „Az ember tragédiájában”, mint olyan vitát; melyben egy i betűkülönbség miatt századokon át fecsérelték az időt. E költői kritikával szemben azzal kívánta Dudek János tudományegyetemünknek egykori hittudományi professzora ezt a nagy hullámokat vert vallási vitát érzelmileg megérthetővé tenni, hogy a múlt század végén az egész magyar nemzet szállt harcba az egyetlen egy „és” szócska érdekében, mert úgy érezte, hogy a „császári és királyi hadsereg” elnevezésben e köztöszónak elhagyása állami önállóságunkról való lemondásunkat foglalná magában.⁷¹

De nemcsak ez a semiarianizmus, hanem az Apollinaris szíriai püspök után elnevezett apollinarizmus is nyugtalanította a kedélyeket, mely eretnkség tagadta az Üdvözítőnek emberi lelkét. E tévtan elvetése nyilatkozik meg a „Hiszekegy” pokolraszállása kijelentésében. E nagy eretnkségen kívül volt még egy kisebb is, a Macedonius konstantinápolyi patriarcha után elnevezett macedoniaizmus, mely azonban nemcsak kisebb jelentőségű volt, de gyorsan meg is szűnt.

Ez a rövid ideig tartott zsinat, melynek végzéseit a császár már 381. évi július 30-án kelt állami törvényével hirdette ki, a macedoniaizmus tévtanai ellenében a Szentháromságról szóló tant állapította meg s mindjárt első kánonjában megerősítette az előző niceai zsinat hitvallását, az arianizmussal rokon szektákat pedig anatómával sújtotta.

A hitelvi kérdéseken kívül nagy jelentőséghez jutott a konstantinápolyi püspöki székek patriarchai (főpüspöki) méltóságra emelése, amire a császár politikai okokból azért helyezett nagy súlyt, hogy Konstantinápoly, mint a keletrómai birodalom székhelye, ez által is méltó módon sorakozhassék a nyugatrómai birodalom fővárosa, Róma mellé. A görögök a konstantinápolyi zsinatnak erre vonatkozó 3-ik kánonjában a konstantinápolyi püspököknek a rómaival való teljes egyenrangúságát keresték, mely illúziójukat azután a görög zsinati gyűjteményeknek egyik kiváló kommentátora, Joannes Zonaras, (†1112), a XII. század legelején készült munkájában oszlatta el, midőn rámutatott arra, hogy e kánon csak tiszteleti elsőbbségre vonatkozik. A hivatalos Róma vonakodott a konstantinápolyi patriarchának közvetlenül a római püspök után való rangsorozását elismerni, mert erre hiányzott a vallási alap, amennyiben a konstantinápolyi püspökség nem bír apostoli alapítással, aminővel csak Róma, Alexandria és Antiochia büszkélkedhetnek. Róma nemcsak tiltakozott e rangsorozás ellen, de intette is az

⁷¹ Dudek János könyvkritikája a Religio 1913. évfolyamában, 463. lapon.

alexandriai és antiochiai patriarchákat, hogy óvják meg patriarchai széküknek történeti elsőbbségét, akik azonban a zsinat említett határozatához alkalmazkodtak. Végre a középkor folyamán Róma is elismerte a konstantinápolyi zsinat által meghatározott rangsort, mely azonban a gyakorlati életben csak akkor tudna tényleg érvényesülni, ha a latin egyházzal való unió megvalósulna.⁷²

Ephesusi zsinat

Az ephesusi zsinatot II. Theodosius keletrómai és III. Valentian nyugatrómai császárok 431. évi június havára hívták össze a végből, hogy Nestorius (†440) konstantinápolyi patriarcha tanai kérdésében határozzon, mely tanokat az előző 430. évben I. Celesztin pápa elnöklése alatt tartott római zsinat már elvetette.

A Nestorius után elnevezett második nagy eretnecség sokkal maradandóbb kárt okozott az Egyházban, mint az arianizmus, mert a híveknek jóval több számát vonta el attól. A keletrómai császárok siettek ezt minden rendelkezésre álló hatalmi eszközzel elnyomni, de csak annyit sikerült elérniük, hogy ez az eretnecség a bizánci birodalom határain belül nem tudott meggyökeresedni. Hanem annál jobban terjedt az kelet felé, mindenekelőtt Perzsiában és Arábiában, hol a királyok és kalifák a kereszténység elleni gyűlöletből, kedveztek a nestorianizmusnak, mert ennek tanaiból megértették azt, hogy a Krisztusban felállított két személyiség az istenséget gyöngítette. A missziós tevékenység egészen Indiáig és Kínáig tudta a nestorianizmust terjeszteni, hol 140 püspökséggel bírtak, amiből a szekta híveinek nagy számára lehet következtetni.⁷³ A nestoriánus egyház a XIII. század végén érte el hatalmának és elterjedésének delelőpontját, amely időben a Sárga-tengertől a Földközi-tengerig visszafelé voltak hívei s a mongol uralkodók kegyét is élvezte.⁷⁴

Míg az arianizmus az alexandriai, addig a nestorianizmus az antiochiai iskolából indult ki; Nestorius ez iskolának racionalista elveit tartotta szem előtt, midőn a Krisztusban levő két természetnek egyesülését megérthető módon kívánta megmagyarázni s azt tanította, hogy a Krisztusban levő két személy csak külső összeköttetésben van meg. E tanításával tagadta Krisztusban az Istenséget.

A hitelvi viták most a körül forogtak, hogy Máriát megilleti-e az Istenszülő „θεοτοκος” [theotokosz] elnevezés, aki Nestorius szerint Krisztussal csak az embert, de nem az Isten Igéjét (logos) szülte.

Az ortodoxia ismertetőjele ebben az Istenszülő kifejezésben nyilvánult meg, ami azután a Mária-kultusz és a szentek tiszteletének ápolására vezetett.⁷⁵

Chalcedoni zsinat

A chalcedoni zsinatot (Bythiniában) Marcian keletrómai császár és III. Valentian nyugatrómai császár 451. év őszére hívták össze (okt. 8-tól nov. 1-ig ülésezett), hogy azon a nagy számban összejött (630) püspökök a monophysitizmus név alatt ismeretes harmadik nagy eretnecség fölött határozzanak, mely az ortodox egyháznak még a nestorianizmusnál is nagyobb kárt okozott, mert míg az előbbi csak a bizánci birodalom határain kívül, a kisebb kultúrával bíró népek között tudott meghonosodni, addig a monophysitizmus éppen a bizánci birodalom

⁷² Prinz Max a 25. jegyzetben i. m. [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907] 131.

⁷³ Prinz Max a 25. jegyzetben i. m. [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907] 83., 88., 93.

⁷⁴ Kmoskó Mihály egyetemi professzor: „A legrégebbi keresztény missziók Középázsiaiban. V. Jabalaha, a nestoriánusok chinai patriarchája, (1281-1317)” Religio. 1913. évf. 600.

⁷⁵ Brinzeu Miklós: A keleti egyház kérdése napjainkban. Kath. Szemle. 1908. évf. 372.

területén terjedt, annak következtében, hogy a császárok majd az ortodoxiát, majd a monophysitizmust pártolták. Leginkább az alexandriai s az antiochiai patriarchatusban talált hívőkre, honnan Örményországba is eljutott. Mikor azután Egyiptom a VII. században a mohamedánok birtokába került, az eretnység nyomán keletkezett egyházszakadás teljes lett, mert a monofiziták nemcsak alárendelték magukat a mohamedánoknak, hanem ezek által magukat megkedveltetni óhajtván, a körülméltetést is elfogadták. Ezért az arabok védelmükbe vették őket, míg az ortodox hitet, az arabok által gyűlölt görögök befolyásának gyöngítésére, üldözték.

A monophysitizmus a nestorianizmusnak ellentétes irányzata volt, mely Nestorius ellenfelétől, Eutychestől, egyik konstantinápolyi kolostor apátjától indult ki, aki temperamentumának heve által elragadtatva éppen a másik túlzásba esett, mikor akkép gondolta Krisztus személyének egységét Nestoriussal szemben megállapítani, hogy Krisztusban csak egy természetet látott. Így tehát míg Nestorius tagadta Krisztusban az Istenséget, addig Eutyches szerint Krisztusban nem volt emberi természet.

Már a 448. évi konstantinápolyi partikuláris zsinat is foglalkozott Eutyches apátnak eretnek tanaival s midőn azokat elvetette, egyúttal megfosztotta őt nemcsak kolostori hivatalától, de papi minőségétől is, mire Eutyches a szenvedélyes Dioszkoros alexandriai patriarcha pártfogását kereste, aki azután minden arra való joghatóság nélkül 449. évre Ephesusba hívott össze zsinatot, mely erőszakoskodásai miatt rablózsinatnak nevezett gyülekezeten maga az elnöklő Dioszkoros erőszakolta ki a monophysitizmus győzelmét.

A 451. évi chalcedoni közzsínatnak jutott feladatul a monofizita tanok győzelmét megsemmisíteni s Dioszkoros letételét kimondani.

E zsinatnak dogmatikus határozatai mellett nagy jelentőséghez jutott az az egyházfegyelmi 28. kánonja, mely a konstantinápolyi patriarcha tekintélyének további emelése érdekében megengedte azt, hogy a püspökök az egész keletről, tehát az alexandriai és antiochiai patriarchatusokból is, közvetlenül a konstantinápolyi patriarchához, mint a császárváros püspökéhez felebbezhessenek, miáltal Konstantinápolyt ahhoz a pozícióhoz kívánták a keleten juttatni, melyet a nyugaton Róma foglalt el.

A chalcedoni zsinatnak ezt a fegyelmi kánonját Róma ugyan nem ismerte el, a keleti egyház azonban azt tényleg alkalmazásba vette.⁷⁶

Második konstantinápolyi zsinat

A második konstantinápolyi közzsínatot Justinián császár (527-565) – a római polgári törvénykönyv, „Corpus Juris Civilis” megteremtője – hívta össze 553-ra, melyen csak 165 püspök vett részt.

Justinián a római világbirodalom visszaállítására s a római államegyház egységessé tételére törekedett, s míg előbbi célját hadjárataival, addig utóbbit az ariánusok és pogányok üldözésével igyekezett megvalósítani, hogy azután ezeket is az ortodox egyházba való belépésre kényszerítse.

Mindenekelőtt az előbbi chalcedoni zsinat dogmatikus határozatait kívánta általános elismeréshez juttatni, még pedig a monofiziták érdekében Cyrillus (†444 körül) alexandriai patriarcha értelmezésében, csakhogy a császárnak a törekvéseit felesége, Theodora, a szépsége és okossága által feltűnt korábbi táncosné többször keresztelte, ami újabb hitvitákat provokált.

E vitáknak mellőzése s különösen az Egyházból kizárt monofizitáknak újbóli megnyerése érdekében a császár Theodoros Askidas udvari püspökének javaslatára 544-ben egy császári ediktummal kárhóztatta az úgynevezett három fejezetet, melyeknek egyike:

⁷⁶ Prinz Maxnak a 25. jegyzetben hivatkozott tanulmánya [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907], 132.

Nestorius tanítómesterének, a tudós és nagytekintélyben álló Theodoros (†427) mopszvesztai püspöknek személyére és irataira; másika:

ennek a Theodoros tanítványának, Theodoretos (†457) kyrosi püspöknek (Nestorius korábbi barátjának) Cyrill alexandriai patriarchához intézett vitairataira; harmadika pedig:

Ibas edessai presbyternek Maris perzsa püspökhöz intézett ama levelére vonatkozott, mellyel ez úgy a Nestorius-vitát, mint az ebben az eretnekségben foglalt tanokat Perzsiában ismeretessé tette és a külön perzsa nemzeti egyház megerősödését mozdította elő.

A császárnak ez a kárhoztató ediktuma azonban nem tudta a monofizitákat megnyerni, s most e három fejezet körül az a további vita fejlődött ki, hogy vajon e kárhoztató fejezetek tényleg kedvezők voltak-e Nestorius tanára, minél fogva azok eretnek tanok s így joggal kárhoztatandók-e, vagy sem. A keleti egyház alkalmazkodott a császári ediktumhoz, a nyugati azonban nem.

Ezzel a három fejezetvitával került kapcsolatba Diodoros (†394) tarsusi püspöknek tanítása, aki az ő korában éppen ortodox hite miatt igen nagy tiszteletben állott, a hitviták folyamán mégis a nestorianizmus előhírnökének tekintették. E zsinat vetette el a Decius alatti keresztényüldözések alatt, 254-ben vértanúhalált szenvedett nagytudományú alexandriai Origenes tanítását is, aki rendkívüli termékeny író, állítólag 6000 irat szerzője volt.

Úgy a három fejezetvita, mint különösen Origenes tanításainak kárhoztatása a Nyugaton nagy megütközést keltett, s ha a túlgyenge Vigilius pápa, hosszabb ide- és odaingadozás után hagyta is magát arra kényszeríteni, hogy a II. konstantinápolyi zsinat e határozatait elismerje, Afrika és Itália északi része, valamint Illyria nem alkalmazkodtak ahhoz.

Harmadik konstantinápolyi zsinat

A harmadik konstantinápolyi közszinatot Konstantinus Pogonatus (668-685) a 680. évre hívta össze, melynek tárgya a monotheleta tanok elvetése volt. Ez a 622-től 680-ig húzódott hitvita képezte a keleti egyház nagy hitvitáinak utolsó fázisát, mely szintén a keletrómai császárok birodalmi politikája által volt földéve. Amikor ugyanis sikerült Szíriát, Palesztínát és Egyiptomot visszahódítani, Heraklius császár (610-641) az által igyekezett e visszahódított tartományokat szorosabban Bizánchoz kapcsolni, hogy a hitvitáknak kiegyenlítésével a monofizitáknak is lehetővé tegye az államegyházhoz való tartozást.

Sergius konstantinápolyi patriarchának tanácsára a császár 633-ban uniótárgyalásokat indított azzal a céllal, hogy a monofizitáknak nyújtott engedményekkel az arany középutat lehessen betartani. A megindult uniótárgyalások Krisztus személyének egységét abban kereste, hogy Krisztusban csak egy akarat és csak egy tevékenység – ti. isteni akarat és isteni tevékenység – van.⁷⁷ De mivel ez a megállapodás végeredményében mégis csak meggyöngített „monophysitizmus” maradt, a császári politikával elégedetlen szerzetesek Rómába és Karthagóba siettek, hol annak leküzdésére forradalmi mozgalmat indítottak, melynek élén korának legjelentékenyebb teológusa, a megkínóztatása miatt hitvallónak nevezett „Maximus Confessor” állott, kit a császár előbb Konstantinápolyba hurcoltatott, majd Chersonba száműzte, hol rövidesen meg is halt (655-ben).

Ez a monotheleta eretnekség még a keleti egyháznak is csak igen kis töredékét tudta az ortodoxiától elszakítani, nevezetesen a Libanon-hegyen élő maronitákat, kik e nevüket az e hegyen épült Szent Maro-kolostortól vették.

A monotheleta tévtant ez a 680. évi III. konstantinápolyi zsinat kárhoztatta s az Egyháznak azt a tanítását emelte érvényre, hogy Krisztusban két természetének megfelelőleg két akarat van. E közszinati határozatban Róma győzelme nyilatkozott meg.

⁷⁷ Prinz Max a 25. jegyzetben i. m. [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907], 103.

Ez a III. konstantinápolyi közzsínat volt az első, melyet nem templomban, hanem a császári palotában tartottak, s ennek kupolás ülésterme „τρουλλος [trüllosz] vagy τρουλλα [trúlla]” után trullai zsinatnak is nevezik; de mivel a 692. évben, mintegy folytatólag tervezett zsinat ugyancsak ebben a kupolateremben tartott, tulajdonképpen két trullai zsinatot kell megkülönböztetni, úgymint:

1. a 680. évi IV. konstantinápolyi közzsínatot: „Trullanum I.”;
2. a 692. évi konstantinápolyi partikuláris zsinatot: „Trullanum II.”

Trullai partikuláris zsinat

Az 553. és 680. évi két konstantinápolyi közzsínat kizárólag hitvitákkal foglalkozott, s így az egyházi fegyelemre vonatkozó tanokat nem is alkotott. A görögök ebben a mulasztásban keresték a valláserkölcsi élet hanyatlását, s e panaszkok elhallgattatása érdekében rendelte el II. Justinián császár (685-711), hogy az előző közzsínatok folytatására 691. szept. 1-ére egy új zsinat hívassék össze ugyancsak a császárvárosba, melyet e kiegészítő jellegére való tekintettel „Synodus Quinisexta” néven is neveznek, de mivel közvetlenül a 680. évi konstantinápolyi zsinathoz csatlakozott, egyszerűen hatodik zsinatnak „Sexta Synodus”-nak is nevezik.

Az előző konstantinápolyi közzsínaton a pápai felfogás tudott érvényesülni, ami a keletieknél élénk visszatetszést keltett, amint ez a 691. szept. 1-től 692 aug. 31-ig tartott trullai zsinaton lépten-nyomon meg is nyilatkozott. Már maga az a körülmény, hogy a trullai zsinatnak elnöke Róma ellensége volt,⁷⁸ nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a görögök és latinok között mindig lappangott eltérések immár nyílt kitérésekben jelentkezzenek, melyek a latin szokásoknak lekicsinylésében, sőt határozott leszólásában nyilvánultak. Így a kánonok polemikus hangja mellett mindenesetre feltűnő a kánonoknak ilyenforma szövegezése: „Azt halljuk, hogy a latin egyházban ez meg az történik... erre vonatkozólag a szent zsinat elrendeli, hogy azt meg kell szüntetni”⁷⁹.

A trullai zsinatnak antioccidentális jellege főleg a következő kérdésekben nyilatkozott meg:

1. A papok nősülhetésére vonatkozó tilalmat a 6. kánon csak az alszerpapoktól kezdve fölfelé állította be, minélfogva az alsóbb rendeket fölvett minoristáknak, úgymint a lektoroknak és kántoroknak lehetővé tette az első ízben való házasságralépést; a 13. kánon pedig nemcsak azt engedi meg, hogy alszerpapokul, szerpapokul és áldozárokul nős férfiak is megválaszthatók legyenek, hanem az apostoli kánonokra való utalással azoknak a házaseslet folytatását kifejezetten is megengedi, és azokat, akik az ilyen, még felszentelésük előtt megnősült majoristáknak törvényes házasságát felbontani megkísérelnék, letétellel fenyegeti. A fölszentelt majoristáktól pedig csak annyit követel ez a trullai kánon, hogy amikor a szent ténykedéseknek sora rajtuk van, megtartózkodók legyenek.⁸⁰ (13. kánon.) Hogy a keletieknek mennyire fáj a nyugati Egyháznak a kötelező papi nőtlenség kérdésében elfoglalt szigorú álláspontja, mutatja az, hogy Photius konstantinápolyi patriarcha (†891) a latinok ellen intézett vádiratában kifogás tárgyává tette azt, hogy a latin papok coelibatusban élnek s hogy a jogszerű házasságban élő papokat megvetik.⁸¹

2. Az eretnekekkel kötendő házasságokra nézve a keleti egyház szigorúbb álláspontra helyezkedett, midőn 72. kánonjában a „haeresis” érvénytelenítő akadályát kreálta, míg a nyugati

⁷⁸ Moritz Meschler jezsuita atya: „Vom kirchlichen Zölibat”. Stimmen aus Maria-Laach. 1912. évf. LXXXIII. 266.

⁷⁹ Prinz Max a 25. jegyzetben i. m. [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907], 127.

⁸⁰ Rusznák Miklós: „Bontó akadály-e a keleti egyházban az egyházi rend”. – Religio. 1913. évf. 278. – A nestoriántanokat hirdető szíriai Barsumos edessai tanár az V. században még a püspökök és szerzetesek házasságát is megengedhetőnek tartotta. Prinz Maxnak a 25. jegyzetben hivatkozott műve [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907], 89. lapján.

⁸¹ Prinz Max a 25. jegyzetben i. m. [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907], 138.

egyház mindvégig kitart ama tanítása mellett, hogy csak a meg nem kereszteltekkel nem lehet érvényes házasságra lépni, míg az eretnység csupán házassági tilalom, mely tiltja ugyan a vegyes házasságot, de ha ez e tilalom ellenére még is megkötetnék, az kánonilag érvényes marad. A keleti egyház merev rendelkezését csak Nagy Péter cár (1689-1725) enyhítette, de azzal a kikötéssel, hogy a születendő gyermekeket az ortodox vallásban kell fölnevelni; ezen a kikötésen II. Sándor cár (1855-1881) enyhített, midőn a „nem követi a nemet” (Sexus sexum sequitur) elvére helyezkedve megengedte, hogy a fiúk az apa s a lányok az anya vallásában legyenek nevelhetők.⁸²

A következő keletegyházi partikuláris zsinatok eltiltották a nyugati egyházban szokásos szombati böjtöt, de annál szigorúbban ragaszkodtak a szerdai s a pénteki böjtök megtartásához, melyeken még a tej, vaj és sajt élvezetét sem engedték meg, mert ezek állati termékek, úgy hogy a keleti egyházban túlnyomóan a hal képezi a böjti eledelt. Majd elvetették a nyugati egyháznak azt a szokását, hogy a keresztség szentségét a bérmlástól időrend tekintetében elkülönítette, míg a keleti egyház e két szentséget egy időben szolgáltatja ki.

Dogmatikus jellegű volt a trullai zsinatnak úgynevezett „filioque” vitája, melyben a görögök tiltakoztak a niceai-konstantinápolyi közszinaton közösen megállapított hitvallásba a „filioque” szónak az 589. toledói zsinaton történt beszúrása ellen, mellyel a latin egyház annak a tanításának kívánt kifejezést adni, hogy a Szentháromságnak harmadik személye, a Szentlélek, az Atyától és Fiútól öröktől fogva származik.

E trullai zsinattól kezdve állandó lett a keleti és nyugati egyház közti elhidegülés, s ha az egyházi közösség időnkint helyreállott is, de ezután ismét csak megszakadt, míg végre is ez a két Egyház közötti schizma 1054-ben, Cerularius Mihály konstantinápolyi patriarchának pápailag történt kiátkozásával véglegessé vált.

Ezt a 692. évi trullai zsinatot a római pápák nem nyilvánították ugyan álszinatnak, de azt nem is erősítették meg, mely vonakodásuk miatt főleg I. Sergius pápa (687-701) volt a görögök üldözésének kitéve. Mivel pedig a trullai zsinatot a Szentszék formailag nem kárhoztatta – nehogy az előrelátott végleges szakadást siettesse – kánonjai a nyugati gyűjteményekbe is átmentek, melyekből Gratianus mester is merített,⁸³ de e kánonok nem mindegyike tudott a gyakorlati életben is megvalósulni; ilyen volt egyebek között a fentebbi 2. pontban említett „haeresis”-féle házasságot érvénytelenítő akadály, melyet Gratianus közvetlen utódjai, a dekretum glossátorai, a valláskülönbség, „cultus disparitas”, fogalma alá igyekeztek hozni, de még ez a megkísérelt újítás sem tudott érvényesülni, mert ezt a Huguccio „Summa Decreti”-ben kifejezésre jutott tanítás ellensúlyozta.⁸⁴

Második niceai zsinat

A keleti egyház utolsó hitharca a képrombolás megszüntetésére és a képtiszteletnek érvényben tartására irányuló képharc volt, mely a nyugati egyházban sohasem tudott oly hullámokat verni, hogy e miatt külön intézkedni kellett volna.

De hát a keleti nép élénk fantáziája mindenkor arra törekedett, hogy az istenséget képletes ábrázolásokban maga előtt megjelenítse. Mózes a bálványimádás veszélyének elkerülése

⁸² Johannes Baptist Sägmüller tübingeni professzor az egyházjognak történeti adataira részletesen kiterjeszkedő „Lehrbuch des kath. Kirchenrechtes” című, közkézen forgó munkája. Tübingen, 1914. Harmadik kiadás. 560. lap. 4. jegyz.

⁸³ Moriz Meschler jezsuita atya: „Vom kirchlichen Zölibat”. Stimmen aus Maria-Laach. 1912. évf. LXXXIII. 264.

⁸⁴ Hanuy Ferenc tudományegyetemünknek 1920-1921-ben volt Rector Magnificusa, jelenleg pécsi kanonok „A vegyes házasságok jogtörténete” című, Pécssett, 1904-ben megjelent értekezése, 22. lap.

érdekében tiltotta az ilyen képletes ábrázolásokat (2Mózes 20,4), mely hebraizmushoz hasonlóan az arab-mohamedán vallás sem tűrte meg az érzéki isteni tiszteletet.

Mózes említett törvénye azonban a keresztényeket nem kötötte, mert az ószövetségi Szentírásból csak az erkölcsi tanítások „praecepta moralia” bírnak maradandó értékkel, míg a szóban levő hebraizmus csak liturgikus vonatkozású; az ószövetségnek jogi és szertartásos rendelkezései, „praecepta iudicialia et ceremonialia” pedig csak az esetben érvényesülhetnek a keresztény egyházban, ha azokról az újszövetség is megemlékezett. Az újszövetségi Szentírás mit sem tartalmazván a képtilalomról, a kereszténység szabadon bevonhatta vallási életének mélyítésére a szépművészetek ápolását, melyekhez nemcsak a költészet és zene, hanem a festőművészet és szobrászat is tartoznak.

A zsidóságból a kereszténységre tért hívek természetesen magukkal hozták a képtisztelet iránt beléjük oltott hagyományos ellenszenvüket, mely áramlattal szemben a kereszténység egyelőre azzal volt kénytelen megelégedni, hogy a képek és szobrok helyett ezek szurrogátumaiban igyekezett a vallásos felfogást s az Egyház magasztos történetét szemléltetővé tenni. A leggyakoribb volt a keresztjelnek használata s erre vezethető vissza, hogy a pogányok a keresztényeket a kereszt híveinek „religiosi crucis” gúnyolták. Tertullian arról emlékezik meg, hogy a II. századbeli keresztények Krisztust a jó pásztor emberi alakjában jelenítették meg serlegeiken.

A kereszténység első éveiben annyira túlnyomó számban voltak a zsidóságból áttért hívek, hogy a római hatóságok a kereszténységet zsidó szektának tekintették, s mivel a zsidó vallás megengedett vallás, „religio licita” volt, a kereszténység terjedése elé nem is gördítettek akadályokat; s ha Nero (54-68) megkezdte is a kereszténység üldözését, ez egyelőre csak arra vezethető vissza hogy Róma 64. évi felgyújtásának gyanúját magáról elhárítsa, azt a keresztényekre tolja. Legelőször Trajanus (98-117) ismerte fel a kereszténységben az új vallást, melyet mint idegen vallást, „religio peregrina”, elnyomni törekedett.

Innentől kezdve az úgynevezett zsidó-kereszténység gyengülni kezdett, amivel karöltve járt a képtiszteletnek térfoglalása, mely Nagy Konstantin óta, de még inkább a rákövetkező V. században főleg a görögöknél általános lett. Ez a képtisztelet az általuk ábrázolt személyeknek szóló hódolat kívánt lenni, amire vonatkozólag Emerson Ralph Waldo, az amerikai nagy gondolkodó „A nagyemberek haszna” című elmélkedésében,⁸⁵ ezeket írja: „Amit ők tudnak, értünk tudják. Minden új elme által a természet egy új titka nyilatkozik meg; s a biblia nem fejeződhetik be, míg az utolsó nagyember is meg nem született. Ezek az emberek igazítják ki az életerő fölbuzgását, ezek tesznek meggondolókká és szólítanak új célokra s adnak új erőket. Az emberek tisztelete ezeket állítja a legmagasabb polcra. Tanúi a szobrok, képek, emlékek sokasága, melyek lángelméjükre emlékeztetnek minden városban, faluban, házban, hajóban”.

Csak hogy a képtiszteletben jelentkező hódolat megnyilatkozásának formái a keleten nagyon erősek lettek, amennyiben a hívek nemcsak szemlélték a képeket, hanem azokat csókolgatták, előttük leborultak, körülötte gyertyákat gyújtottak, tömjéneztek, vagyis oly túlzásokra ragadtatták magukat, hogy még a hidegen gondolkodó elmék is meglepődtek ezen.⁸⁶

A képharcot az arabok feletti győzelmei által híressé vált III. (izauri) Leó (†741) indította meg, aki ereje és ügyessége által közkatonából hadvezérré küzdötte fel magát, majd a császári trón elnyerésével egy új dinasztia alapítója lett. Ez a korábbi társadalmi viszonyainál fogva kisebb műveltségű császár a művészet iránt sem bírt érzékkel s így könnyen befolyásoltatta magát az arab-mohamedán képellenes vallási felfogástól és 726. évi császári ediktumával eltiltotta a képtiszteletet. E nagy feltűnést keltő rendelkezésével két táborra tépte népét, melyeknek egyikébe a képtisztelet „εικονολατραι” [eikonolatrai], másikába pedig a

⁸⁵ Emerson Ralph Waldo: „Az emberi szellem képviselői”. Angolból fordította Szász Károly. Budapest, 1894. év, 14. lapon.

⁸⁶ Prinz Max a 25. jegyzetben i. m. [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907], 87.

képrombolók „εικονογλασται”, [eikonoklasztai] sorakoztak. A császár és hadserege a képrombolók táborába vonult, míg a szerzetesek által buzdított néptömeg a képtisztelet mellett tartott ki, a császártól kiindult képharcot pedig császáreretnokségnek csúfolta.

Ezt a képharcot izauri Leónak fia, Konstantinus Kopronymos (†775) folytatta, s fölhasználva a konstantinápolyi patriarchai székek üresedését, a Konstantinápolyval szemben, a Boszporus ázsiai partján fekvő Hieria császári palotába egy álzsinatot hívott össze. Ez álzsinat rendelkezései következtében a képeket a templomokból eltávolították, a falfestményeket és mozaikokat pedig bemeszelték.

Konstantinus fia és utódja, IV. Leó (†780) alatt enyhült ugyan a képrombolás, de nem szűnt meg teljesen. IV. Leó fia, VI. Konstantin Porphyrogenitos (780-797) még csak tízéves volt, mikor a trónra jutott, s ezért helyette anyja, az erélyes Iréne özvegy császárné uralkodott, aki a képtisztelet helyreállítása érdekében Hadrián pápához fordult, akivel történt megállapodás alapján 787. évre (szept. 24-től október 23-ig tartott) Niceába hívott össze közzsinatot, melynek elnöke s egyszersmind a tárgyalások vezető lelke is Szent Tarasius konstantinápolyi patriarcha volt, kinek az e zsinaton megalkotott 7. kánonban sikerült a kép- és ereklyetiszteletet visszaállítani.

A képharc azután V. Leó (813-820), majd Theophilos (829-842) császárok alatt még egyszer fellobbant, melynek ez utóbbi császárnak özvegye, tehát ismét egy asszony vetett véget a 843. évi konstantinápolyi partikuláris zsinaton, s ha azóta voltak is még a keleten vallási viták, ezek szerzetesi veszekedéseknél nagyobb színvonalra nem emelkedtek.⁸⁷

A képtisztelet azóta nemcsak nagy arányokat öltött a keleten, de úgyszólván a vallásos élet központja lett. A görögöktől az oroszok is átvették azt, kiknél ez még a korábbi határokat is meghaladta.

Róma első kezdettől fogva ellenezte a képharcot, s amikor III. Gergely pápa (731-741) a képüldözőket kiközösítéssel sújtotta, a nép örömmel fogadta ez erélyes lépését. A II. niceai zsinatnak a képtisztelet visszaállítását elrendelő határozatában ugyancsak a pápai dogmatikus felfogásnak győzelmét kell látnunk.

A reformációig nem is merült fel a képtisztelet kérdése, sőt maga Luther is megtúrta a szentképeket a templomokban; a Franciaországból más államokba átplántált kálvinizmus azonban Szűz Mária tiszteletében Krisztusnak megsértését látta s ezért a szentképeket eltávolította a templomokból, ami az antwerpeni Mária-templomban, 1566. évi augusztus 20-án valóságos képrombolássá fajult, mely rövidesen átcsapott a szomszéd kolostori templomokra, melyekben óriás értékű műkincseket pusztított el; ezt a vandalizmust a mai protestáns történetírás a legkeményebb szavakkal ítéli el.⁸⁸ Így a protestáns Foerster szemrehányást tesz Luthernek és Kálvinnak azért, hogy eltörölték a szentek tiszteletét, amiben Foerster pedagógiai baklövést lát, mely megfosztja az emberiséget a legmagasztosabb példaképektől, és sürgeti is, hogy a protestáns világban a jellem hőseinek, a szenteknek tisztelete állíttassék vissza.⁸⁹

Negyedik konstantinápolyi zsinat

A 869 október 5-től 870. évi február 28-ig tartott utolsó keleti közzsinatot, mely IV. konstantinápolyi zsinat néven ismeretes, Macedoniai Vazul, görögül Basilios Macedo, császár hívta össze, hogy az abban a hatalmi kérdésben határozzon, hogy ki ismertessék el törvényes

⁸⁷ Prinz Max a 25. jegyzetben hivatkozott munkájában [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907] (113. lapon) e vitákat „Mönchsankereien”-nek nevezi.

⁸⁸ Stimmen der Zeit. 1917. évf. LXXXIII. 208. és 209.

⁸⁹ Kath. Szemle. 1911. évf. 978. (Könyvismertetés.)

konstantinápolyi patriarchának, a korábbi császár által oda erőszakolt Photius vagy az onnan elűzött Ignác, kit Róma ismert el jogszerű patriarchának.

A 842-ben elhalt Theophilos császárnak özvegye, a képtiszteletet másodízben visszaállított Theodora császárné ugyanis, aki az akkor még csak hároméves Mihály helyett uralkodott, 846-ban a képtisztelő Ignácot, I. (Rhangabé) Mihály császárnak legifjabb fiát juttatta a patriarchai székre, kit azután III. Mihály, alig hogy személyesen vette át a kormányzást, 857-ben megfosztott méltóságától, mert a fiatal császárnak nagybátyja és nagybefolyású gyámja, Bardas miniszter, nem tudta Ignác patriarchának megbocsátani azt, hogy ez őt feslett életmódja miatt nem engedte az Oltáriszentséghez járulni.

III. Mihály Ignác helyébe a szintén igen előkelő származású és a császári családdal rokonságban állott Photiust, egykori tudós tanítómesterét ültette a patriarchai székbe, aki teológiailag is képzett és a kánonjogban jártas, nagy tekintélyben állott férfiú volt, s ha nőtlen is maradt, de laikus lévén, nem lett volna megválasztható. Photius erre 857. december 20-án a hajkoronát (tonsura), a következő napokon pedig a papfölszentelési fokozatokat egymásután felvette, úgyhogy az ezévi karácsony előestéjén a császári palotában tartott álzsinaton (conciliabulum) már patriarchává is választatott. E választásnak Rómában megkísérlett megerősítése persze sikertelen maradt, I. Miklós pápa őt a 863. évi római zsinaton papi méltóságától is megfosztotta, a jogszerű tulajdonost, Ignácot pedig patriarchai méltóságába visszahelyezte. Basilius Macedo császár (867-886) is Ignácot tekintette törvényes patriarchának s ennek elismerésére hívta össze a IV. konstantinápolyi zsinatot, mely azután szintén Ignác javára döntött.

Az időközben ismét császári kegyhez jutott Photius, Ignácnak 877-ben bekövetkezett halálával, újból elnyerte a konstantinápolyi patriarchai méltóságot, amit a 879-ben tartott Róma ellenes zsinat helyeselt. A nyugati egyházban ez utóbbi zsinat nem számít.

Első lateráni zsinat

Az első lateráni közzsinatot II. Calixtus pápa (1119-1124) az 1123. évre Rómába, az örök város legelőkelőbb templomába, a lateráni Szent János főbazilikába hívta össze,⁹⁰ hogy az 1122. évi wormszi konkordátumban befejezéshez juttatott investitúra harcnak kölcsönös megegyezéssel történt megoldását a közzsinat tekintélye alá helyezze.

E zsinat kezdte meg a kánonjognak kiépítését és számszerűen 22 kánonjában részletesen foglalkozott a simonia (szentségárulás), a coelibatus (kötelező papi nőtlenség), a kánoni választások, a fölszentelések, az egyházi javadalmak betöltése kérdéseivel, majd foglalkozott a kereszteshadjárat kérdésével, melynek előmozdítása érdekében először intézkedett a búcsúengedélyek ügyében, midőn 12. kánonjában bűnbocsánatot engedélyezett azoknak, akik Jeruzsálembe mennek azért, hogy ott a keresztény népet védelmezzék és a hitetlenek zsarnokságát leküzdjék.⁹¹

⁹⁰ A Rómában levő öt patriarchai főtemplom: a lateráni Szent János-templom, a Szent Péter-bazilika, mely a konstantinápolyi patriarchának van fenntartva, aki katolikus volta esetében, Rómában tartózkodása idejében abban misézne; a következő három főtemplom pedig a Szent Pál, a Maria Maggiore és a Szent Lőrinc patriarcha-bazilikák. A lateráni Szent János-templom a pápa speciális plébániai temploma, melyet Nagy Konstantin császár a Megváltó és Szent János evangelista tiszteletére építtetett. Ez volt a „Basilica S. Salvatoris seu Constantiniana”, melyet ma „S. Giovanni in Laterano” archibazilikának neveznek, melynek homlokzatán e felirat ékeskedik: „Sacrosancta Lateranensis ecclesia omnium urbis et orbis mater et caput” (magyarul: Róma és a földkerekség minden templomának anyja és feje). – Prinz Max a 25. jegyzetben i. m. [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907], 131.

⁹¹ „Eis, qui Hierosolymam proficiscuntur et ad christianam gentem defendendam et tyrannidem infidelium defendendam efficaciter auxilium praebuerint, suorum peccatorum remissionem concedimus.”

Második lateráni zsinat

A második lateráni zsinatot II. Ince pápa (1130-1143) az 1139. évre ugyancsak Rómába hívta össze s azt április 4-én a lateráni főbazilikában személyesen nyitotta meg. E zsinat a látogatottabbak közé tartozik, s míg az előzőn csak 300 s néhány főpap vett részt, ezen már közel 1000 főpap jelent meg.

Mindenekelőtt az Anaklet⁹² ellenpápa (1130-1138) által okozott kilencévi egyházszakadás nyomait kívánta az ellenpápa halálával egyeduralomhoz jutott II. Ince elsimítani. A zsinatnak következő tárgya az Arnold⁹³ bresciai pap és valláspolitikai agitátor által okozott s Olaszországban forradalmi mozgalmakra vezetett egyházpolitikai zavaroknak megszüntetése. Végre harmadik tárgya a Pierre de Bruys (vagy Bruis, latinosan Bruzius) languedoci pap által alapított eretnekfelekezetnek elnyomása, mely a gyermekeknek megkeresztelését hiábavaló dolognak hirdette s ezért a gyermekkeresztelést beszüntetni kívánta; továbbá vitatta a purgatoriumot, szükségtelennek tartotta a templomokat, mellőzni akarta a templomi éneket.

E zsinat fegyelmi kánonjai közül maradandó érvényűvé vált: a papoknak személyi mentességét, úgynevezett „immunitas”-át biztosító 15. kánon, mely az előbb említett bresciai Arnold által fölízgatott és félrevezetett népnek súlyos természetű kihágásai ellen kívánt úgy a papoknak, mint a szerzeteseknek is hathatós védelmet nyújtani, mit sem az Egyháznak töredelmezési, sem az államnak pénzbüntetései nem tudtak biztosítani. A lateráni zsinatnak ez a „Privilegium canonis” néven ismert rendelkezése⁹⁴ különben nem volt újabb keletű, s már a 847. évi mainzi és a 877. évi ravennai tartományi zsinatok, majd I. Miklós (858-867) és II. Sándor (1061-1073) pápáknak rendelkezései a papoknak úgy becsületbeli, mint tényleges megsértését szigorú töredelmezéssel büntették, mely makacsság esetében kiközösítéssel lett súlyosbítva,⁹⁵ míg a püspöknek megsértését vagy éppen megölését a 862. évi római tartományi zsinatnak 14. kánonja az önmagától „ipso facto” beálló „excommunicatio” büntetésével sújtotta.

A papoknak személyi immunitása érdekében az 1130. évi clermonti, az 1131. évi rheimsi s az 1135. évi pisai zsinatok is rendelkeztek, úgyhogy az 1139. évi II. lateráni közsszinat 15. kánonja tulajdonképpen a most említett partikuláris zsinatoknak s főleg az 1131. évi rheimsi zsinat 13. kánonjában foglalt rendelkezéseknek megújítása, melynek lényege az, hogy aki valamely papra vagy szerzetesre – ideértve az apácákat, világi testvéreket, újoncokat és a

⁹² II. Anacletus, családi nevén Pietro Pierleoni zsidó származású szerzetes, majd bíbornok a római nemességnek befolyása folytán jutott II. Incével szemben a pápai trónra.

⁹³ Bresciai Arnold szentágostonrendi kanonok a XII. század bölcséleti s hittudományi mozgalom nagytudományú vezetőjének, Abelárdnak volt tanítványa. Ez az Arnold az Egyház akkori bajainak kútforrását a főpapságnak vagyonában és világi hatalmában kereste s ezért az egyházi vagyon elvétele mellett izgatott. A II. lateráni zsinat az akkori forradalmi hangulatra való tekintettel tartózkodott attól, hogy ezt a forradalmárt elítélje s egyelőre megelégedett azzal, hogy őt eretneknek nyilvánította és számkivetésbe küldte. De mikor azután Arnold mint néptribun a rövid életű római köztársaságot létesítette, Róma város prefektusa őt 1155-ben felakasztatta. Emlékét a múlt század végén Rómában alapított „Arnoldo da Brescia” elnevezésű antiklerikális egyesület igyekszik fenntartani.

⁹⁴ A „privilegium” elnevezés azt kívánja kifejezésre juttatni, hogy az „immunitas” a papi talármak biztosított kiváltság, mely őt minden jogtalan sérelem ellen védi, a „canonis” jelző pedig az arra a kánonra való hivatkozást jelenti, amelyben az „immunitas” kiváltsága biztosítva lett. Tulajdonképpen még annak a kánonnak kezdő szavait is hozzá kellene tenni az idézéshez, amelyek alatt ez a kánon az egyházi életben ismeretes, vagyis a személyi mentességet biztosító privilégiumra való hivatkozás egész szövegében így szólna: „Privilegium canonis: Si quis suadente diabolo” (ha valaki ördögi incselkedésre). Ennek az idézésnek elhagyásával maradt a mai nap is használatos „Privilegium canonis” elnevezés. Hogy azután az „excommunicatio” büntetése bekövetkezzék, annak előfeltétele, hogy az reális iniuria legyen (a szóbeli becsületsértés tehát nem esik ily súlyos beszámítás alá), továbbá, hogy az a sértés a papi minőség ellen irányuljon; aki tehát nem tudta azt, hogy papot bántalmazott, vagy aki csak tréfából, esetleg nőrokonán elkövetett becsületlenség miatt való felháborodásában, vagy éppen önvédelemből támadja meg a papot, szintén nem büntethető az immunitas megsértése címén.

⁹⁵ Magister Gratianus 1150. év körüli „decretum”-gűjteményében c. 21-24. Causa XVII. quaestio 4.

szerezési ruhát viselő harmadrendűeket is, ha kolostori életet folytatnak – rosszakarattal ráteszi kezét, ipso facto anathema alá esik, ami alól (halálveszedelem esetét kivéve) csak a pápa adhat fölmentést, melynek kieszközléséért személyesen kellett Rómába zarándokolni. (c. 29. C. XVII. q. 4.)

Ezt a „Privilegium canonis”-féle személyi mentességet az új kódex 119. kánonja is fenntartotta, de azt csak a fölszentelt papokra szorította, míg a szerzeteseket egy külön (2243) kánonban védelmezi az esetleges bántalmazások ellen.

Harmadik lateráni zsinat

A harmadik lateráni zsinatot III. Sándor (1159-1181), a Robert Bandinelli néven ismert kánonjogtudós és a legkiválóbb jogáspapák egyike, az 1179. évre szintén a római lateráni főbazilikába hívta össze, hogy a Barbarossa Frigyes német császárral megkötött 1177. évi velencei béke folytán biztosított nyugodt viszonyok között számolhasson fel azokkal a rendtelenségekkel, melyeket a hosszantartó schismák okoztak. Az egyházjog továbbfejlesztésének alapját képező 27 kánon között éppen az 1. kánon volt hivatva minden további egyházszakadásnak véget vetni azzal, hogy érvényesen megválasztott pápának csak azt tekintette, aki a választásban résztvevő bíbornokok szavazatának legalább kétharmadát (például 60 közül 40-et) nyerte el. A III. lateráni zsinat e határozatán alapszik a kódex 160. kánonjában hivatkozott 1904. évi dec. 25-iki választási szabályzat 57. pontjában foglalt az az elvi kijelentés, mely szerint csak az tekinthető törvényesen megválasztott római pápának, aki a konklávéban jelenlevő bíbornokok által beadott írásbeli titkos szavazatainak legalább kétharmadát nyerte el.⁹⁶

Ezzel a kánonnal kapcsolatban rendelte el a III. lateráni zsinat következő kánonja azt, hogy az ellenpápák által eszközölt fölszentelések érvénytelenek.

E zsinatnak többi kánonjai a katharok, patarérok, albigensek és waldensek eretneksékták tévtanainak kárhoztatásával foglalkoztak.

Az első három szekta a III. századbeli perzsa „manicheizmus”-nak új alakulatai,⁹⁷ melynek tanai Észak-Afrikán át jutottak Itáliába és Spanyolországba, hol a X-XV. századokban kathari, azaz tiszták elnevezése alatt szigorú aszkétaéletet folytattak s ezzel az elvilágiasodott Egyháznak erős ellenzéket alkottak. Ezek a katharok nem képeztek egységes felekezetet, hanem különböző elnevezések alatt fordulnak elő. Így Itáliában patarérok (paterini, patarini, patarelli) néven voltak ismeretesek, ami tulajdonképpen rongyszédőt, csőcseléket jelentett s gúnynev kívánt lenni az alsóbb néposztályból újoncozott eretnekekre. Bulgáriában egy Bogumil nevű pap volt a perzsa manicheus tanoknak terjesztője s egyúttal reformátora, mely tanok Szerbián át Boszniába s Hercegovinába jutottak, melyeknek hívei a „boszniai nemzeti egyházat” alkották; ennek a bogumil-patarenus felekezetnek hitbéli téves tanai feltűnően hasonlítanak a mi nazarénusaink tanaihoz.⁹⁸ Franciaországban a déli Albi Albiga városban Albigeois grófságban terjedt el e szekta s az említett város után kapta az albigensek elnevezést.⁹⁹

A valdeusok sektát egy Waldes nevű lyoni kereskedő alapította, aki 1176 és 1178. évek körül eladta nagy vagyonát, hogy vándor apostolságot szegénységgel kösse össze. Csakhamar sokan csatlakoztak hozzá, akik lyoni szegények „pauperes de Lugduno” néven nagy

⁹⁶ „...statutum est ut ille tantummodo Romanus Pontifex habendus sit, in quem duae saltem ex tribus partibus Cardinalium in Conclavi praesentium per secreta schedularum suffragia convenerint.’

⁹⁷ A „manichaismus” elnevezés az előkelő származású perzsa Mani (görögül Manes, Manichaios) nevére vezethető vissza, kinél a kereszténység az ő nemkeresztény felfogásának külső meze.

⁹⁸ Margalits Ede könyvismertetése a Századok 1901. évf. 546. lapján.

⁹⁹ Dél-Franciaországban különösen elterjedt a szekta; már az 1119. évi toulouse-i tartományi zsinat is foglalkozott tanáiknak kárhoztatásával, de csak az 1209-1229. években ellenük indított keresztesháborúval lehetett ezt leküzdeni.

népszerűsége tettek szert.¹⁰⁰ Némi vonatkozásban állottak ugyan a katharokkal, de inkább csak egyes berendezéseikben és szokásaikban, egészben azonban függetlenek maradtak azoktól. A valdenseszekták Piemonton át Svájcba, a Rajna vidékére, Tübingiába, a reformáció kapcsán Csehországba, Brandenburgba, Pommerániába, Lengyelországba, sőt Erdélybe is eljutott.

Negyedik lateráni zsinat

A pápai világi hatalom fénykorában tartott negyedik lateráni közzsínatot a nagy világpolitikai eredményeket kivívott III. Ince (1178-1216) pápa 1215. évi november havára ugyancsak Rómába hívta össze s azt a lateráni főbazilikában nyitotta meg.

Kétségtelenül a nyugati zsinatoknak legfényesebbje volt ez, melyre a keleti püspökök is hivatalosak voltak, hogy a keleti egyházzal való unió kérdését megvitathassák. A megjelent főpapok számára vonatkozólag hiányoznak ugyan a megbízható statisztikai adatok, de mivel azoknak számát némelyek ezerre, mások kétezerre teszik, ebből következtetni lehet azt, hogy ez a zsinat a leglátogatottabbak közé tartozik. Magyarország püspöki kara is méltó módon volt képviselve, s míg az előző 1179. évi III. zsinaton egyedül csak a bácsi (kalocsai) érsek jelent meg, addig a IV. lateráni zsinaton az esztergomi, kalocsai és spalatói érsekek hét suffragán püspökeikkel képviselték hazánk püspöki karát,¹⁰¹ kikhez még a pannonhalmi apát járult.¹⁰²

E zsinatnak legfontosabb tárgya a Szentföldnek visszafoglalására új keresztesháborúnak szervezése s e célból a javadalmas papságnak a kereszteshadjárati adóval való megterhelése; azután az eretnekszekták, de különösen a katharok és valdenseszekták elítélése, s velük szemben a transsubstantiatio tanának megállapítása, valamint az évenkénti fülgyónás és áldozás elrendelése.

E zsinat igyekezett az Egyháznak úgy főben, mint tagjaiban való megújódását „Reformatio tam in capite, quam in membris” [a főben és tagokban való megújulás] megvalósítani, s nemcsak a hívek lelki életét kívánta intenzívebbé tenni, de reformálta a szerzetesi intézményt, a káptalanokat és az Egyháznak többi szervezeteit, hogy előkészítse az egyetemes zsinat egyik főcélját, a Szentföld visszaszerzését.¹⁰³

Szám szerint 70 fegyelmi kánonjában továbbfejlesztette az előző III. lateráni zsinaton megkezdett reformokat; rendezte a püspöki inquisitio kérdését, szabályozta az egyházi perrendtartást, intézkedett a tartományi zsinatok megtartása iránt s gondoskodott az erekljetiszteletről és a búcsúengedélyekről.¹⁰⁴

¹⁰⁰ A dominikánusrend megalapítója, Dominicus (†1221), a spanyol osmai székeskáptalannak volt kanonokja, mikor 1203-ban Rómából hazautazott, Montpellierben találkozott három pápai legátussal, akik ott az albigenseszekták megtérítésével foglalkoztak. A legátusokkal folytatott eszmecsere eredményeképpen kijelentette, hogy az eretnekek megtérítését csak apostoli szegénységgel és szigorú életmóddal lehet elérni s ő maga nyomban ilyen szellemben kezdett prédikálni. A vándorlásra utalt kolduló szerzetesrendjének megalapításánál pedig abból indult ki, hogy az elkeseredett s ezért lázongó népnek megbékítésére nem elegendő a szerzetes szegénység, hanem az okoskodó forradalmárokat a tudomány szellemi fegyverzetével kell meggyőzni.

¹⁰¹ Karácsonyi János (†1929. I. 1.) „Magyar főpapok Rómában a IV. lateráni zsinaton” című, a Religio 1913. évfolyamában, 313. s 314. lapoldalon közzétett cikkében, névszerint is felsorolta őket.

¹⁰² Balogh Albin: „Még egy magyar főpap Rómában a IV. lateráni zsinaton”, Religio. 1913. évf. 378.

¹⁰³ Erdélyi László: Az egyházi vagyon eredete és jellege Magyarországon. Budapest, 1913. 31.

¹⁰⁴ Albert Werminghoff: Verfassungsgeschichte der deutschen Kirche im Mittelalter. Leipzig, 1907. 87.

Első lyoni zsinat

Az első lyoni közzsínatot IV. Ince pápa (1243-1254), a Sinnibaldus Fiesco néven ismert kiváló kánonjogász az 1245. évi június havára a Franciaországban fekvő Lyon¹⁰⁵ városába hívta össze, ez alkalommal azért Itálián kívül, hogy a német császár fegyveres beavatkozásától mentes maradjon.

A pápa által Péter és Pál napján (június 29-én) személyesen megnyitott zsinat a pápa meghívólevele szerint három tárggyal foglalkozott, melyek közül a legfontosabb az Egyház szomorú állapotáról való tanácskozás volt, nevezetesen az eretnek tanoknak elvetése és a német császárral fennálló viszálynak mellőzése, ami II. Frigyesnek (1212-1250) letételével nyert elintézést. A császárt már IX. Gergely exkommunikálta 1227-ben, mert késedelmeskedett a Szentföldre menni; IX. Gergely halála után a bíbornokok a császárnak eddigi hívét, IV. Incét választották meg pápává, aki a császárt békebontással és esküszegéssel vádolta, s miután a császár nem volt hajlandó magát tisztázni, a pápa az ügyet a lyoni zsinat elé vitte.

A zsinat második tárgya a fenyegető mongol-tatár pusztítás elleni védelemről való gondoskodás; míg harmadik tárgya a Szentföld keresztényeinek a mohamedán üldözések elleni segély nyújtása volt.

A görög unió szintén tanakodás tárgyát képezte, de a keleti egyház képvisellete hiányában határozni nem lehetett.

Második lyoni zsinat

A második lyoni közzsínatot X. Gergely (1271-1276) mindjárt a Szentföldről történt visszatérése után tervezte s 1272. évi március 27-én kelt „Salvator” kezdetű összehívási bullájában annak feladatául a következő kérdések elintézését tűzte ki:

1. Egy nagyobb szabású kereszteshadjáratnak megindítását;
2. a keleti egyházzal tervezett unio létesítését; és
3. az Egyház belső reformjának kiépítését.

Az 1274. évi május elején megnyílt lyoni zsinat jóval látogatottabb volt az előzőnél s azon nemcsak nyugategyházi, de immár keleti püspökök is vettek részt.¹⁰⁶

A kereszteshadjárat lelkesedést nem sikerült e zsinaton új életre ébreszteni s így X. Gergelynek nagyszabású terve kivihetlenné vált.

A görögökkel IV. Orbán (1261-1264) óta tervezett uniónak megvalósíthatását kedvezőleg befolyásolta az, hogy a zsinaton úgy Paleolog Mihály császár, mint a konstantinápolyi patriarcha is részt vettek. A létesült unió azonban nagyon rövid életű volt, mert az a keleti nép (ti. a görögök) ellenállásán csakhamar hajótörést szenvedett.

Az Egyház belső reformjának megvalósítása érdekében a pápa még a zsinat megnyitása előtt, 1273. évi március 13-án kiadott „Dudum” kezdetű körlevelében meghagyta a püspököknek és a szerzetesrendek főnökeinek, hogy a reformra vonatkozó véleményeiket és javaslataikat, hat hónappal a zsinat megnyitása előtt terjesszék a Szentszékhez. E reformok között a legjelentékenyebb a pápa választására vonatkozó az a rendelkezés, mely a pápaválasztásnak foganatosítását a konklávéhoz köti azért, hogy a pápaválasztás siettesse. Az

¹⁰⁵ Lyon, latinul Lugdunum nemcsak közigazgatási és kereskedelmi, hanem vallási gócpont is volt. A német főpapoknak távolmaradása folytán e közzsínat látogatottsága messze elmaradt a korábbi zsinatétól, úgy hogy II. Frigyes császárnak letételét kimondó dekretumot alig 150 főpap írta alá. Leginkább francia, olasz és spanyol főpapok jelentek meg; az angol főpapság gyéren volt képviselve.

¹⁰⁶ A megjelent főpapok számát Paul Hinschius az 1. jegyzetben hivatkozott egyházjogában [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] (III. 356. lapon) körülbelül 500 püspökre, 70 apátra s 1000 egyéb főpapra becsüli.

1179. évi lateráni zsinat, illetőleg III. Sándor pápának az a rendelkezése ugyanis, mely a pápaválasztás érvényét a szavazásban résztvevő bíbornokok szavazatának kétharmad többségéhez kötötte, megóvta ugyan az Egyházat a schismatikus választásoktól, de azzal a veszéllyel járt, hogy a szokásos pártoskodások mellett a 2/3 többség nehezen volt elérhető, úgy hogy a választások e miatt nagyon elhúzódtak. Különösen X. Gergely megválasztása előtt volt ez feltűnő, midőn IV. Kelemennek 1268. évi nov. 29-én bekövetkezett halálától X. Gergelynek 1271. évi szept. 1-jén történt megválasztásáig közel három év telt el, s mivel X. Gergely akkor a kereszteshadakkal a keleten volt elfoglalva, csak 1272. április 6-án szenteltethette föl magát püspökké. Ilyen hosszas interregnumnak elkerülése érdekében vált szükségessé a konkláve intézményének létesítése, mely a választás gyorsítását azzal akarta előmozdítani, hogy azt minden külső befolyástól mentes és teljesen elzárt épületrészben rendelte foganatosítani, melyet az abba belépő bíbornokok mindaddig el nem hagyhatnak, míg az érvényes választás meg nem történt.

Magát a konkláve intézményét X. Pius pápának 1904. évi dec. 25-én kiadott pápaválasztási rendelete is határozottan fenntartotta, anélkül azonban, hogy a konkláven kívül történt választást érvénytelennek jelentené ki, ami világosan kitűnik abból a záradékból, amelyet ehhez a konkláverendelemhez fűzött, s mely megszünteti a választás érvényességére nézve akár XV. Gergely, akár bármely más pápától kiadott megszorításokat.¹⁰⁷

Viennei zsinat

A viennei közzsinatot (concilium Viennense) a francia királytól függésbe jutott V. Kelemen (1305-1314) pápa hívta össze¹⁰⁸ 1311. évi október 16-ára, hogy IV. vagy Szép Fülöp francia királynak (1285-1314) kívánságára a templomosok lovagrendjét megszüntesse.

Ez a francia lovagok által 1118-ban alapított egyházi vitézrend erősen arisztokratikus jellegű volt, melyet a részükre adott kiváltságok nagy ingatlan vagyonhoz, szerencsés kereskedelmi üzletei, nevezetesen a középkori pénzváltóüzletek, nagy ingó vagyonhoz s minden hatalomtól való függetlenségük pedig (közvetlenül a pápának voltak alárendelve) nagy befolyáshoz és tekintélyhez juttatták.¹⁰⁹ Az a körülmény azután, hogy a pápának való alárendelésük mellett az univerzalizmus fenntartásáért küzdött VIII. Bonifác s az ébredő nacionalizmus megvalósításáért harcoló Szép Fülöp közti nagy mérkőzésben e lovagrend természetesen a pápa mellé sorakozott, ez a lovagrend a világi hatalomra veszélyessé kezdett válni; érthető tehát, hogy a francia király e lovagrend megszüntetésére tört s állítólag az ő kívánságára indultak meg e rend ellen azok a vádak, melyek a templomosokat nemcsak kicsapongásokkal, de eretnekséggel, sőt egyenesen istentelenséggel is vádolták. E vádak közül azonban csak a kicsapongásokra vonatkozó nyertek beigazolást. De hát a középkor az általános korhelykedés gyalázatos kora volt, melyben a társadalom minden rétege tömérdek bort és sört fogyasztott. Franciaországban a lovagrendek

¹⁰⁷ X. Pius szóban levő választási rendeletének „De clausura Conclavis” című fejezete így kezdődik: „47. Electio Summi Pontificis fieri debet in Conclavi, et eo clauso, sublata tamen nullitate electionis a Gregorio XV (vel alio quovis decreto pontificio) hac de re statuta”. [A legfőbb Főpap választása konkláven történjék, zárt ajtókkal, de fölfüggesztve más választás érvénytelenségét (amelyet megállapított XV. Gergely vagy más pápai döntés).]

¹⁰⁸ V. Kelemen megválasztása előtt, mint Bertrand de Got, bordeaux-i érsek volt, aki egyelőre Bordeaux-ban maradt, majd a francia király kívánságára 1309-ben állandóan Avignonba tette át pápai székhelyét (innen az avignoni pápaság elnevezés), mely terület ugyan a nápolyi Anjou király hatósága alá tartozott, de francia befolyás alatt maradt.

¹⁰⁹ Az egyházi vitézrendek nagymesterei fejedelmi ranggal bírtak s még a rendtartományok élén állott perjelek (prior) is nagy tekintélynek örvendtek.

jártak legelől, úgyannyira, hogy közmondásossá vált az a vélekedés, hogy „iszik mint a templárius”.¹¹⁰

Maga a zsinat nem határozott a lovagrend megszüntetése kérdésében, de az abszolút módon uralkodó Szép Fülöp nyomása mégis arra bírta a pápát, hogy az 1312. évi március 22-én tartott konzisztóriumban már tudatta az egybegyűlt bíbornokokkal, hogy a templomosok lovagrendjét megszünteti, ami azután az 1312. évi május 2-án kiadott bullával be is következett; pár nap múlva, május 6-án, a zsinat is befejezést nyert.

Ez a zsinat foglalkozott a beguárdok és a fraticelli eretnek szekták tévtanaival, valamint Petrus Johannis Olivi (†1297) spekulatív-bölcseletű tanaival; valamennyit elvetette.

A beginae, franciásan beguinae vagy beguttae, a XII. században, 1180 körül a Németalföldön keletkezett ájtatos és jótékony nőegyletek voltak, mely nőegyleteknek alapítását Lambert le Béghe lüttichi hitszónokra vezetik vissza s maga a beguinae elnevezés is az ő nevéhez fűződnék. Valószínűbb azonban, hogy a beginae az apácát jelentő „begina” névtől származik, mert e nőegyleteknek tagjai ilyen beginaudvarokban franciául „beguinage”, laktak, ott kézimunkával tartották fenn magukat, e mellett betegápolással is foglalkoztak. A nőszerzetesektől azonban abban különböztek, hogy szerzetesi fogadalmat nem tettek, s így bármikor visszamehettek a világi életbe és férjhez is mehettek.

Mikor azután 1215. év körül hasonló céllal „beguini” nevű férfiegyletek is keletkeztek, azoknak tagjai csakhamar az eretnokség gyanújába estek, mert egyfelől semmittevással éltek le napjaikat, másfelől pedig megtűrték, hogy soraikban az albigensek, valdensek, szabadszellemeük s más szekták hívei meghúzhassák magukat. Ez volt az az ok, amiért a viennei zsinat ezeket az egyleteket megszüntette.

A fraticelli néven ismert eretnek szekta, mely elnevezését a „frate” = testvér kicsinyítése (testvérkék), a szigorú ferencrendieknek egy elágazása volt s eredetileg „Fratres de paupere vita” és „Fratricelli della opinione” néven a pápával szemben erős ellenzékét képeztek, ami az Egyházra nézve veszedelmessé kezdett válni s ezért kellett ezt a szektát e zsinaton kárhoztatni.

Petrus Johannis Olivi spekulatív-bölcseleti tanításai közül azok, melyek a léleknek a testhez való viszonyát tárgyalták, ellenkeztek az Egyháznak ama tanításával, melyet már a konstantinápolyi zsinat Apollinarissal szemben kifejtett, s mely szerint a test és lélek minden emberben egységes természetet képez. Ezzel a hivatalos egyházi felfogással szemben Olivi azt tanította, hogy a szellemi lélek, „anima intellectiva”, a testhez való viszonyában csak vezető és irányító. A viennei zsinat ezt a spekulatív bölcseleti tant elvetette.¹¹¹

Pisai zsinat

Az avignoni pápaság korszaka 1376-ban megszűnt, mely évben XI. Gergely (1370-1378) pápai székhelyét visszahelyezte Rómába. A pápa két év múlva, 1378-ban elhalálozván, a Rómában körülte volt bíbornokok Bertalan bari érseket választották meg utódjává, aki VI. Orbán néven 1378-tól 1389-ig ült a pápai trónon; a francia bíbornokok pedig Fondiban Róbert bíbornokot választották meg ellenpápává, aki VII. Kelemen néven 1394-ig bitorolta a pápai trónt. Ezzel az Egyháznak legszomorúbb korszaka, a 40 évig tartott egyházszakadás kora nyílt

¹¹⁰ Király Pál: A növényvilág és az ember. Kath. Szemle. 1908. évf. 1016.

¹¹¹ Hogy a viennei zsinat ezzel a bölcseleti kérdéssel foglalkozott, annak okát abban kell keresni, hogy a középkori doktrína még nem választotta külön a bölcseletet a teológiától. – Részletesen kiterjeszkedik Olivi bölcseleti felfogására Bernhard Jansen jezsuita páter „Petrus Johannis Olivi. Ein lange verschollener Denker” című tanulmányában. Stimmen der Zeit. 1918. évf. XCVI. 105-118.

meg, mely nemcsak az Egyház egységét veszélyeztette de azt a felfogást is érlelte meg, hogy a kereszténység elvégre pápaság nélkül is fennállhat.¹¹²

Ez a nyugati egyházszakadás az egész világot lázban tartotta, s elsősorban a párizsi egyetem professzorai tanakodtak, hogy miképpen lehessen azt mellőzni, melyre háromféle mód kínálkozott, úgymint:

- via cessionis, mind a két pápa önkéntes lemondásával;
- via compromissi, választott bíróság ítéletével; s
- via concilii generalis, közzsinat határozatával.

A kölcsönös lemondás módját a párizsi udvar kísérelte megvalósítani, de csak annyit tudott elérni, hogy a két pápa elfogadta ugyan a személyes találkozás eszméjét, de már a találkozás helyére nem tudtak megegyezni. A két pápa hónapokig tárgyalta a találkozás kérdését, s ez idő alatt titkos követségeik útján érintkeztek egymással is azért, hogy a hivatalosan megindított tárgyalások eredményét meghiúsítsák.¹¹³

A választott bíróság eszméje nem tudott népszerűsége szert tenni, s így elejtették azt, hogy megkíséreljék a schismát zsinatilag megszüntetni, amit előmozdított egyfelől az a körülmény, hogy lassankint a bíbornokok is elpártoltak az ellenpápától, de előmozdította másfelől a népek hangulata is, mely a botránys állapotnak véget kívánt vetni.

Miután nem volt általánosan elismert pápa, akinek meghívására az egész Egyház képvisellete összejött volna, a két bíbornoki kollégium abban állapodott meg, hogy mindegyik bíbornoki testület külön-külön zsinatot hív össze, még pedig ugyanarra az időre s ugyanarra a helyre, s mindegyik zsinat saját pápája fölött ítélkezve, az új pápának megválasztására közös zsinaton egyesülnek.

Az 1409. évre Pisába összehívott két külön zsinat azonban kezdettől fogva közösen tanácskozott, s az üléseket a praenestei (palesztinai) püspök-bíbornok – mint még az egyházszakadás előtt kinevezett s így legidősebb kardinális, – 1409. évi március 25-én nyitotta meg.

A közzsinatnak a pápa feletti „superioritas”-ának elméletét ez a pisai zsinat gyakorlatilag érvényesítette, midőn az egymással szemben álló pápákat letette s helyükbe a görög nemzetiségű V. Sándort választotta pápává. De mivel az ellenpápák letételük jogérvényét nem ismerték el, s mivel mindegyike világi támogatásban is részesült, az egyházszakadásnak a zsinat nemcsak nem tudott véget vetni, hanem még növelte is a bajt azzal, hogy most már három ellenpápa veszélyeztette az egységet, nevezetesen: XII. Gergely (1406-1415), akit a német birodalom, Róma és Nápoly ismert el;

XIII. Benedek (1394-1417) Spanyolország és Skócia tartott ki mellette; s

V. Sándor (1409-1417), majd utódja XXIII. János (1410-1415), kiket Franciaország, Anglia és Csehország ismertek el törvényes pápának.

Konstanzi zsinat

A pisai zsinaton hozott határozathoz képest V. Sándor pápának utódja XXIII. János, az 1412. évi április havára Rómába hívott össze egy közzsinatot, melyre azonban a tagok oly gyéren jelentkeztek, hogy az első ülést csak az év végén lehetett megnyitni, de még akkor is oly

¹¹² Konrad Franz Rosshirt volt heidelbergi professzor (†1873) a kánonjog történeti fejlődésére is kitérő, kiváló kanonista „Das staatsrechtliche Verhältniss zur kath. Kirche in Deutschland” című, 1859-ben Schaffhausenben megjelent műve 1. lapján.

¹¹³ Schönherr Gyula (†1908): Jegyzetek Zsigmond király és az egyházszakadás kérdéséhez. Századok. 1902. évf. 768.

kevesen voltak jelen, hogy a pápának sikerült a zsinatnak hozzájárulását megnyerni ahhoz, hogy egy későbbben meghatározandó helyre új zsinatot hívhasson össze.

Ennek az egyetemesnek egyáltalában nem tekinthető római zsinatnak berekesztése után XXIII. János pápa kénytelen volt a nápolyi király támadása elől Rómából menekülni s magát az akkor Felső-Olaszországban tartózkodó Zsigmond német császár és magyar király oltalmába ajánlani. XXIII. János attól tartva, hogy Zsigmond császár és XII. Gergely ellenpápa fogják összehívni a zsinatot, ellenfelének megelőzése okából ő hívta össze azt – a császár által kijelölt Konstanz német-birodalmi városba (Bodenben, a bodeni tó partján) – abban reménykedve, hogy versenytársai nem mernek német földre lépni, s ha mégis eljönnének, a német császár segélyével túltesz rajtuk. E föltevésében későbbben csalódott, mert hiszen Zsigmond őt önkéntes lemondásra akarta bírni.

A Konstanzban a pápa által 1414. évi november 5-én megnyitott közzsínat a legfényesebb gyülekezeteknek egyike volt,¹¹⁴ melynek a következő három feladatot kellett megoldani, úgymint:

1. a reformáció előharcosai tévtanainak elvetését;

2. az Egyház egységének helyreállítását; s végül

3. az Egyháznak főben és tagjaiban való reformációját, a régóta hangoztatott „reformatio in capite et membris” megvalósítását.

E konstanzi zsinatnak sajátzerúsége abban nyilatkozott meg, hogy azon a nemzetiségi elemek jutottak jelentékeny befolyáshoz (ami persze ellenkezik a katolikus egyháznak egyetemes jellegével) s hogy azon a német-római császár a többi világi hatalmakkal együtt a zsinat tárgyalási menetére irányító befolyást tudott gyakorolni, ami a pápai teljhatalom korlátozását jelentette.

A konstanzi zsinatnak e sajátzerúsége mindenestre előmozdította az Egyház uniójának visszaállítását, de megnehezítette az egyházi reformnak keresztülvitelét, mert a nemzetiségek szerint tartott tanácskozásokban s a nemzetiségek szerint leadott szavazatokban az öt nemzet különböző egyházpolitikai érdekeinek érvényesíthetésére nyílt szabad tér, melyek végre is az illető nemzetekkel megkötött konkordátumokban találtak megoldást.

Az unió létesítését Ailli Péter (Pierre d'Ailly, Petrus de Aliaco)¹¹⁵ és Jean Charlier Gerson,¹¹⁶ mindketten a párizsi egyetemnek professzorai, készítették elő, akik a közzsínatoknak a pápa feletti felsőbbségének elméletében keresték a schismából való kivezetésnek egyedüli útját – vagy mint ez a hamisítatlan francia doktrína mondja, a körülményeknek alkalmas eszközét, „une arme de circonstance” – mely elméletnek az a lényege, hogy a közzsínat az egyetemes Egyháznak képviselése.

A zsinat felsőbbségi tanának proklamálása után a vallási kérdések elintézéséhez foghattak, melyeket szintén pápa nélkül oldottak meg. E vallási kérdések a reformáció előfutárjainak:

John Wiclif (†1384),

Johannes Hus (†1415),

Hieronymus von Prag (†1416) tévtanainak elvetése volt.

¹¹⁴ Szalay-Baróti: A magyar nemzet története című munkájában (II. 138.) 40.000-re becsüli a jelenvoltak számát, akik között fejedelmek, államférfiak, főpapok, tudósok, polgárok és csatlósok foglaltak helyet. A magyarok között volt a király és felesége is, még pedig oly nagy kísérettel, hogy ezer lóra volt szükségük; Garai Miklós nádor 300 lóval, ennek egyik fia 40 lóval, Kanizsai János esztergomi érsek 160 lóval, Endre kalocsai érsek 18 lóval érkeztek Konstanzba. A Zsigmond király által 1410-ben alapított óbudai egyetem is képviselve volt; ezenkívül Buda, Székesfehérvár, Pozsony, Sopron, Nagyszombat, Kassa, Brassó, Nándorfehérvár, Kolozsvár, Spalató stb.

¹¹⁵ Pierre d'Ailly (†1420) párizsi professzor 1389 óta az ottani egyetem kancellárja, 1397 óta cambrayi püspök s 1411 óta bíornok.

¹¹⁶ Jean Charlier Gerson (†1429) a párizsi egyetem kancellárságában Pierre d'Ailly utódja, aki, mint a „via moderna” híve, a reformtörekvéseknek még elődjénél is erélyesebb szóvivője volt.

Az angol nemességhez tartozott John Wiclif az oxfordi egyetemen volt professzor, majd az angol nemzet érdekében kifejtett egyházpolitikai érdemeiért a gazdag lutterworthi plébániát kapta a királytól. Első fellépése inkább egyházpolitikai, semmint vallási volt, midőn 1366-ban III. Eduárd angol királynak eljárását helyeselte, hogy a Szentszéknek 33 éven át meg nem fizetett hűbéradónak kiegyenlítését megtagadta, 1369-ben pedig a koronának az egyházi javak megadóztatására vonatkozó rendelkezéseit vette védelmébe. De különösen erős egyházellenes oppozíciót csinált a klérus romlottságát és a kolduló barátok életmódját ostromozó kifakadásaival.

Majd áttért a vallási térre s mint merész újító vitatta a pápai főhatalmat, a transzsubstanciációt, támadta a fülgyónást és a papságot kötelező nőtlenséget s követelte a Rómától független, demokratikus alapon nyugvó angol nemzeti egyháznak létesítését.

A konstanzi zsinat 1415. évi május 4-én tartott 8. ülésén foglalkozott Wiclif tanaival – melyek Anglián kívül Németországban, de főleg Csehországban terjedtek el – azokat kárhóztatta, őt magát eretneknek nyilvánította, mire a már 30 évvel előbb elhalt Wiclif csontjainak elégetése rendeltetett el, ami 1428-ban történt meg.

Wiclif tanainak legbuzgóbb követője a fanatikus német gyűlölet által vezetett cseh patrióta, Johannes Hus aus Hussinetz volt, aki mint a prágai Betlehemskirche prédikátora a cseh lakosság között terjesztette tanait, német hívei azonban elutasították azokat.

Hus János mindenben követte Wiclifet, csak a transzsubstanciáció tanára nézve tért el, melyet sohasem támadott, hanem még a két szín, a kenyér és bor alatti áldozást is megengedhetőnek tartotta, s ezért az ő követőit, akik az úrvacsorát mindkét szín alatt, „sub utraque, specie”, vették magukhoz, kelyheseknek, kalixtiner és utraquistáknak nevezték.

Hus János tanai hazánkba is eljutottak, még pedig ugyanazon az úton, amelyen a korábbi német bevándorlók jöttek, s amelyen később a protestantizmus is terjedt, nevezetesen elsősorban a felső vidékekre, majd a Tisza vidékére, leginkább a nagyváradi püspökség területére s végül Erdélybe. Történetírásunk azonban keveset beszél a huszitaságról, aminek okát abban kell keresni, hogy hazánkban az előkelőség nem csatlakozott ahhoz, hanem inkább a népből toborozta híveit,¹¹⁷ kik a társadalmi különbségek s a külön magánbirtok megszüntetését remélték.

A konstanzi zsinat 1415. évi július 6-án tartott 15. ülésén ítélkezett az eretnek Hus János felett, kit a városi hatóság még aznap máglyára vetett. Husnak elítéltetését az egész cseh nép nemzeti meggyalázásnak fogta fel, őt nemzeti vértanúnak tekintette, s azóta minden év július 6-át, mint e vértanú halálának évfordulóját ünneplik.

Husnak hű követője volt Prágai Jeromos, aki Faulfisch családi néven is szerepel, mely név azonban forrásszerű beigazolást nem nyert. Ez a prágai Jeromos Oxfordban is tanult, onnan hozta haza Wiclif tanait. Zsigmond magyar király kívánságára Budán is prédikált. A konstanzi zsinat 1416. évi május 23-án tartott 21. ülésében ítélte el, mire a következő május 30-án máglyán szenvedett tűzhalált, mely kivégeztetésnek híre még jobban szította a cseh forrongást, mire a katolikusok és a husziták közötti üldözés a németek és csehek közötti harccá fajult.

A konstanzi zsinat az ellenpápák feletti bíraskodást is gyakorolta, midőn XXIII. Jánost az 1415. évi május 29-én tartott 12. ülésén, XIII. Benedeket pedig az 1417. évi július 26-án tartott 37. ülésén letette. Időközben XII. Gergely még 1415 júliusban önként lemondott méltóságáról, így tehát a régóta húzódozott nagy egyházi szakadás megszűnt s az egyházi unió létrejött.

Ezzel a zsinat eljutott a reformáció kérdésének megvalósításához, amit azonban nagyon kitolt az az egyenetlenség, mely a két pártot egymástól elválasztotta.

A pápai vagy a konzervatív párt, melyet a bíbornokok, az olasz és spanyol főpapok képviseltek, mindenekelőtt a pápaválasztást sürgették. A reformpárt pedig, melyhez Zsigmond

¹¹⁷ A 114. jegyzetben hivatkozott Szalay-Baróti történeti munka [A magyar nemzet története] II. 164.

császár élén a német, angol és francia főpapok tartoztak, mindenek előtt a reformációt kívánták megvalósítani.

Végre is a reformpárt volt kénytelen engedni, midőn a konzervatív párttal megegyezett abban, hogy:

1. a reformdekrétumokat, amelyekre nézve az öt nemzet már megegyezett, még a pápaválasztás előtt kihirdetik;
2. határozatilag kimondják a biztosítást, hogy a pápaválasztás megtörténte után a reformáció tárgyalását megkezdik, ez az úgynevezett „cautio de fienda reformatione” [biztosíték a leendő megújulásról];
3. az új pápa megválasztásának módját kiküldöttük útján fogják közelebb megállapítani.

E megegyezés folytán történt, hogy az 1417. évi okt. 9-én tartott 39. ülésen a következő öt reformdekrétum lett kihirdetve:

1. A híres „*Frequens*” kezdetű dekrétum, mely a közzsínatok felsőbbbségi elméletének volt gyakorlati folyománya, midőn a pápákat arra kötelezte, hogy a közzsínatokat meghatározott időközökben hívják össze s ezzel a zsinatoknak, mint egyházi parlamenteknek periodicitását állapította meg. Nevezetesen azt rendelte ez – a gyakorlatban állandósulni nem tudott – dekrétum, hogy a konstanzi zsinat befejezésétől számított öt évre, majd ennek az új zsinatnak befejezésétől számított hét évre, végre állandóan tíz-tíz évenként közzsínat hívassék össze, mely határidők csak megrövidíthetők, de nem meghosszabbíthatók voltak.¹¹⁸

2. A következő dekrétum az esetleg keletkezendő egyházszakadásnak még csírájában való elfojtását kívánta azzal elérni, hogy schisma esetében egy év alatt még pápai összehívás nélkül is közzsínat jöjjön össze a végből, hogy az igénylők követeléseit felett ítélkezzék.

3. A harmadik dekrétum az újonnan megválasztott pápáktól hitvallás letételét követeli arra vonatkozólag, hogy a katolikus hitet híven megőrzi.

4. A negyedik dekrétum a főpapok áthelyezéseinél korlátozza a pápák egyoldalú s ezért önkényes rendelkezéseit.

5. Az utolsó dekrétum pedig véget akart vetni a pápai fenntartásoknak, az úgynevezett rezervációknak.

A következő – 1417. évi október 30-án tartott 40. ülésen megállapította a konstanzi zsinat azt a választási módot, melyet az új pápa választásánál követni kell, s melynek lényege az, hogy az abban az időben 23 bíbornokból álló testületen kívül még minden egyes nemzet által kijelölt 6-6 zsinati képviselő, vagyis $5 \times 6 = 30$ püspök is részt vesz a pápaválasztásban, melynek érvényességéhez úgy a bíbornoktestület, mint a püspökképviselők kétharmad többségének (18 + 20) szavazata szükséges.

Ennek alapján lett Otto Colonna bíboros 1417. évi nov. 11-én pápává megválasztva, aki 1417-1431-ig V. Márton pápa néven kormányozta az Egyházat.

Most kellett volna a zsinati pártok között létrejött megegyezéshez képest – a fentebb említett „cautio de fienda reformatione” [biztosíték a leendő megújulásról] alapján – a 18 pontban részletezett reformkérdések megvalósításához fogni, de hát ismét felülkerekedtek a régi differenciák s így megvalósult Zsigmond császárnak régi sejtelme, hogy a kilátásba vett reformok nem fognak megvalósuláshoz jutni, ha azoknak tárgyalása az új pápának megválasztása utáni időre halasztatik.

¹¹⁸ „...decernimus atque ordinamus, ut amodo concilia generalia celebrentur ita, quod primum a fine huius concilii in quinquennium immediate sequens, secundum vero a fine illius immediate sequentis concilii in septennium, et deinceps de decennio in decennium perpetuo celebretur in locis, quae summus pontifex per mensem ante finem cuiuslibet concilii approbante et consentiente concilio vel in eius defectu ipsum concilium deputare et assignare teneatur.”

Még csak annyi történt, hogy az egyes nemzetekkel megtartott különleges tárgyalások a német, angol és francia nemzettel megkötött konkordátumokba foglaltattak, melyeket a pápa az 1418. évi március 21-én tartott 43. ülésen terjesztett a zsinat elé.

A következő 44. ülésen a pápa a konstanzi zsinat határozatához képest öt év múlva, 1423-ban megtartandó közzsinatnak helyéül Páviát tűzte ki, amihez a zsinaton képviselt nemzetek, a távol maradt francia kivételével, s a német-római császár is hozzájárultak.

Bazeli zsinat

Az 1423. évre Páviában összehívott zsinatra az akkor dühöngött pestis miatt nagyon kevés főpap jelent meg, de még az innen Sienába áthelyezett új zsinati helyre is oly gyéren gyülekeztek, hogy az ülést 1423. évi novemberben megnyitó pápai legátusok a jelenvolt főpapok hozzájárulásával abban állapodtak meg, hogy a legközelebbi közzsinat ennek a páviai-sienai zsinatnak feloszlásától számított hét év múlva fog megtartatni.

V. Márton pápa, jóllehet elégedetlen volt a pápai hatalomnak ily módon való korlátozásával, mégis engedve a politikai kényszerűségnek, tényleg összehívta a zsinatot Baselbe, de még mielőtt megnyithatta volna azt, 1431. évi febr. 20-án meghalt.

E zsinat nagyon kedvezőtlen kilátások között kezdte meg tárgyalásait, amennyiben az akkori politikai viszonyok között a zsinati tagok nagyon gyéren jelentkeztek. Az új pápa, IV. Jenő (1431-1447) pedig a zsinatnak a huszitákkal folytatott tárgyalásai miatt a zsinattól elkedvetlenített.

A pápa elnöklési jogát e zsinat nem vitatta s így Julián bíbornok, Giuliano Cesarini de Santo Angelo, aki később a várnai csatában esett el, minden észrevétel nélkül az elnökléshez bocsátatott, aki addig is, míg Baselben személyesen megjelenhetett, dr. Palomar János pápai uditorét (auditor) és dr. Ragusio János dominikánus generális-prokurátort bízta meg helyettesítésével, akik tehát mint „vicegerentes” vezették a tárgyalásokat.

Mikor azonban IV. Jenő 1431. évi dec. 18-án kelt „Quoniam alto” kezdetű bullájával a zsinatot feloszlatta s a pápailag kinevezett legátus elnökségéről lemondott, az üléseket folytató zsinat Philippus konstanzi püspök személyében,¹¹⁹ maga választott zsinati elnököt, kinek jogosítványait is közelebről körülírta. A pápával folyamatba tett 1434. évi egyezkedési tárgyalások során a zsinat elfogadta ugyan a pápa kinevezett legátusait elnököknek, de azzal a kikötéssel, hogy azok a zsinat által időközben megállapított ügyrendet elfogadják, mely a zsinatnak a pápa feletti felsőbbtség elvét az által is megvalósította, hogy a bíbornoktestület részére nem ismerte el többé azt a szavazatot, melyet az előző konstanzi zsinat még biztosított annak, amivel a pápa szavazatát vonta el.

Ez a baseli zsinat a konciliarizmus elméletét juttatta gyakorlati megvalósításhoz s ezzel a pápaság felett győzedelmeskedett, amint azt az a tény is igazolja hogy IV. Jenő pápa Visconti milanói herceg nyomása folytán 1433. évi dec. 15-én kelt bullájával visszavonta a zsinat feloszlására vonatkozó nyilatkozatát s ezzel e zsinatot megnyitásától kezdve jogszerűen továbbfolytatottnak tekintette.

A baseli zsinat most a konstanzi zsinaton megkezdett, de befejezetlenül maradt reformok megvalósításához fogott s az 1435. évi jan. 22. és jún. 9-én tartott 20. és 21. üléseken, az annáták és szerviciák s egyéb pápai adók megszüntetésével éppen abban az időben rövidítette meg a Szentszék bevételeit, amikor azokra az egyházi állam visszaszerzésére irányuló politikának magvalósítására legégetőbb szüksége lett volna.

Ily körülmények között a Szentszék és a zsinat közti viszony ismét feszült lett, melyet még inkább kiélesített az 1436. évi márc. 25-én tartott 23. ülésen hozott az a két határozat, melyek

¹¹⁹ Hinschius az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 396. lap, 2. jegyzet.

közül az egyik a zsinat tartama alatt előfordulható pápaválasztást szabályozta akképp, hogy azt a zsinat helyén s 60 napon belül kell foganatosítani, az újonnan megválasztott pápát pedig a konstanzi és baseli zsinatok elismerésére s határozatainak betartására kötelezte, míg a következő reformdekrétum a bíbornoki kreálásánál szorította meg a pápa szabad kinevezési jogát, midőn csak azt engedte bíbornokká kinevezni, akinek kinevezése mellett a bíbornoki testületnek többsége írásbeli titkos szavazás útján nyilatkozott.¹²⁰

A pápa és a zsinat közti viszonyt éppen tűrhetetlenné tette az a körülmény, hogy a görögökkel folyamatban levő uniótárgyalások megtartásának helyére nem tudtak megegyezni. A többség Basel, esetleg a görögök kifogása következtében Avignon vagy egy savoyai város mellett nyilatkozott, míg a kisebbség Firenze, Udine vagy egy más, a görögöknek kellemes város mellett szavazott. Mindkét párt a maga kívánságát kívánta az 1437. május 7-én tartott 25. ülésen határozattá emelni s amikor IV. Jenő pápa a kisebbség határozatát erősítette meg, a többség magát további reformmunkájában korlátozva érezte s a pápa ellen a reformdekrétumoknak meg nem tartása címén eljárást indított és őt az 1437. évi júl. 31-én tartott 26. ülésén hozott határozattal védelmének előadására 60 napi záros határidővel megidézte.

Erre a pápa 1437. évi szept. 18-án kiadott „Doctoris gentium” bullájával azzal felelt, hogy kimondta a zsinatnak Ferrarában való áthelyezését s megtiltotta a baseli zsinat működésének folytatását. A zsinat azonban abban a reményben, hogy ellentállása most is olyan eredményes lesz, mint az az első alkalommal volt, nem alkalmazkodott a pápa tilalmához, hanem folytatta a pápa ellen megindított eljárást és őt 1438. január 24-én tartott ülésén hivatalától felfüggesztette s e felfüggesztés tartamára a pápai hatalom gyakorlását a zsinat kezébe tette le.¹²¹

Az 1439. évi május 16-án tartott ülésen azután a következő három dogmatikus jelentőségű tételt hirdette ki:

1. a közzsinat a pápa felett áll;
2. a pápa a közzsinatot sem át nem helyezheti, sem el nem napolhatja, sem föl nem oszlathatja;
3. mindenki, aki e tanokat el nem ismeri, eretnek.

Erre következett IV. Jenőnek a pápai méltóságról való letétele, midőn a zsinat 1439. évi június 25-én tartott 34. ülésén – melyen csak hét püspök s 13 más főpap, de mintegy 300 áldozópap volt jelen – kimondta, hogy IV. Jenő mint szentségáruló (simoniakus), szakadár és makacs eretnek ipso iure elvesztette pápai méltóságát. A július 10-én tartott 35. ülés pedig elhatározta, hogy az új pápának megválasztása két hónap múlva fog eszközöltetni, ami 1439. november 5-én meg is történt, mely napon Amadeus, Savoya hercege lett V. Felix néven ellenpápává megválasztva.

IV. Jenő – aki időközben, 1438. január 8-án a ferrarai zsinatot megnyitotta – 1439. szeptember 4-én kihirdetett konstitúciójával a baseli zsinatnak felsőbbsege dogmatizálására vonatkozó határozatait, valamint saját letételére vonatkozó ítéletét semmisnek jelentette ki, a baseli zsinatnak ott maradt tagjait eretnekeknek nyilvánította, őket az Egyházból kiközösítette s eddig bírt egyházi hivatalaiktól megfosztotta.

A francia király s a német fejedelmek a baseli zsinat reformdekrétumainak érvényben tartása érdekében saját papságukkal tanácskoztak. Így VII. Károly francia király Bourges-ba hivatott össze egy nemzeti zsinatot, mely a baseli zsinat és a pápa közti viszály tekintetében semleges álláspontra helyezkedett ugyan, de a baseli zsinatnak reformdekrétumait azokkal a módosításokkal, melyeket a francia nemzeti egyház (gallikán egyház) szempontjából szükségesnek tartott, elfogadta. A király e nemzeti zsinatnak határozatait 1438. július 7-én

¹²⁰ A zsinat törekvése az volt, hogy a bíbornoki kollégium egy önmagát kiegészítő testület (egy neme az állandó választmányának) legyen, melynek tagjai számát 24-ben kívánta megállapítani.

¹²¹ Hinschius az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 406. lap, 7. jegyzet.

kiadott ediktumával, megerősítette, s azok a bourges-i *pragmatica sanctio* néven képezték a francia nemzeti egyháznak (gallikán egyháznak) alaptörvényeit.

A francia minta után az 1439. évi mainzi birodalmi gyűlésen jelen volt német választófejedelmek és a távolmaradt többi német fejedelmek képviselői szintén amellel nyilatkoztak, hogy a baseli zsinatnak reformdekrétumát, megfelelő módosításokkal elfogadják. Ezt az „*instrumentum acceptationis*” vagy másképp „Mainzer Akceptationsurkunde”-t Voigt II. Pius pápáról írt életrajzában „Német *pragmatica sanctio*”-nak nevezi,¹²² melyet azonban a mainzi birodalmi gyűlésről távolmaradt császár nem erősített meg s így az birodalmi törvény gyanánt sem lett kihirdetve, minélfogva ez a német *pragmatica sanctio* nem is érthette el azt a hatást, melyet a francia bourges-i *pragmatica sanctio*.

A még mindig együtt maradt baseli zsinat azonban mindjobban elvesztette tekintélyét. V. Felix, az ellenpápa, Lausanne-be tette át székhelyét a IV. Jenő pártjára átment fejedelmek visszahívták alattvalóikat a zsinatról, s maga III. Frigyes császár is – Aeneas Sylvius, a későbbi II. Pius pápa befolyására – 1446-ban IV. Jenőt ismerte el törvényes pápának, úgyhogy már csak Svájc és Savoya ragaszkodott V. Felixhez. Mikor azután III. Frigyes császár 1447-ben meghagyta Basel városának, hogy a zsinatot ne tőrje továbbra is falai között, a zsinatnak maradványa 1448-ban Lausanne-ba költözött, hol V. Felixnek a pápaságról 1449. április 16-án történt lemondása után 1449. évi április 25-én kimondotta feloszlását.

A baseli zsinatnak ilyen viharos lefolyása mellett érthető, hogy annak egyetemes jellegét nem minden kanonista ismeri el. Ezen a végeredményében 1431-1449-ig tartott baseli zsinaton a visszaállított pápaság küzdött az egyházi reform eszméjével, s míg az 1431-1437-ig terjedő egységes zsinat korszakában a pápaság szenvedett vereséget, addig az 1438-1449-ig tartott ellen zsinatok a pápaság győzelméhez vezettek.

Ferrara-firenzei zsinat

A IV. Jenő pápa által Baseltől Ferrarába, az egykor igen virágzó kereskedelmi városba áttett zsinat első ülését 1438. évi január 10-én tartotta meg.¹²³ E zsinatnak főcélja a görögökkel való unió volt, e mellett a Szentszék a középkori zsinati jogra való visszatérést is szem előtt tartotta, ami annál inkább lehetségessé vált, mert Ferrarában csakis olyan főpapok jelentek meg, akik a baseli zsinatnak radikális eljárását nem helyeselték. Ezért e zsinatot az új egyházi jogi fejlődésnek kiindulási alapjául tekintik, mely az 1870. évi vatikáni zsinaton nyert befejezést.¹²⁴

Az ozmán hatalomnak feltartóztathatlan előretörése mindjobban veszélyeztette a bizánci birodalmat, mely ellen VIII. (Palaeologus) János császár a nyugati hatalmaknak segítségét kívánta megnyerni és e céljának megvalósítására az évszázados egyházszakadásnak megszüntetésére már régóta folyamatba tett unió létesítésére hajlandónak mutatkozott, aminek megvalósítására Bessarion niceai metropolitának kíséretében személyesen is elment Ferrarába. Maga a görög nép azonban, papságával együtt nemzeti gyűlölettel viseltetett az uniótörekvésekkel szemben, érthető tehát, hogy püspökeik húzódoztak az unió létesítésétől. IV. Jenő éppen azért, hogy az uniótárgyalások abbahagyására törekvő görög püspököknek hazautazását megakadályozza, a zsinatot a tengerparttól beljebb fekvő Firenzébe helyezte át – innen a ferrara-firenzei zsinat „*concilium Ferrariense Florentinum*” elnevezés – hol az első ülés 1439. évi február havában lett megtartva, s a hosszadalmas egyezkedési tárgyalások után végre létesült unió az 1439. évi július 5-én lett kihirdetve.

¹²² Angyal Dávid: Az 1440. évi IV. törvénycikk. Századok. 1910. évfolyam. 592.

¹²³ Az első ülésen csak 5 érsek, 22 püspök és 15 szerzetesrendi főnök vett részt. Az 1439. évi uniódekrétumot 33 keleti püspök írta alá.

¹²⁴ Hinschius az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 420.

Ezt a ferrara–firenzei zsinatot azután a pápa 1441. évi április 26-án kiadott bullájával Rómába helyezte át, az áthelyezés azonban csak 1443-ban következett be, hol 1445-ben befejezést is nyert.

A firenzei uniózsinaton tárgyalt dogmatikus kérdések, főleg a következő négy volt, úgymint: a Szentlélek eredete, az úgynevezett „Filioque” kérdése; a tisztítóűz, „purgatorium”; a pápai primátus, és a szentmisében való „consecratio” kérdése.

A „Filioque” kitétel a niceai-konstantinápolyi hitvallásban hiányzott s annak a hitvallásba való utólagos beszúrását a toledói zsinat tartotta szükségesnek akkor, amikor az arián gótok 589-ben a katolikus egyházba visszatértek. E betoldás miatt Photius konstantinápolyi patriarcha 869-ben eretnekséggel vádolta a nyugati egyházat. A firenzei uniótárgyalások folyamán a keleti püspökök elfogadták a nyugati egyháznak azt a dogmáját, mely szerint a Szentháromságnak harmadik személye a Szentlélek, az Atyától és Fiútól öröktől fogva származik, a zsinat viszont eltekintett attól, hogy ez a „Filioque” szó a keleti hitvallásba fölvetessék.

A pápaságnak mint tiszteletbeli főnökségnek kérdését különben sem Photius, sem Caerularius Mihály nem tagadták. A firenzei uniótárgyalások során azután a keletiek a pápának joghatósági felsőbbségét is elismerték.

Az uniótárgyalásokon felmerült többi vitakérdések liturgikus és disciplináris természetűek lévén, azoknak kiegyenlítése nem okozott nagyobb nehézségeket s a Rómával megkötött unió fel is jogosította a katolikus egyházzal egyesült keletieket, hogy régi szokásaikat és hagyományait megtarthassák. Innen a görög katolikusoknál a keleti egyházra emlékeztető templomi berendezés, egyházi felszerelésük, s különösen hogy a lelkipásztorkodó alsópapság túlnyomó részben él a keleti egyházi fegyelemmel összeférő nősülési szabadsággal.

Az örmény püspökök a nagy távolság miatt elkésve érkeztek Firenzébe s innen van, hogy az örmény unió valamivel későbbben létesült s külön bullával lett kihirdetve.

Az uniódekrétum aláírását csak egyetlen keleti püspök, Marcus ephesusi metropolita tagadta meg, kit e miatt az újjörögök nagy tiszteletben tartanak, mint olyant, aki a firenzei zsinaton egymaga képviselte az ortodoxiát.

Ez az 1439. évi firenzei unió különben nem volt tartós, amit arra lehet visszavezetni, hogy a keletiek részéről a nyugattól várt fegyveres segítség elmaradt, mert a hanyatló pápai hatalom mellett a világi fejedelmek nem hallgattak többé a pápa intő szavára, úgyszólván a magára maradt kelet az egyházi uniót követő néhány évre, 1453-ban kénytelen volt Konstantinápolyt a törököknek átengedni, mely nemzeti katasztrófát az unióellenes görögök Isten büntetésének tekintették.

Legkevesebb hajlandóságot az egyiptomi és etiópiai koptok mutattak az unióhoz, míg végre ők is hozzájárultak ahhoz, de kevés eredménnyel. Az alexandriai kopt patriarchátust – alig 20.000 hívővel – csak XIII. Leó pápának (1878-1903) sikerült felállítani. Még nehezebben ment az unió Etiópiában, hol csak a XIX. század második felében sikerült a bátor Masaya kapucinusatyának s későbbi bíbornoknak egy kisebb uniót létesíteni, mely alig számlál néhány száz hívőt, úgyszólván külön püspökséggel sem bír.¹²⁵

Ötödik lateráni zsinat

A baseli zsinatnak Ferrarába, majd Firenzébe történt áthelyezése óta a Szentszék törekvése arra irányult, hogy a reformzsinatok által meggyöngített kuriális, másképp papális rendszert újból megerősítse. Ezért lett mellőzve a konstanzi zsinatnak a zsinatok időszakonkénti

¹²⁵ Prinz Max a 25. jegyzetben i. m. [„Die orientalische Kirchenfrage”, 1907] 158., 160., 171., 201. és 230. lapjain.

összehívására vonatkozó rendelkezése; sem IV. Jenő, sem utódjai, V. Miklós (1447-1455), III. Kalixtus (1455-1458) és II. Pius (1458-1464), valamint az ezek után következő pápák nem siettek a minduntalan követelt zsinatokat összehívni, sőt II. Pius, aki mint Aeneas Sylvius Piccolomini a baseli zsinatnak buzgó híve volt, mint pápa 1460. január 23-án kiadott „Execrabilis” kezdetű bullájában egyenesen megtiltotta azt, hogy a pápa határozatai ellen a közzsínathoz lehessen fellebbezni, s nemcsak az ilyen fellebbezéseket jelentette ki érvényteleneknek, hanem a fellebbező egyéneket kiközösítéssel s a fellebbező testületeket interdiktummal sújtotta.

Ez a II. Pius az 1438. évi bourges-i „pragmatica sanctio”-t, mely a konstanzi és baseli zsinati jognak Franciaországban való fennállását biztosította, a Szentszék előjogai megsértésének nyilvánította s egyúttal a francia püspököktől elvárta, hogy annak mellőzése érdekében közreműködjenek.

A francia király még 1461-ben sürgette az új zsinatnak a konstanzi zsinat határozata értelmében való összehívását, majd a német fejedelmek is szükségesnek tartották azt, de a pápák merev tagadásán e kívánságok hajótörést szenvedtek, míg végre XII. Lajos (1498-1515) francia király s I. Miksa (1493-1519) német császár a harcias II. Gyula pápa (1503-1513) olaszországi politikájának leküzdése érdekében rábírták a pápától elszakadt bíbornokokat, hogy 1511. szeptember 1-jére Pisába hívjanak közzsínatot, melyen azonban csak francia főpapok jelentek meg, akik semmi eredményt sem tudtak elérni, úgyhogy az előbb Milanóba, majd Lyonba átment ezt az álzsinatot a francia király 1512-ben fel is oszlatta.

II. Gyula pápa még a pisai álzsinatnak összeülése előtt, 1511. évi július havában kiadott bullájával a következő 1512. évi május havára Rómába hívott össze közzsínatot, mely az eddigi római közzsínatok hasonlatosságára a lateráni főbazilikában lett megnyitva, s habár azon túlnyomóan csak olasz főpapok vettek részt, de mivel annak megtartásához úgy a spanyol, mint az angol király is hozzájárult, a német császár pedig ennek az 5-ik lateráni zsinatnak harmadik ülése előtt kijelentette, hogy e közzsínatot, mint ilyet, elfogadja a pápaságnak a gallikán egyház feletti győzelme biztosítva volt.

Így azután a zsinat elvethette a bourges-i „pragmatica sanctio”-ban foglalt tételeket. Kisebb jelentőségű határozatai mellett legnagyobb fontossággal bírt az, hogy X. Leónak, az első Medici pápának (1513-1521) sikerült a békét a francia királlyal létesíteni, s ennek eredményeképpen 1517-ben a francia konkordátumot megkötni, mely végeredményében ugyanazokat a kiváltságokat biztosította a gallikán egyháznak, mint amelyeket a bourges-i „pragmatica sanctio”-ban vindikált magának, csakhogy most már pápai engedély alapján.

Trienti zsinat

Ugyanabban az évben, melyben az 1512-1517. évig tartott V. lateráni zsinatot Rómában befejezték, indult meg a Luther Márton nevéhez fűződő mozgalom, mely az Egyháznak főben és tagjaiban való reformálását megoldáshoz kívánta juttatni.

Az Ágoston remeterendű Luther Márton 1517. évi október 31-én, Mindszent hava utolsó napján tűzte ki az Elba folyó mellett fekvő Wittenberg város vártemplomának – egyúttal egyetemi templomnak is – kapujára a pápai búcsúosztó hatalom ellen intézett 95 (latin szövegű) vitatételét. Ilyen vitatételeknek nyilvános megvitatásra való kifüggesztése abban az időben szokásos volt az egyetemeken, mint ahogy Luthernek is nem ez volt első nyilvános vitatkozása. Luthernek említett 95 tételének nagyobb része vitatható is volt, s azok inkább agresszív és sok helyen pápaellenes szöveggel keltettek megütközést.¹²⁶

¹²⁶ Hanuy Ferenc (lásd 85. jegyzetben): „Protestáns és katolikus megújhódásról a reformáció jubileumán”. Kath. Szemle. 1917. évf. 761.

A pápának nem sikerült Luthert megnyugtatni, amiért is az ellene megindított peres eljárás során Rómába idézte kihallgatásra, ami azonban a szász választófejedelemnek közbenjárására az augsburgi birodalmi gyűlésen történt 1518. év őszén. A bíbornoklegátussal itt történt találkozása eredménytelen maradt, mert Luther tanainak visszavonását megtagadta s 1518. évi okt. 16-án a nem jól értesült pápától a jobban tudósítandó pápához „a papa non bene informato ad melius informandum” appellált.

Mikor azután Luther e föllépése miatt a kiátkozási bullát várta, egy 1518. évi nov. 28-án Wittenbergben tartott beszédében már a közzsínathoz föllebbezte ügyét azért, mert a pápaságot nem tartotta alkalmasnak arra, hogy az évszázadokon át húzódó reformokat megvalósítsa.¹²⁷ Az 1520. évi jún. 15-én kiadott „Exsurge Domine” kezdetű bulla egyelőre még csak kilátásba helyezte a kiátkozást, mire Luther 1520. évi augusztus havában kiadta három nagy reformációs iratát,¹²⁸ mely időtől kezdve számítják a pápasággal történt szakítását és reformatori föllépését. Luthernek ez irataiban foglalt tanai korántsem találtak Németországban mindenütt követőkre, de az általa megindított mozgalom oly erőteljes volt, hogy még a régi Egyháznak barátai is a német nemzet sérelmeinek orvoslását s az Egyháznak reformját sürgették úgyannyira, hogy az 1522. évi nürnbergi birodalmi gyűlésen már azt követelték a rendek, hogy a pápa a császár hozzájárulásával a németeknek alkalmas városban egy év alatt közzsínatot hívjon össze, mely kívánságot a következő 1524. évi nürnbergi birodalmi gyűlés is megújított, V. Károly császár pedig személyesen sürgette a pápánál, de VII. Kelemen (1523-1534) elzárkózott annak teljesítése elől.

A német birodalmi rendek persze abban a föltevésben sürgették a közzsínatot, hogy azon az Egyház fejlődésére oly befolyást fognak tudni gyakorolni, mint a konstanzi és baseli zsinatokon,¹²⁹ vagyis az újonnan összehívandó közzsínaton is ennek a pápa feletti felsőbbbsége fog érvényesülni.

A reformáció hívei pedig mindig azt hirdették, hogy ők nem alapítanak új egyházat, hanem ellenkezőleg csak a régit akarják visszaállítani.¹³⁰

Az 1529. évi speyeri, majd az 1530. évi augsburgi birodalmi gyűlések szintén sürgették a közzsínatot, mely utóbbiról azt jelentette a császár a pápának, hogy mindenki azt tartja, hogy a zsinat volna a gyógyszer,¹³¹ mire a pápa elvben hozzájárult a zsinat összehívásához, de annak helyéül csupa olasz várost: Rómát, Bolognát, Piacenzát, Mantuát hozott javaslatba. Időközben a francia király igyekezett a zsinatot megakadályozni, mire az 1532. évi regensburgi birodalmi gyűlés ismét sürgette annak összehívását.¹³² A császár a következő 1533. évben Bolognában

¹²⁷ Hinschins az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 427. lap, 1. jegyzet.

¹²⁸ Luthernek e három reformációs irata a következő:

1. An den christlichen Adel deutscher Nation, von der christlichen Standes Besserung [A német nemzet keresztény nemességéhez, a keresztény rendnek megjavításáról], melyben az egyetemes papság elvét proklamálta.
2. De captivitate Babylonica, melyben elvetette a szentségeket, kivéve a keresztséget, bűnbánatot és úrvacsorát.
3. De libertate hominis christiani, mely munka német nyelven is megjelent ily cím alatt: „Von der Freiheit eines Christenmenschen”, melyben alapvető tanait fejtette ki arra nézve, hogy a bűnbe esett ember egyedül a Krisztusba vetett hit által igazul meg Isten előtt.

¹²⁹ Rosshirt a 112. jegyzetben hivatkozott műve. [„Das staatsrechtliche Verhältniss zur kath. Kirche in Deutschland”, 1859] 4.

¹³⁰ Zoványi Jenő: Sárospatak reformációja. Századok. 1908. évf. 809.

¹³¹ Heinrich Swoboda: Das Konzil von Trient. Wien, 1912. című munkájának 29. lapján idézi a császárnak e szavait: „Alle halten dafür, dass das Konzil das wahre Heilmittel sei” [Mindenkori úgy tartja, hogy a zsinat az igazi gyógyszer].

¹³² Zápolyi János szintén a közzsínat összehívását sürgette. Brodarics zágrábi püspök 1533-ban Rómába intézett jelentése szerint János király megjegyezte, hogyha a pápa ezzel késik, akkor a királyok hirdetnek zsinatot. A schisma rémképével gyakorolt nyomás hatott s a pápa az ő válaszában biztosította a magyar királyt, hogy a pápának komoly szándéka a zsinatot mielőbb megtartani. Fraknoi Vilmos: „János király és a római szentszék”. Századok. 1902. évf. 908.

tárgyalt is ez ügyben a pápával, aki e megbeszélésen biztosítást kívánt arra nézve, hogy a zsinaton résztvevők alá is vetik magukat a zsinat határozatainak. De a protestáns párt már annyira megerősödött és szervezkedett, hogy immár nem lehetett bízni abban, hogy a protestánsok alá fogják magukat vetni a zsinat határozatainak, mint ahogy a Schmalkaldenben összejött protestáns fejedelmek ki is jelentették, hogy a pápának és császárnak megállapodásait nem fogadhatják el s ragaszkodnak ahhoz, hogy a zsinaton a Szentírás szolgáljon zsinórmértékül. E tárgyalások közben VII. Kelemen, a Medici pápa, 1534. évi szept. 25-én meghalt, kinek utódja az engedékenyebb III. Pál lett (1534-1549), aki még mint Farnese Sándor bíbornok a zsinat összehívása érdekében fáradozott.

A protestánsok – francia és angol biztatásra – kitartottak a zsinat ellenzése mellett, a pápa azonban azt 1537. évi május havára mégis összehívta Mantuába. A protestánsok azzal a megokolással tagadták meg az azon való megjelenést, hogy annak nyilvánvaló célja a protestáns tanoknak elvetése, a császárhoz intézett válaszukban pedig külön hangoztatták is, hogy az 1523. és 1524. években szabad zsinatra gondoltak, a protestantizmus elleni zsinaton azonban s legkevésbé Olaszországban nem vehetnek részt.

Mikor pedig még Mantua hercege is teljesíthetlen követelésekkel állott elő, a pápa a zsinatot a következő 1538. évi húsvétra Vicenzába hívta össze. Most megint Franciaország akadékoskodott, úgyhogy e miatt a zsinat megnyitását el kellett halasztani.

A pápa 70 éves életkora dacára Nizzába ment, hogy a viszálykodó császár és a francia király között fegyverszünetet létesítsen, s ez alkalommal sikerült neki a francia királyt a zsinat eszméjének megnyerni, mire a pápa a zsinatot másodízben is összehívhatta Vicenzába, 1539. évi húsvétra. De alig távozott a francia király Nizzából s máris mit sem akart tudni a zsinatról, sőt a német császárra uszította a törököket és a protestánsokat.

V. Károly 1541-ben találkozott a pápával és vele újból megállapodott, hogy a zsinat Vicenzában tartassék meg, ami azonban Velence féltékenykedése miatt nem volt megvalósítható. Az 1542. évi speyeri birodalmi gyűlésen a pápai legátus Cambrai vagy Trient városát hozta a zsinat helyéül javaslatba, s miután úgy Ferdinánd, V. Károly későbbi utódja, mint a német katolikus rendek is Trient mellett foglaltak állást a pápa a zsinatot 1542. nov. 1-jére Trientbe hívta össze. A francia, német és török háborús bonyodalmak miatt az egyházatyák igen gyéren gyülekeztek, amiért is a pápa annak megnyitását későbbi időre tolt ki.

Időközben a protestánsok elpártoltak a francia királytól s I. Ferenc kénytelen volt 1544-ben békét kötni, mire a zsinat útjában állott utolsó akadály is megszűnt, s így a pápa is visszavonhatta a zsinatot felfüggesztő korábbi rendelkezését és annak megnyitására 1545. évi március 15-ét (a nagyböjt 4. vasárnapját) tűzhetette ki.¹³³

Ez a trienti zsinat, mely a protestánsoknak nem is lett kihirdetve, végre az 1545. évi dec. 13-án volt megnyitható, melyen az elnöklő három kardinálison kívül még mindig csak egy bíbornok volt jelen, a főpapok közül is csak négy érsek, 21 püspök és öt rendvezérfőnök vett azon részt; a szerzetesrendek, valamint a hit- és kánonjogtudósok nagyobb számban voltak képviselve. A későbbi ülések sem voltak túlnépesek, a többség az olasz főpapokból került ki. Spanyolország is csak harminc s néhány, Franciaország csak húsz és néhány, míg Németország éppen csak nyolc főpappal volt képviselve. Az 1563. évi december 4-iki záróülést a négy elnöklő kardinálison kívül még két bíbornok, három patriarcha, 25 érsek, 166 püspök, hét apát s hét rendvezérfőnök, valamint 19 prokurátor írta alá.¹³⁴

¹³³ Swobodának a 131. jegyzetben i. m. [Das Konzil von Trient, Wien, 1912.] 30-34.

¹³⁴ Hinschius az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 431. kiterjeszkedik arra is, hogy III. Pál pápa eltiltotta a főpapokat attól, hogy a korábbi zsinatok hasonlatosságára prokurátorokkal helyettesíthetessék magukat és csak a német főpapok részére tett kivételt, akik a protestantizmus leküzdhetése miatt nem hagyhatták el székhelyeiket.

Hazánk püspökei részint ama feszült politikai viszonyok miatt, melyek IV. Pál (1555-1559) s a Habsburg-uralkodóház között fennállottak, részint a török háborúk, de főleg a vallási viszályok miatt kezdetben nem jelenhettek meg a zsinaton, de már IV. Pius alatt (1559-1564) – aki mint Giovanni Medici az 1542. évi pesti ostromnál részt vett,¹³⁵ – megjavultak a politikai konstellációk, s innentől kezdve Magyarország is képviselve volt a zsinaton. Főpapságunk egyik képviselője Kolosvári János dominikánusszerzetes, kolozsmonostori apát s rövid idő óta csanádi püspök volt, aki 1562-ben Trientben meg is halt, míg másik képviselője az ifjú, alig 28 éves Dudich András pécsi püspök volt; I. Ferdinánd magyar király személyét pedig a nagytudományú és szentéletű Draskovich György, előbb pécsi püspök, majd kalocsai bíborosérsek képviselte.¹³⁶

A zsinat egész lefolyásán meglátszott az a nagy ellentét, mely a császár és a pápa között fennállott; míg ugyanis V. Károly és utódja, I. Ferdinánd (1558-1564), azon fáradoztak, hogy a vitatkozó felekezeti pártok között kiegyezés létesüljön, melynek elérhetése érdekében legalább formai közeledésre törekedtek, addig a zsinat maga erősen protestáns ellenes volt, mint ahogy a zsinatot megnyitó pápai dekrétum is azt az eretnokség kiirtására, „ad exstirpationem haeresum”, egybehívottnak jelentette ki.¹³⁷

A trienti zsinat a katolikus dogmát a legmerevebb antiprotestáns szellemben fixírozta, amire a katolikus egyházat részint a protestantizmus fejlődése, részint annak a „Confessio Augustana” [Ágostoni hitvallás] néven ismert protestáns hitvallásban lefektetett elvei kényszerítették.

A zsinat tartalma alatt jött létre az 1552. évi passauai egyezmény, majd az 1555. évi augsburgi vallásbéke, melyekkel a vallási szabadság végleges lett, s miután a zsinat is a katolikus egyházat a protestantizmustól élesen elkülönítette, ez egészen önálló lett s ezzel minden remény megszűnt arra, hogy a protestánsokat ki lehessen az Egyházzal békíteni.¹³⁸

A pápa 1545. febr. 22-én kelt bullájával a zsinat első elnökeivé Del Monte, Marcello Cervini és az angol Pole Reginald bíbornokokat nevezte ki; az előbbi kettő pápa is lett; rajtuk kívül még négy főpap nyerte el a pápai tiarát, úgyhogy a trienti zsinaton résztvett atyák közül hatan jutottak a pápai trónra, úgymint:

Giammaria (János Mária) Del Monte palesztrinai bíborospüspök, mint III. Gyula (1550-1555);

Marcello Cervini szintén bíborospüspök, 1555-ben, aki mint II. Marcellus pápa csak 22 napig uralkodott;

¹³⁵ Karácsonyinak a 101. jegyzetben i. m. [„Magyar főpapok Rómában a IV. lateráni zsinaton”, Religio, 1913.] 151.

¹³⁶ Dudich vagy Dudich András pécsi püspök 1533-ban született Budán. Anyja az előkelő velencei Sbardellatus-családból származott, innen a Sbardellati Dudich András elnevezés. Tanulmányait Padovában, majd Angliában és Párizsban folytatta s mint kiváló képzettségű ifjú korán magára vonta Oláh primás figyelmét s mint esztergomi kanonok csakhamar tinini püspök lett. Tudós, ékesszóló és mélybelátású férfi volt s így lehet megérteni, hogy az 1561. évi nagyszombati tartományi zsinat őt minden fiatalokra dacára Kolosvári János csanádi püspökkel együtt küldte a tridenti zsinatra, melyen mint választott püspök egyelőre még nem szólalhatott fel, de alig jött meg pápai megerősítése, azonnal sietett a magyar egyház állapotát a zsinaton ismertetni. A különben szenvedélyes természetű Dudich őt beszédével nagy feltűnést keltett, melyek e cím alatt lettek kinyomatva: Dudich Andreae „Orationes 5 in Conc. Trid. habitae, apologia ad Maxim. II. Commentarius pro Conc. libertate”. – Mint tudós az akkor nagy fejlődésnek indult orvosi tudományok iránt is kiválóan érdeklődött, amiért is róla Goldzieher Vilmos egyetemi professzor, az ismert kiváló szemorvos az 1897. évi orvosegyleti nagygyűlésen külön megemlékezett ama felolvasásában, melyet „Egy lap az orvostudomány történetéből” címen tartott. (Századok, 1898. évf. 87.) Dudich sokoldalúságát tanúsítja az, hogy csillagászattal is foglalkozott s „De cometis” című munkája, teljes címen „Commentarius de cometarum significatione, et dissertationes novae de cometis” 1579-ben lett kiadva. (Gárdonyi Albert: „Abafáji Gyulai Pál”. Századok. 1906. évf. 899.)

Kiváló egyéniség volt a magyar király követe: Draskovich György pozsonyi prépost, Draskovich Bertalan és Utjesenich Annának, a híres Fráter György bíbornok hűgának fia, akit a zsinaton liberális reformpárti vezető szereplése miatt a barbár címmel tiszteltek meg. A zsinat végzéseit mint pécsi püspök írta alá, később zágrábi püspök és horvát bán lett.

¹³⁷ Hinschius az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 429. lap, 4. jegyzet.

¹³⁸ Swobodának a 131. jegyzetben i. m. [Das Konzil von Trient. Wien, 1912.] 41.

Hugo Buancompagni a híres jogtudós bolognai püspök, mint XIII. Gergely (1572-1585), aki a ma is érvényes Gergely-naptárt adta ki;

Giovanni Bapt. Castagni érsek, mint VII. Orbán (1590. szept. 15-től szeptember 27-ig, tehát csak 12 napig volt pápa);

Nicolo Sfondrati milánói püspök, mint XIV. Gergely (1590. dec. 5-től 1591. okt. 15-ig, vagyis alig egy évig uralkodott)

Giovanni Antiono Facchinetto, mint IX. Ince (1591. okt. 29-től 1591. dec. 30-ig, csak két hónapon át volt pápa).

Az 1545. december 13-ától az 1563. évi december 4-ig tartott trienti zsinat a nyugati egyháznak legnagyobb reformzsinata volt, s alig van egyházi vonatkozású tárgy, mely e zsinaton ne került volna megvitatás alá, úgyhogy annak határozatai a kódex előtti egyházjognak legfontosabb forrását képezték, melyeknek túlnyomó része majdnem szószerinti szövegben az 1918. évi pünkösdvásárnapja óta hatályban levő „Codex iuris canonici” egyházi törvénykönyvbe is átment.

A 18 éven át húzódott zsinat tulajdonképpen három időszakot ölel fel, melyek közül

I. időszak 1545. december 13-ától 1547. szeptember 14-ig, a

II. időszak 1551. május 1-től 1552. április 28-ig, a

III. időszak 1562. január 15-től 1563. december 4-ig terjedt.

I. Időszak

Érdemlegesen az 1546. évi január 7-én tartott 2-ik ülésen kezdtek tárgyalni, jóllehet ezen is csak a sorrendre nézve állapodtak meg, ami mindenesetre egy igen nehéz kérdés volt, amennyiben a pápai legátusok s a francia főpapok a dogmatikus kérdéseknek elsőbbsége mellett foglaltak állást, míg a császárpárti főpapok, a trienti bíboros herceg-püspökkel élükön, a disciplináris reformdekrétumokat tartották sürgősnek; végre is a feltrei püspöknek javaslatára abban egyeztek meg, hogy úgy a dogmatikus, mint a fegyelmi kérdéseket egyidejűleg fogják tárgyalni, úgyhogy minden nyilvános ülésen egy a hitre s egy a fegyelemre vonatkozó dekrétumot fognak kihirdetni.

Egyúttal a zsinati atyákat három osztályba sorozták, mely osztályoknak mindegyike a három legátuselnök egyikének elnöklete alatt folytatta szaktanácskozásait.

Az 1546. évi február 4-én tartott 3. nyilvános ülésen, a niceai hitvallásnak elmondása után, a tárgyalások ügyrendjét fixírozták, melynek lényege az volt hogy a zsinati határozatok szövegezésére két előkészítő bizottságot választottak, melyeknek egyike a „Congregatio praelatorum theologorum” a dogmatikus dekrétumok, másika pedig a „Congregatio praelatorum canonistarum” a disciplináris határozatok szövegezését végezte persze a „Generalis congregatio”-ban elhangzott kritikák figyelembevételével.

Ez a „generalis congregatio” szintén csak előkészítő bizottság volt, de valamennyi többi előkészítő bizottságnak legnagyobbika, melyeket a zsinat 3. periódusában, mikor a résztvevők száma tetemesen megnövekedett, már a trienti Maria Maggiore-templomban kellett megtartani, míg az előző két időszakban azokat az első elnök lakásán tartották meg. Ezeken a „generalis congregatio”-kon lettek a többi kisebb bizottságok által szövegezett zsinati határozatok végleges szövegükben megállapítva. A disciplináris dekrétumoknál megelégedtek az egyszerű szótöbbséggel, de már a hitre vonatkozó határozatoknál teljes vagy legalább is megközelítő egyhangúságra törekedtek, melynek elérése végett az azokra vonatkozó javaslatok addig lettek e nagyobb bizottságok elé terjesztve, míg ez a kívánt egyhangúság el nem éretett.

Az előkészítő bizottságokra nézve az 5-ik üléstől kezdve még az az újítás történt, hogy egy külön „Congregatio theologorum minorum” lett szervezve, melynek tagjai ama tudós teológusok közül vétettek, akik a zsinaton nem bírtak ülés- és szavazati joggal. Ennek a tudós bizottságnak az volt a feladata, hogy a katolikusok és protestánsok közötti hitvitákat behatóan megvitassák. E

tudós teológusok száma a zsinat 3. periódusában annyira megnövekedett, hogy őket hat osztályba lehetett sorozni, s ez osztályoknak mindegyike az odautalt dogmatikus kérdéseket vitatta meg.

A „generalis congregatio”-kban véglegesen megállapított zsinati határozatok a nyilvános ülések „Sessiones publicae” elé terjesztettek s azokon lettek ünnepélyesen kihirdetve. Ilyen nyilvános ülés összesen 25 lett tartva, persze valamennyi a székesegyházban.

A trienti zsinat határozataira való idézés is ezekre az ülésekre (Sessiones) való utalással történik akképp, hogy a zsinat megjelölése „Conc. Trid.” után következik a nyilvános ülés száma, „Sess. XIII.”, végül a kánon vagy fejezet száma és címe (aszerint, amint az dogmatikus vagy disciplináris tartalmú), például „can. 2. de Eucharistia”. Ez a teljes idézés ma már nem szokásos, elegendő a számszerinti utalás.

A Szentírásra vonatkozó tárgyalások közben érkezett a zsinathoz a hír, hogy Luther Márton 1546. február 18-án meghalt.

Az 1546. évi április 8-án tartott 4. nyilvános ülés tárgyalta az egyházi tanításnak forrásait s dogmatikus módon kijelentette, hogy a Szentírás és a Hagyomány egyenértékűek; azután a Vulgata szövegét jelentette ki hitelesnek, a Szentírás egyedül jogosult értelmezőjévé pedig az Egyházat tette meg.

E 4. s a következő 5. sessio közti időben a zsinati tagok a fenyegető háborúk miatt nyugtalanodni kezdtek és a zsinatot elhagyni készültek. Franciaország máris Avignont jelölte meg alkalmas zsinati helynek. A pápa is hajlandónak mutatkozott a zsinat áthelyezésére, a császárra való tekintettel azonban visszavonta engedékenységét. Így azután az 1546. évi június 7-én tartott 5. nyilvános ülés az eredendő bűnről szóló dogmatikus tant, a következő 1547. évi január 13-án tartott 6. sessio a hit és jótékonyssággal való megjavulás kérdését s végül az 1547. évi március 3-án tartott 7. nyilvános ülésen elfogadott szentségmagyarázatokat még Trientben lehetett kihirdetni.

Alig nyolc napra a 7. nyilvános ülés után egy súlyos influenzajárvány lépett fel Trientben, melyet „Lenticula punctula” (fájdalmakat okozó lencsécskéknak), másképp még „Pentecchie”-nek neveztek el, mely miatt több püspök elmenekült a zsinat helyéről, mire az 1547. évi március 11-én tartott 8. nyilvános ülésen a zsinatnak Bolognába való áthelyezése lett kimondva. Ez ellen a császár tiltakozott s követelte a zsinatnak Trientbe való visszahelyezését, mely viszály miatt azután csak formális üléseket lehetett Bolognában tartani, majd a francia intrikák miatt is szüneteltetni kellett a tárgyalásokat, úgyhogy a pápa kénytelen volt (1549 szeptemberben,) a zsinatot felfüggeszteni.

II. Időszak

III. Pál pápának 1549-ben bekövetkezett halálával a trienti zsinatnak egyik elnöke, Giammaria del Monte palestrinai bíborospüspök lett a pápa, s ez a III. Gyula jó viszonyt tartott fenn a császárral, akinek kezdeményezésére a pápa 1550. évi szeptember 14-én kiadott visszahelyezési bullájával (bulla re assumptionis) a zsinatot a franciák minden ellenzése dacára Trientbe helyezte vissza, melyre most a császár nyomása következtében egyes protestáns fejedelmek – a württembergi herceg és a szász választófejedelem – is küldtek képviselőket és teológusokat.

Ennek az új periódusnak első ülése az 1551. évi május 1-én tartott 11. sessio volt, melyen azonban oly kevés zsinati atya jött össze, hogy az üléseket, a német püspökök várt megjelenésére való tekintettel is, 1551. évi szeptember 1-ig elhalasztották. Az e napon tartott 12. ülés érdemleges határozatot nem hozott, hanem az Oltáriszentségre vonatkozó dogmatikus tannak kihirdetését a következő 13. nyilvános ülésre halasztotta, mely 1551. évi október 1-én lett megtartva, melyről a francia püspökök elmaradtak, mert királyuk neheztelt a pápára amiatt, hogy a német császárhoz csatlakozott.

Az 1551. november 25-én tartott 14. nyilvános ülésen a töredelmezés és az utolsó kenet szentségeire vonatkozó dogmákat hirdették ki. A következő 1552. évi január 25-én tartott 15. nyilvános ülésen a szentmisére s a papfölszentelésre vonatkozó katolikus tanokat kellett volna tárgyalni s erre az ülésre a protestánsok megkapták a részükről kívánt menedékleveleket, de a francia királynak sikerült őket részint pénzügerekkel, részint a császár megtámadásának kilátásba helyezésével visszatartani.

Az 1552. április 28-án tartott 16. nyilvános ülésen a zsinat ismét felfüggesztetett, egyelőre két évre. III. Gyula pápa remélte, hogy a reformtárgyalásokat majd Rómában folytathatja, mely szándékának megvalósításában azonban az 1555. évi május havában bekövetkezett halála akadályozta meg. Utódja a korábbi pápai legátus, Marcello Cervini S. Croce lett, ki mint II. Marcellus csak 22 napig uralkodott. Őt követte Petrus Caraffa, mint IV. Pál (1555-1559), kit a zsinat folytatásában külső körülményeken kívül személyes politikája is akadályozta.

III. Időszak

Az 1559. évi december 26-án Giovanni Medici bíbornok, a tudomány barátja jutott a pápai trónra, ki mint IV. Pius (1559-1564) az ő 22 éves unokaöccsét Carlo Borromet hívta udvarába, ki rövid idő alatt bíboros és milánói érsek lett s a pápa elhatározásaira nagy befolyást tudott gyakorolni. Így mindenekelőtt a zsinat folytatását és befejezését tudta az öreg pápánál kieszközölni, mely célból előzetesen I. Ferdinánd német császárral kellett a pápának kibékülnie, kit elődje, IV. Pál pápa azért nem ismert el császáruul, mert a császári koronát a pápa beleegyezése nélkül fogadta el. Borromeói Károly arra tudta bírni a pápát, hogy az 1562. január 15-én újból megnyitott trienti zsinatra kiküldött bíboroselnököknek azt a bölcs utasítást adta, hogy a tárgyalások irányításánál ne a pápai hatalom növelését, hanem az egész Egyháznak jólétét tartsák szem előtt.

Az 1562. január 18-án megtartott 17. sessio a zsinat eddigi felfüggesztésének megszüntetésével foglalkozott, míg a gyors egymásutánban következő 18. nyilvános ülés a tiltott könyvek jegyzékével, az ún. „Index”-szel, az ugyanazon évi május havában megtartott 19. és 20. nyilvános ülések pedig egyéb reformdekrétumok kihirdetésével foglalkoztak.

Közben a diplomaták követelése akasztották meg a tárgyalást; ilyen volt egyebek között a császártól kiindult reformjavaslat, mely a papok kötelező ötlenségének megszüntetését, vagyis házasságaiknak megengedhetőségét kívánta.

Az 1562. július 16-án tartott 21. sessio a kétszín alatti áldozásra vonatkozó dogmatikus tant, majd a papfölszentelés előfeltételeit, az új plébániák felállítását s a plébániai hivatalok betöltésének közelebbi körülményeit tárgyaló disciplinaris határozatokat hirdette ki.

Az 1562. szeptember 17-én tartott 23. sessio a szentmiseáldozatról szóló dekrétumot, míg a következő nyilvános ülés túlnyomóan fegyelmi határozatokkal foglalkozott,¹³⁹ így az 1563. évi november 11-én tartott 24. ülés a házasságkötés formájának megállapításával.

A trienti zsinat utolsó, 25-ik nyilvános ülését 1563. évi december 4-én tartotta, melyen egy külön, a zsinat határozatainak elfogadásáról és végrehajtásáról „De recipiendis et observandis decretis concilii” [A zsinati döntések elfogadásáról és megtartásáról] szóló dekrétumában elrendelte határozatainak betartását s a végrehajtásnál netán felmerülő nehézségek és kételyek eloszlatását a pápának tartotta fenn.

A trienti zsinat határozatait IV. Pius, 1564. évi január 26-án „Benedictus Deus” kezdetű bullájával erősítette meg, melyben a zsinati határozatoknak hiteles módon való magyarázását a Szentszéknek tartotta fenn s annak pápai engedély nélkül való kommentálását, glosszálását és magyarázását, excommunicatio büntetése mellett eltiltotta. A zsinat határozatainak

¹³⁹ Swoboda a 131. jegyzetben i. m. [Das Konzil von Trient, Wien, 1912.] 38-44.

magyarázására lett azután a „Sacra Congregatio concilii Tridentini interpretum” alapítva, melyet az új kódex 250. kánonja is fenntartott, de most már csak a „Congregatio Concilii” címén, mely az alsópapság és a hívő nép ügyeiben gyakorolja a pápa nevében a végrehajtó hatalmat.

A pápa súlyt helyezett arra, hogy a püspökök a zsinati határozatok hiteles szövegének birtokába jussanak, s azokat nyomban pápai megerősítésük után Rómában kinyomatta, úgyhogy az első nyomtatott példányok már 1564. évi április elején II. Miksa császár (1564-1576) birtokában voltak. A trienti zsinat határozatainak ez az első római kiadása minden gondosság dacára is meglehetősen hibás volt s ezért IV. Pius pápa Paolo Manuzio velencei nyomdászrt rendelte magához, hogy őt egy újabb kiadásnak kinyomtatásával megbízza.¹⁴⁰

A trienti zsinat határozatainak elfogadása

Az 1564. évi január 26-án kelt „Benedictus Deus” kezdetű bulla külön felhívta a világi fejedelmeket, hogy közreműködésükkel járuljanak hozzá a zsinati határozatok végrehajtásához. A középkori uralkodók a zsinati határozatokat minden további felhívás nélkül is kötelezőknek ismerték el, a baseli zsinat óta azonban meggyengült a pápának a világi fejedelmek feletti hatalma s már ennek a baseli zsinatnak határozatai is úgy Francia-, mint Németországban külön fejedelmi elfogadás után jutottak érvényhez. Így a trienti zsinatnak határozatai sem tudtak mindenütt azonnal érvényesülni.

A trienti zsinat határozatai föltétlen elismerést nyertek egész Olaszországban – legelőször a velencei köztársaságban lettek kihirdetve – Savoyában, Portugáliában, Ausztriában és Lengyelországban. A többi államok azonban különböző okokból nehézségeket támasztottak.

Franciaországban különbséget tettek a hitre s az egyházfegyelemre vonatkozó határozatok között, s míg az előbbieknél kihirdetése nem ütközött nehézségekbe, addig a tulajdonképpeni reformdekrétumoknak elfogadása és ünnepélyes kihirdetése ellen a kormány folyton nehézségeket támasztott, mert azoknak egy részét a királyi hatalommal és a gallikán nemzeti egyház szabadságával ellentéteseknek találta. Hiába járt közbe IV. Pius, majd később VIII. Kelemen (1592-1605) a francia királyoknál s hasztalan kérték a francia tartományzsinatok is a francia kormány engedékenységét, mindössze is csak annyit tudtak elérni, hogy a királyi hatalommal s a gallikán nemzeti egyház szabadságával nem ellenkező reformdekrétumok voltak végrehajthatók.

Németország sem ismerte el a trienti zsinat határozatait törvényileg, de itt az egyházi fejedelmek – ti. a mainzi kölni és trieri választófejedelmek s a többi püspökök – azokat az 1566. évi augsburgi birodalmi gyűlés alkalmával egy külön összejövetelel, elfogadták, azután úgy a tartományi, mint a püspökmegyei zsinatokon kihirdették. Poroszország és Szászországban a kihirdetés elmaradt.

Spanyolországban a király ugyan megengedte a kihirdetést, de ezt a placetumot ahhoz a korlátozáshoz kötötte, hogy a királyoknak, a hűbéruraknak s az alattvalóknak jogai – különösen a királyi kegyúri jogok – változást nem szenvedhetnek.

Különös nehézségekkel járt a zsinati határozatoknak a gyakorlati életbe való átvitele Svájcban, hol az egyházi felsőbbségnek nem egy, hanem több szuverén állammal volt dolga.

¹⁴⁰ Otto Braunsberger jezsuita atya: „Eine geheime päpstliche Sendung des seligen Canisius”. Stimmen aus Maria-Laach. 1906. évf. LXXXI. 58. és 59.

Hogy vajon Angliában ki voltak-e a zsinati határozatok hirdetve, az bizonytalan; Hinschius szerint nem.¹⁴¹

Az persze természetes, hogy a protestáns államok, úgymint Németalföld, Dánia, Svéd- és Norvégország, nem engedték a határozatok kihirdetését.

Magyarországon a trienti zsinat határozatai forma szerint nem lettek kihirdetve, s amint azt hazai egyháztörténetünk legkiválóbb ismerője, Karácsonyi János, határozottan állítja,¹⁴² ez a kihirdetés I. Miksa uralkodása alatt elmaradt. Hiszen még meg sem halt elődje, I. Ferdinánd, csak súlyos beteg volt s Miksa már 1564. évi április 25-én megtiltotta az esztergomi érseknek, hogy a bányavárosok evangélikus papjait a trienti zsinat határozatainak elfogadására bírja. A protestánsokkal vívott küzdelmeken kívül a törökökkel folytatott háborúk is akadályozták a kihirdetést. Kétségtelen azonban, hogy a trienti zsinat határozatai nálunk kötelező erővel bírtak, ami Pázmány Péter nagynevű esztergomi bíborosérsekünk érdeme,¹⁴³ mint ahogy erről a Pázmány és Lippai esztergomi érsekek alatt tartott 1629., 1632. és 1648. évi tartományi zsinatok is tanúskodnak.

Vatikáni zsinat

A mozgalmas XIX. századnak minden egyháztörténeti eseményei között kétségen kívül a legjelentékenyebb a vatikáni zsinat volt, mely talán még a XV. századbéli reformzsinatoknál s a XVI. században tartott trienti zsinatnál is erősebben izgatta az egész közvéleményt.

Az 1869-1870. évi vatikáni zsinat szükségszerűségének nyomozásánál visszanyúlhatunk egészen a háromszáz évvel előbb tartott trienti zsinatig, mely végeredményében leküzdötte ugyan a XV. századbéli reform zsinatoknak a közzsínatok felsőbbbségében megnyilatkozott „konciliarizmus” elméletének gyakorlati érvényesülését, de az adott nehéz viszonyok között mégis kénytelen volt a pápai felsőbbbséget jelentő „papalizmus” elvének dogmatikus kijelentésétől tartózkodni, minek következtében a konstanz-baseli zsinatok felfogásához ragaszkodók e zsinatok tanait továbbra is propagálhatták anélkül, hogy e miatt az eretnekség vádjával lettek volna sújthatók.

A „konciliarizmus” elmélete jelentkezett a francia gallikanizmusban, mely itt nemcsak tudományos fejtegetésekkel ápolgatott, hanem a francia papságnak 1682. évi híres „Déclaration du clergé de France” [a franciaországi klérus nyilatkozata] nyilatkozatában gyakorlati megvalósulásra is törekedett. Ez a pápaellenes tan Németországban a „febronianizmus”, Poroszországban a II. Frigyes-féle „indifferentizmus”, Ausztriában és hazánkban pedig a II. József császár által megteremtett „jozefinizmus” rendszereiben talált visszhangra.

Az Egyház mindig küzdött az e rendszerekben megnyilatkozott pápaellenes tanok ellen, s habár gyakorlati eljárásában mellőzte is azoknak tényleges érvényesülését, de hát a két ellentétes rendszer között fennállott kontroverziát teljesen megnyugtatólag mégis csak közzsínatilag lehetett megoldani, ilyen közzsínatra pedig a XVII. s még kevésbé XVIII. század politikai és egyházellenes viszonyai között gondolni sem lehetett.

Az 1814-ben restaurált pápaság nyújtott azután kilátást, hogy a pápának a közzsínat feletti felsőbbbségét egy dogmatikus kijelentésben lehessen szankcionálni, s ezzel az évszázados vitakérdést egy és mindenkorra a napirendről levenni.

¹⁴¹ Hinschius az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 451. lap 1. jegyzetében mondja: „Eine Publikation hat nicht stattgefunden... in England, Schottland und einzelnen Teilen Islands...” [Nem történt kihirdetés Angliában, Skóciában és Izland egyes részein]

¹⁴² A 101. jegyzetben i. m. [„Magyar főpapok Rómában a IV. lateráni zsinaton”, Religio, 1913.] 112. lapon.

¹⁴³ Hanuy Ferenc (lásd 84. jegyzetet): „Prot. és kath. megújulás stb.” Kath. Szemle. 1917. évf. 772.; és „Pázmány Péter összegyűjtött levelei”. I. kötet, 1910. 441., 453., 475., 479., 480., 499., 697.

A pápai tévedésmentességi „Infallibilitas” dogmát IX. Pius (1846-1878) az 1854. évi dec. 8-án kelt „Ineffabilis Deus” kezdetű bullájával anticipálta, mikor a Mária szeplőtlen fogantatásáról „Immaculata conceptio”-ról szóló új dogmát kihirdette, ami annál nagyobb feltűnést keltett, mert hasonló tanoknak dogmatizálása eddig mindig zsinatilag történt.

De nagy eredményt ért el IX. Pius az osztrák császárral 1855. évi aug. 18-án megkötött konkordátuma, mely a „jozefinizmus” utolsó maradványainak mellőzésével a katolikus egyháznak messzemenő előjogokat biztosított. Mindenesetre nagyon érdekes, hogy a jogilag egyedül csak Ausztriát kötelező konkordátum Ausztriára nézve 1870-ben megszűnt, mert az osztrák kormány azt a vatikáni zsinat infallibilitási dogmájának kihirdetése következtében fölmondta, addig ezt a Magyarországot jogilag nem kötelező, hanem az osztrák abszolút kormány által tényleg Magyarországra is rákényszerített osztrák konkordátumot a Szentszék hazánkra nézve egészen az osztrák-magyar monarchiának összeomlásáig érvényben állónak tekintette.

Az 1864. évi dec. 8-án kiadott „Quanta cura” kezdetű pápai enciklika, az ennek függelékét képező „Syllabus”-sal,¹⁴⁴ mely a vallásra, tudományra, politikára s a gazdaságra kiterjeszkedő 80 tévedést ítél el, IX. Pius közelebbről is megvonta a katolicizmus és a modern világi felfogás közötti határvonalat.

Ugyanezen 1864. év végén kikérte a pápa a bíbornokok véleményét az általa kilátásba vett közzsínatnak megtartására nézve, s miután a bíbornokok többnyire kedvezően nyilatkoztak, a következő 1865. évben egy hat bíbornokból álló külön kongregációt rendelt ki e kérdésnek további előkészítésére. Az apostolfejedelmek, Péter és Pál vértanúi halálának 18 százados emlékűnnepén, 1867. évi június 26-án tartott titkos konzisztóriumban tudtul adta azután IX. Pius az azon egybegyűlt bíbornokoknak, hogy alkalmas időben közzsínatot fog összehívni. Erre egy évre, 1868. évi június 29-én, Péter és Pál napján kibocsátotta az „Aeterni Patris” kezdetű egybehívási bullát, mely a zsinat megnyitási napjául az 1869. évi dec. 8-át tűzte ki. Külön bullákkal a nem egyesült görög-keleti püspököket is felszólította, hogy az unió helyreállítására a zsinaton jelenjenek meg, a protestánsokat pedig arra, hogy a katolikus egyházba térjenek vissza.

A világi fejedelmek, az eddigi zsinati gyakorlattól eltérőleg, nem kaptak meghívást, aminek okát a fejedelmeknek a katolikus egyházhoz való változott vonatkozásaiban kell keresni. A bullának idevonatkozó részét Giacomo Antonelli bíbornok-államtitkár értelmezte, mikor a világi udvarokkal tudatta, hogy megjelenésük elé nem fognak nehézségeket gördíteni.

Abban is eltért az összehívó bulla a korábbi gyakorlattól, hogy a közzsínatnak közelebbi célját nem jelölte meg határozottan, hanem csak egész általánosságban azoknak az üdvözközöknek tárgyalásáról emlékezik meg, amelyek az Egyházat fenyegető bajok mellőzésére alkalmasak,¹⁴⁵ de már a zsinat megnyitása előtt köztudomású volt, hogy azon a püspökök a pápa tévedésmentes tanításáról szóló hitelvnek dogmatikus kijelentését fogják indítványozni.¹⁴⁶

¹⁴⁴ „Syllabus complectens praecipuas nostrae aetatis errores.” [Syllabus, mely összefoglalja korunk fő tévelyeit.]

¹⁴⁵ Az összehívó bullának ez a része így szól: „In oecumenico hoc concilio ea omnia acuratissimo examine sunt perpendenda ac statuenda quae hisce praesertim asperrimis temporibus maiorem Dei gloriam et fidei integritatem divinique cultus decorem sempiternamque hominum salutem et utriusque cleri disciplinam eiusque salutarem solidamque culturam atque ecclesiasticarum legum observantiam morumque emendationem et christianam iuventutis institutionem et communem omnium pacem et concordiam in primis respiciunt. Atque etiam intentissimo studio curandum est, ut omnia ab Ecclesia et civili societate amoveantur mala”... [E közzsínaton leggondosabb vizsgálat alá kell vetni és eldönteni mindazt, ami e nagyon zord időkben az Isten dicsőségére, a hit tisztaságára, az isteni tisztelet díszére/rangjára, az ember örök üdvére, mindkét papirend fegyelmére és ennek üdvös és szilárd kiművelésére, az egyházi törvények megtartására, az erkölcsök javulására, az ifjúság keresztény nevelésére, mindenek közös békéjére és összhangjára vonatkoznak. És legszorosabb gonddal azon kell lenni, hogy minden baj eltávolíttassék Egyháztól és polgári közösségtől.]

¹⁴⁶ Hinschius az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 453.

A vatikáni zsinat a leglátogatottabb zsinatok egyike volt, melynek már megnyitó ülésére is 719 főpap vonult be Szent Péter templomának kereszthajója jobboldali szárnyába. A tagoknak száma későbbben 764-re emelkedett.¹⁴⁷

A vatikáni zsinat vezéralakjai voltak:

A francia főpapság részéről Félix Antoine Philippe Dupanloup (†1878), orleansi püspök s a francia Akadémia tagja, aki legjobban ellenezte az „Infallibilitas” kimondását, az erre vonatkozó dogmának kihirdetése után azonban annak magát alávetette.

A német főpapság részéről Wilhelm Emanuel Freiherr von Ketteler (†1877), aki előbb jogász volt és csak az 1838. évben a vegyes házasság miatt kitört porosz egyházüldözés következtében lépett ki az állami szolgálatból, hogy a papi pályára térjen s már 1850 óta mainzi püspök volt.

Az angol főpapság részéről Henry Edward Manning (†1892), aki eredetileg anglikán plébános volt, 1851-ben katolikus pappá szenteltetett, 1865-ben westminsteri érsek lett, a vatikáni zsinat után pedig, 1875-ben, bíborossá kreáltatott.

Magyarország püspökei közül: Haynald Lajos kalocsai érsek 1879 óta bíbornok (†1891) és Strossmayer József György diakovári püspök (†1905) voltak az „Infallibilitas” elleni mozgalomnak főszereplői, akik mellett Simor János (†1891) hercegprímás is az ellenzékhez tartozott, aki azonban mérsékelt álláspontot foglalt el. Haynald és Strossmayer aprólékos módosításokkal igyekeztek az üléseket kihúzni, úgy hogy ezek miatt a zsinati ügyrendet is szigorítani kellett, nehogy a tárgyalások teljesen fennakadjanak. E taktikázás mellett e két főpap, fulmináns beszédek és szenvedélyes kifakadásaik miatt elnöki rendreutasításokban is részesültek,¹⁴⁸ melyek azonban a mi főpapságunk tekintélyét nem érintették, mint ahogy IX. Piusról azt mondják, hogy a magyar főpapságot egy magánbeszélgetése alkalmával gerinces papoknak nyilvánította, akik vallásos hitüket meggyőződésük nyíltságával össze tudják egyeztetni. Állítólag azt mondta volna, hogy valahányszor egy magyar pap szólal fel, benne a férfi és a püspök nyilatkozik meg. „Quotiescunque Hungarus loquitur, vir et episcopus loquitur.” [Valahányszor egy magyar szól, férfi és püspök az, aki szól.]

A vatikáni zsinat az újabbkori filozófiának: a materializmus, naturalizmus és racionalizmusban megnyilatkozó tanai ellen küzdött,¹⁴⁹ amelyekre vonatkozó határozatai az 1870. évi április 24-én tartott 3-ik nyilvános ülésen (sessio) kihirdetett „Constitutio dogmatica de fide catholica” döntvényében foglaltatnak.

Tulajdonképpen főtárgya azonban a XV. századbeli reformzsinatokon érvényesült „konciliarizmus” elméletben foglalt zsinati felsőbbtség elvének leküzdése volt, mely célt egyfelől a pápa egyetemes püspökségét proklamáló „Constitutio de apostolici primatus in beato Petro institutione”, [Konstitúció az apostoli főségnek Boldog Péterben alapításáról] másfelől a pápa tévedésmentes tanítását dogmatizáló „Constitutio de Romani pontificis infallibilitate”, [Konstitúció a Római Főpap tévedhetetlenségéről] határozatai szolgálták.

E két konstitúció az 1870. évi július 16-án tartott kongregációban lett felállással és ülve maradással szavazás alá bocsátva, melynek eredménye az lett, hogy a jelen volt 601 főpap közül 451-en „placet”-tel, [tetszik] 62-en a javasolt módosítások mellett „placet iuxta modum”-mal és 88-an „non placet”-tel [nemetszik] szavaztak; ez utóbbiakhoz tartozott Josef Ottmar Ritter von Rauscher bécsi bíboros-érsek (†1875) és Matthieux besançoni bíboros-püspök, azután több osztrák és magyar főpap, sok igen tekintélyes német püspök, néhány észak-amerikai, sőt elvértve néhány olasz és angol főpap is.¹⁵⁰

¹⁴⁷ A zsinati tagok 1/3-nál is többen olaszok voltak; az osztrák-magyar monarchiából 48 püspök volt jelen. Amerikából 113 püspök.

¹⁴⁸ Szeghy Ernő egyik könyvismertetése a *Katholikus Szemle*. 1908. évf. 223.

¹⁴⁹ Kosutányi Ignác kolozsvári professzor: „Egyházjog”. Harmadik kiadás. Kolozsvár, 1906. 45.

¹⁵⁰ Hinschius az 1. jegyzetben i. m. [„Das Kirchenrecht stb.” (Berlin, 1883)] III. 466. lap, 10. jegyz.

Az 1870. évi július 16-án tartott e generális kongregáció után mintegy 55 főpap, többnyire németek, újabb tiltakozásukban kijelentették, hogy leadott szavazatukhoz ragaszkodnak, de a pápának tartozó gyermeki tisztelet akadályozza őket abban, hogy a pápa személyét ily közvetlenül érintő kérdésben a nyilvános ülésen is a pápával szemben nyíltan „non placet”-tal szavazzanak. Egyúttal bejelentették elutazásukat, mely elhatározásukat a német püspökök a fenyegető francia-porosz háborúval, a többiek pedig otthoni egyházmegyéiknek viszonyaival okolták meg.

Így azután az 1870. évi július 18-án tartott 4-ik és egyszersmind utolsó nyilvános ülésen, melyen a pápa személyesen elnökölt, már csak 535 zsinati atya vett részt, kik közül a „Constitutio dogmatica Pastor aeternus” elfogadása mellett 533-an, ellene pedig csak Fitz-Gerald littlerocki (észak-amerikai) és Riccio cajazzói (szicíliai) püspök szavazott, mire a pápa ezt a határozatot nyomban megerősítette s a következő szavak kíséretében ki is hirdette:

„Decreta et canones qui in constitutione modo lecta continentur, placuerunt omnibus patribus, duobus exceptis; Nosque s. approbante concilio, illa et illos, ita ut lecta sunt, definimus et apostolica auctoritate confirmamus”. [A döntések és kánonok, melyek a most olvasott konstitúcióban foglaltatnak, mindenkinek tetszetek, kettő kivételével. Mi pedig, a szent zsinat jóváhagyásával, ezeket és a most olvasottakban levőket, eldöntjük és apostoli tekintélyünkkel megerősítjük.]

Nemcsak a dogmát elfogadó püspökök siettek azt pásztorleveleikkel egyházmegyéjükben kihirdetni, de még az ellenzéki püspökök is egymásután alkalmazkodtak ahhoz. A legutolsó püspök, aki az infallibilitási dogmát kihirdette, Karl Josef v. Hefele (†1893) rottenburgi püspök volt.¹⁵¹

Hazánkban a vatikáni zsinat határozatainak kihirdetése egyelőre elmaradt, mert királyunk 1870. aug. 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával királyi tetsvényjogát (placetum regium) vette igénybe, és csak két püspök volt, a székesfehérvári és rozsnyói, kik azokat a királyi tilalom ellenére is kihirdették s e miatt királyi kihallgatásra, „ad audiendum verbum” rendeltettek, hogy a miniszterelnök útján közölt királyi rosszallást tudomásul vegyék.

A tévedésmentes tanításról szóló dogmának, 1870. évi július 18-án történt kihirdetése után a zsinati atyák száma kétszázra zsugorodott össze, s ha az ugyanezen évi július 26-án, augusztus 13-án, 1g-én és 23-án tartottak is egyes kérdésekre nézve tanácskozásokat, de érdemleges határozatokat e zsinat többé nem hozott. Az olasz királyi csapatoknak 1870. évi szept. 20-án Rómába történt bevonulása után a pápa a zsinatot 1870. évi október 20-án kelt brevéjével alkalmasabb és kedvezőbb időre csak elnapolta, s mivel ez a zsinat bezárva nincs, az formailag ma is tart. S minthogy a vatikáni zsinaton elintézésre várt kérdések némelyike még mindig aktuális, e zsinatnak folytatása a lehetőség határain belül fekszik,¹⁵² mint ahogy már a jelen század első éveitől kezdve minduntalan szárnyra kelt az a hír, hogy a pápa a zsinat folytatásának kérdésével foglalkozik. Így legutóbb a „Stefáni”-ügynökség közölte 1929. évi február 2-áról keltezett római táviratában, hogy a pápa utasította a zsinati kongregációt, hogy az 1870-ben megszakított vatikáni zsinat folytatásának fölvételét tanulmányozza.

Az infallibilitási dogma, az ókatolikusoknak az egyetemes Egyházból történt kiválásával, kisebb egyházi szakadással fenyegetett ugyan, az azokat összefoglaló felekezet tagjainak jelentéktelen számánál fogva azonban a katolikus egyházra, még ha a porosz kultúrharc idejében tudott is kellemetlenségeket okozni, veszedelmes sohasem lett. Az egész ókatolikus mozgalom élén egyes kiváló kánonjogi tudósok állottak, kik e miatt exkommunikálva is lettek, mint a 28. jegyzetben említett Ignatz von Döllinger, azután ennek a müncheni egyetemen volt jeles tanítványa s később meghitt barátja, Johann Friedrich, a kiváló egyháztörténetíró, aki Hohenlohe

¹⁵¹ Heinrich Appel: „Kurzgefasste Kirchengeschichte”. II. Auflage. Leipzig, 1915. 555.

¹⁵² Stimmen aus Maria-Laach. 1905. évf. 95.

bíbornok kíséretében vett részt a vatikáni zsinaton, majd annak befejezése után az ókatolikus mozgalom buzgó előharcosa lett s mégis 1882-ben a müncheni bölcsészeti karon katedrához jutott; továbbá a 45. jegyzetben hivatkozott Johann Ritter von Schulte; nemkülönben Josef Hubert Reinkens a későbbi bonni ókatolikus püspök (†1886); azután Johann Christian Baltzer (†1871), a boroszlói egyetemen az ágazatos hittan (dogmatika) professzora.

Az ókatolikusok Horváth Mihály népszerű történetírónkat, volt csanádi püspököt s a Kossuth-kormány volt kultuszminiszterét (†1878) és Haynald Lajos kalocsai érseket szerették volna megnyerni arra, hogy müncheni kongresszusokon vennének részt, mely célból az Egyházból szintén kiközösített Michaelis, aki abban az időben Pozsonyban és Pesten előadásokat tartott, személyesen hívta meg őket.

Horváth Mihály, aki a politikában radikális újításokat követelt, a történeti értékek megítélésében azonban a lehető legkonzervatívabb maradt, e meghívást 1871. évi augusztus végén kelt levelében több oknál fogva nem fogadta el. Haynald Lajos pedig, akit Horváth Mihály külön felkért, hogy körvonalazná az infallibilitási kérdésben elfoglalt álláspontját, azt felelte Horváth Mihálynak, hogy a zsinat határozataihoz való hozzájárulását (1870. nov.) Rómának még nem jelentette ugyan be, de most már az egész világ püspöki kara, vagyis az egész tanítóegyház elfogadta és tanítja a vatikáni zsinat dogmáit. A még nem nyilatkozott 4-5, legfeljebb 10 püspök eltérő nézete nem rontja meg a többinek pozitív kijelentésében mutatkozó erkölcsi egyértelműséget, a „moralis unanimitas”-t. Ők mint a kisebbség tagjai mindig azt sürgették és követelték Rómában, hogy ne egyszerű többséggel, hanem az egész püspöki kar egyetértésével döntsék el a hit dolgait. Az ókatolikus hitszabály, „quod ab omnibus”, most utólag fennáll, minélfogva a katolikusoknak kötelessége, hogy alávéssék magukat annak, mert a mindenkor egyéni jelentőségű és nyomatékú tudománynak ellenzése nem ronthatja meg az egyházi tekintélynek döntő hatalmát. Így tehát nekik sem marad egyéb hátra, mint alávetni magukat, vagy az Egyházból kiválni. A történet is tanúsítja, hogy a kezdetűkkor és lefolyásuk alatt általánosan kötelezőkül nem tekintett zsinatoknak határozatai később az egész Egyház tanítókaránál elfogadást nyertek s ezzel általános zsinati határozatok erejére emelkedtek. Haynald Lajos remélte, hogy ezekben egyetért vele Horváth Mihály, hogy sem ő, sem más katolikus nem tehetné azt, amit Michaelis tanár kettőjüktől kívánt.

Haynald levele úgy hatott Horváth Mihályra, mint valaha tanuló korában, a bérnyomás megerősítette hitében.¹⁵³

Az ismertebb zsinati gyűjtemények

A zsinati gyűjtemények közül a nyomtatásban megjelentek bírnak közforrási jelentőséggel, melyek nemcsak a határozatok reprodukálására szorítkoznak, hanem a tárgyalásokra is kiterjeszkednek, minélfogva történeti adataik alapján tudományos értékkel bírnak. E gyűjtemények sorát:

Jacques Merlin párizsi székesegyházi kanonoknak „*Concilia generalia graeca et latina*” című munkája vezeti be, mely két foliókötetes gyűjteménynek első kiadása 1524-ben Párizsban, második kiadása 1530-ban Kölnben, majd ismét 1536-ban ugyancsak Párizsban jelent meg.

Pierre Crabbe belga (mechelni = Malines) szentferenc rendi szerzetes, az előbb említett Merlin-féle gyűjteménynek bővített kiadásáról gondoskodott, mely „*Concilia omnia tam generalia quam particularia*” [Minden egyetemes és részleges zsinat] címen 1538-ban Kölnben jelent meg s már 1551-ben három foliókötetre emelkedett ennek újabb kiadása.

¹⁵³ Márki Sándor: Horváth Mihály. Századok. 1918. évf. 134-136.

Laurentius Surius kartauzi barátinak „*Concilia omnia tum generalia, tum provincialia atque particularia*” című gyűjteménye 1567-ben ugyancsak Kölnben, míg annak négy foliókötetre gyarapodott újabb kiadása 1585-ben Velencében lett kinyomatva.

Severinus Binius kölni érseki helytartónak „*Concilia generalia et provincialia graeca et latina*” című, immár hatkötetes gyűjteménye 1606 és 1618-ban Kölnben, kilenc kötetre gyarapodott újabb kiadása pedig 1638-ban Párizsban jelent meg.

Jaques Sirmond tudós jezsuita (†1651) volt főmunkatársa annak a „Római gyűjtemény” neve alatt ismert négy foliókötetes gyűjteménynek, mely V. Pál pápa tekintélye alatt 1608-1612 években készült; nevezett jezsuita még egy más, a francia zsinatokat összefoglaló gyűjteményt is készített.

„*Collectio magna Regia*” néven ismeretes az a közkedvelt gyűjtemény, mely 1644 s az utána következő években Párizsban a királyi nyomda betűivel (*typographia regia*) nyomtatott s ezért „*Editio Regia*”-nak is nevezett nagy gyűjtemény, melynek teljes címe „*Conciliorum omnium generalium et provincialium Collectio Regia*”.

Philippus Labbeus et Gabriel Cossartinus (Labbe Fülöp és Cossart Gábor) jezsuita atyák a Binius-féle gyűjtemény folytatásáról gondoskodtak, mely 1671 s a következő években 18 foliókötetben jelent meg.

Stephanus Baluzius (Baluze István) az előbb említett Labbe-féle gyűjteményhez pótléket készített, mely 1715-ben ily cím alatt jelent meg „*Nova collectio conciliorum seu Supplementum ad collectionem Philippi Labbei*”. Ez az 1718-ban, 88 éves korában elhalt tudós 10.799 könyvből és 1500 kéziratból álló könyvtárt hagyott hátra.

Jean Hardouin francia jezsuita „*Conciliorum generalium et provincialium collectio regia maxima ad Labbaei et Cossartii labores haud modica accessione facta, seu Acta conciliorum et epistolae decretales ac constitutiones summorum pontificum*” [Egyetemes és tartományi zsinatok legnagyobb királyi gyűjteménye, Labbé és Cossart nagymérvű hozzájárulásával készítve, avagy: Zsinatok, püspöki döntések és pápai konstitúciók] című, 1711-1715-ben Párizsban megjelent 12 foliókötetes gyűjteményében a kánonszövegeket éles kritikával megjavította s nevezetesen a kétes szövegeket tudományos magyarázatokkal megvilágította.

Albritius és Coleti velencei könyvkiadók a Hardouin-féle gyűjteményből kihagyott részeket, nevezetesen a Hardouin előtt készült zsinati gyűjteményeknek eddigi járulékait, úgymint a zsinati levelezéseket, összefoglalásokat, idézeteket hatévi fáradságos utánjárás mellett egy új gyűjteménybe foglalták, mely 1728-ban jelent meg. Ez a nagy munka, mely feleslegessé kívánta tenni azt, hogy a kutatók minduntalan a korábbi Labbe-Cossart-féle gyűjteményhez nyúljanak, oly ritka lett, hogy a hozzájutás nagyon nehéz volt.

Giovanni Domenico Mansi, a tudós luccai érseknek „*Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, in qua praeter ea, quae Labbaeus et Cossartius et novissime Coleti in lucem edidere, ea omnia insuper suis in locis optima disposita exhibentur, quae Mansi lucenis evulgavit*” [A szent zsinatok új és legbővebb gyűjteménye, melyben azon kívül, amit Labbé és Cossart és utóbb Coleti napfényre hoztak, azok is hozzáadva a legalkalmasabb helyekre, melyeket Mansi Luccában közzétett] című gyűjteményét az a körülmény tette megokolttá, hogy az Albritius-Coleti-féle gyűjtemény nehezen volt hozzáférhető. Mansi e nagy munkát az 1759-1769. években rendezte sajtó alá s annak 31 foliókötete képezi a régi Mansi-féle kiadást, mely Firenzében és Velencében jelent meg. Legújabbban Johannes Bapt. Martin, a lyoni katolikus egyetem professzora, majd Ludovicus Petit asszumpcionista szerzetes folytatták e gyűjteményt 1902-1911-ig; az előbbi a 32-35, az utóbbi a következő köteteket rendezte sajtó alá. E gyűjtemény kiválóságát mi sem jellemzi jobban, mint az a tény, hogy arról úgy Hefele „*Konziliengeschichte*” című zsinattörténete, mint Philipp Jaffé „*Regesta*”-gyűjteménye különösen is megemlékeznek.

Jelenleg a legkiválóbb zsinatgyűjtemény a közönségesen „*Collectio Lacensis*” név alatt ismert „*Acta et decreta conciliorum recentiorum*” című gyűjtemény, melynek megalapítója

Gerhard Schneemann jezsuita, közismert kánonjogtudós, aki 1872-ben Maria-Laachban, a későbbben oly nagy névhez jutott Franciscus Xav. Wernz jezsuita generális és kánonjogi professzornak tanára volt. (Archiv f. KR. 1914. 685.)

Ezt a gyűjteményt az egykori bencés apátságnak „Abbatia Sanctae Mariae in Lacu” (németül Maria-Laach) német jezsuitái készítették ami a címlapon e hozzátételben jut kifejezésre: „Auctoribus presbyteris S. J. e domo B. M. V. sine labe Conceptae ad Lacum”. Az itt megkezdett monumentális munkát Németországból történt kitiltásuk után Hollandiában folytatták.

Ez a zsinati gyűjtemény a korábbi „Collectio magna Regia” s az ennek nyomán készült Labbe, Hardouin és Coleti-féle nagy zsinati gyűjteményekhez csatlakozik s azokat hét kötetben egészíti ki, melyekben azokat a püspöki gyülekezetekeket is fölvette, melyek történeti vagy kánonjogi jelentőséggel bírnak, mint például az 1682. évi híres „Comitia cleri Gallicani” s az ugyanez évi nagyszombati zsinatot, mely a gallikán egyház deklarációja ellen élénken tiltakozott.

A „Collectio Lacensis” az 1870-1890. években Freiburgban (in Breisgrau) jelent meg s az 1682-1870. években tartott zsinatokat öleli fel.

Legújabbban Eduardus Schwartz müncheni filológus ad ki a strassburgi tudományos társaság megbízásából egy monumentális gyűjteményt ily cím alatt:

„Acta conciliorum oecumenicorum iussu atque mandato societatis scientiarum Argentoratensis” [Egyetemes zsinatok aktái a Strassburgi Tudományos Társaság rendeletére és parancsára kiadva]. Berlin, 1924-1927. Eddig az ephesusi zsinatig terjedő anyag van feldolgozva. (Tomus I. Concilium universale Ephesienum.)

A trienti zsinat aktái

A tudománynak katolikus irányú felkarolására alakult Görresgesellschaft a trienti zsinat egész anyagának kiadását abból az okból határozta el, hogy a pápaellenes munkákban kolportált azt a híresztelést megcáfolja, mintha Rómának oka lett volna a trienti zsinat aktáit véka alá rejteni. A Görres-társaság ez elhatározásának megvalósítását megkönnyítette az a körülmény, hogy XIII. Leó pápa már jóval előbb, 1883-ban hozzáférhetővé tette a vatikáni titkos levéltárt. Az 1916-ban megindult nagy munka teljes címe „Concilium Tridentinum, Diariorum, Actorum, Epistularum, Tractatum nova collectio. Edidit Societas Goerresiana”, mely anyagát a következő három főcsoportban tárgyalja:

1. a tulajdonképpeni akták csoportjában, melybe Stephanus Ehse, az egész vállalkozásnak lelke, a zsinati jegyzőkönyveket, az ott elhangzott nyilatkozatokat és hozott határozatokat illesztette be;

2. az egyházi levelezések csoportjában, melybe a Godefredus Buschbell által gyűjtött ama levelek foglaltattak össze, melyek úgy a zsinat összehívására, mint a zsinat tárgyalására vonatkoznak;

3. a naplószerű feljegyzések csoportjában, melybe Sebastian Merckle, a würzburgi egyháztörténeti tanszéken Hergenröther utódja, úgy a hivatalos naplókat, az úgynevezett diáriumokat, mint a zsinati tagoknak magánfeljegyzéseit foglalta össze.

A vatikáni zsinat aktái

Roskovány Ágoston nagynevű nyitrai püspökünk (†1892) „Romanus Pontifex, tamquam primas Ecclesiae et princeps civilis, e monumentis omnium saeculorum demonstratus” [A Római Főpap, mint az Egyház feje és polgári fejedelem – minden századok okmányaiból]

kimutatva] című, már 1867-ben megindult, de csak 1880-ban befejezett nagy munkájának egész VII. kötetét (megjelent 1873-ban Nyitrán) a vatikáni zsinat aktáinak közzétételére szánta.

Különben a „Collectio Lacensis” néven ismert, az 1870-1890 években megjelent zsinatgyűjtemény utolsó kötete (VII. kötet) szintén kizárólag a vatikáni zsinatnak van szentelve.

Partikuláris zsinati gyűjtemények

Magyarország

nemzeti és tartományi zsinatainak határozatait

Péterffy Károly jezsuita atya (†1746) tartományfőnöki jóváhagyással, eredeti levéltári források alapján e címen adta ki: „Sacra Concilia Ecclesiae Romano – Catholicae in regno Hungariae celebrata”, mely gyűjtemény első kötete 1742-ben Bécsben, második kötete pedig a következő évben Pozsonyban jelent meg. Az I. kötet az 1016-tól 1544-ig, a II. kötet pedig az 1547-től 1734-ig tartott magyarországi partikuláris zsinatokat öleli fel, sőt a nagyobb jelentőségű egyházmegyei zsinatokra is kitér, minő volt például az 1193. váci, 1308. zágrábi; 1353., 1390., 1460. esztergomi; 1515. veszprémi, 1560. nyitrai, 1714. pécsi „Synodus dioeciesana”.

Szvorényi Mihály akkori pesti egyetemi hittudománykari professzor (†1814) ilyen címen készítet egy zsinatgyűjteményt: „Synopsis critico-hist. Decretorum synodaliurn pro ecclesia Hungaro-cath.” [Kritikai-történeti áttekintés a magyar katolikus egyház számára szóló zsinati rendelkezésekről], mely 1807-ben Veszprémben jelent meg, mely szintén a XII. század óta tartott nemzeti tartományi és nevezetesebb egyházmegyei zsinatokra terjeszkedik ki, és különösen rendszerének könnyebb áttekinthetősége tette kedvelté.

Németország

partikuláris zsinatainak határozatait

Johann Friedrich Schannat a prágai egyetem tanára kezdte gyűjteni, kinek irodalmi hagyatékát

Josef Hartzheim jezsuita, híres történétíró és exegeta (†1763) vette át, s az így folytatott gyűjtést

Aegidius Neissen fejezte be, mely folytatólagos gyűjtőmunka a következő címlapról is visszatükröződik: „Concilia Germaniae quorum collectionem Joh. Fr. Schannat coepit, cont. Jos. Hartzheim, finivit Aeg. Neissen”. E 11 kötetes gyűjtemény az 1749-1790. években Kölnben jelent meg.

Anton Josef Binterim tudós ferencrendi teológusnak (†1855) hétkötetes partikuláris zsinatgyűjteménye az 1835-1845 években Mainzban jelent meg. Ehhez készült egy „Supplementum conciliorum Germaniae”. Köln, 1851. és „Additamenta supplementi conciliorum Germaniae”. Köln, 1852.

Franciaország

partikuláris zsinatairól két ismertebb gyűjteményt bírnk, melyeknek egyike az általános zsinati gyűjteményeknél már említett

Jacques Sirmond jezsuitának „Concilia antiqua Galliae” című, 1629-ben Párizsban megjelent háromkötetes gyűjteménye, melyhez függelékét készített P. de la Lande „Supplementum” címen, mely 1866-ban szintén Párizsban jelent meg. A másik közismert zsinatgyűjtemény

Ludov. Odespun „Concilia novissima Galliae” című, 1646-ban Párizsban megjelent munka.

Belgium

partikuláris zsinatairól egy ismertebb gyűjteménnyel bírnk, s ez

De Ram háromkötetes „Synodicon”-ja, mely 1828-ban Mechelnben (Mechlin) jelent meg.

Olaszország

részéről nem bírunk összefoglaló partikuláris zsinati gyűjteményeket, hanem ezek részint vidékek, részint korszakok szerint csoportosítva állítattnak össze.

Spanyolország

partikuláris zsinati határozatait legelőször

Garcias Loaisa gyűjtötte össze 1593-ban, melynél teljesebb

Jos. Saenz de Aguirre „Collectio maxima Conciliorum Hispaniae et novi orbis” című gyűjteménye, melynek első négy kötete 1693-ban, következő két kötete pedig 1753-ban Rómában jelent meg.

Gonzales „Collectio canonum ecclesiae Hispaniae” című gyűjteménye 1808. évből való.

Nagybritannia

partikuláris zsinatairól két nagyobb gyűjteménnyel bírunk, melyek közül az egyik

David Wilkins „Concilia Magnae Britanniae et Hiberniae” című, 1734-ben Londonban kiadott négykötetes munkája, másika pedig:

Haddan and Stubbs „Councils and eccl. documents relating to Great Britain and Island” című, 1860-1878-ban Oxfordban megjelent szintén négykötetes gyűjteménye.

Amerikából

a Baltimore-ban tartott plenáris zsinatok végzéseit tartalmazó gyűjteményekről van tudomásunk, melyek közül az elsőnek címe „Concilia provincialia Baltimore ab anno 1829-1840” megjelent 1851-ben Baltimore-ban, míg az 1852. és 1866. évben, ugyancsak Baltimore-ban tartott zsinatoknak végzései külön-külön lettek kiadva.

Általános zsinati irodalom

A zsinatokra vonatkozó irodalmat *Bellarmin Szent Róberttel*, a jezsuita rend legtudósabb teológusával, aki capuai bíboros érsek volt (†1621), lehet megkezdeni, aki „Disputationes de controversiis christianae fidei” című hitvitáinak „De conciliis et ecclesia” részében – Paris, 1613 – a zsinatokra is kiterjeszkedett.

Hivatkozni szoktak *Louis Thomassin* oratoriánusnak „Ancienne et nouvelle discipline de l'église” 1678-ban Lyonban megjelent munkájára.

Említést érdemel *Johannes Cabasutius* „Notitia ecclesiastica historiarum, conciliorum et canonum” című, 1680-ban Lyonban megjelent munkája.

Nagyobb terjedelmű *Geoffrai Hermant* „Histoire des concils” című, 1730-ban Rouenben megjelent négykötetes zsinattörténete.

Igen sok zsinattörténetet halmozott össze *Paul Hinschius* berlini professzor (†1898) nagy kánonjogi munkájának III. kötetében a 325-től 668-ig terjedő lapokon.

A legkiválóbb zsinattörténeti munka *Karl Josef von Hefele* rottenburgi püspöknek (†1893) az 1855-1874. években megjelent „Konziliengeschichte” című hétkötetes világhírű munkája, melynek már első kiadása is át lett fordítva francia nyelvre, s mikor annak második kiadása is elhagyta a sajtót, nyomban megjelent annak francia fordítása 1907-ben.

Hefele e nagy zsinattörténetét *Josef Hergenrother* würzburgi professzor folytatta, ki mint bíbornok halt meg 1890-ben. Ennek a folytatatólagos zsinattörténetnek 8. és 9. kötete az 1887-1890. években jelent meg.

A trienti zsinat irodalma

A trienti zsinat történetét Sarpi Pál, a tudós *Fra Paolo Sarpi* hírneves olasz történétíró, a Paulus Venetus néven ismert szervitarendű szerzetes (†1623) „Istoria del Concilio Trentino” című négykötetes munkájában írta meg, mely nagy feltűnést keltett mű 1619-ben Londonban, majd 1858-ban Rómában jelent meg s két német fordításban is ismertette lett, melyeknek egyikét Rambach 1761-ben Halléban, másikat Wüsterer 1839-ben Mergentheimban készítette.

Sarpi ellenesei azzal gyanúsították őt, hogy titokban az eretnekekkel érintkezett, így tudjuk megérteni, hogy Josef Hergenröther würzburgi professzor, majd bíbornok (†1890), egyik bírálatában „der protestantisierende Servit”-nek [a protestáns szervita] nevezi őt. (Archiv. 1876. évf. 192.) E régi keletű meggyanúsítással szemben Velence azzal igyekezett őt rehabilitálni, hogy teológusává és egyházi jogtanácsosává választotta, amiért a jezsuiták őt „Stimmen aus Maria-Laach” című közlönyükben (1906. évf. LXXI. 124.) barátsuhába bújtt államtanácsosnak, „Staatskonsultor in der Mönchskutte”-nek aposztrofálták.

A másik olasz tudós, aki a trienti zsinat történetét megörökítette *Pietro Pallavicino Sforza* bíboros jezsuita volt (†1667), kinek kétkötetes „Istoria de Concilia di Trento” című munkája 1656-ban jelent meg s több kiadást ért. E munka pápai felszólításra készült és a Paolo Sarpi-féle irányzatnak ellensúlyozására szolgált. Ez a munka szintén megjelent német fordításban, melyet Klitsche készített és 1834-ben Augsburgban látott napvilágot.

A trienti zsinatot ismertető újabb történeti munkák közül az ismertebbek:

Ignaz Heinrich Karl *Freiherr von Wessenberg* „Die grossen Kirchenversammlungen des 15. und 16. Jahrhunderts” című, 1840-ben Konstanzban megjelent négykötetes műve.

Louis Felix Bungener német származású, de francia születésű protestáns történétírónak: „Histoire du Concil de Trente” című 1846-ban kiadott munkája, mely „Geschichte des Tridentinischen Konzils” címen 1861-ben Genfben is megjelent.

Johann David Preuss berlini professzornak „Das Konzil zu Trient” címen, 1862-ben Berlinben megjelent műve.

Theodor Ritter von Sickel bécsi történetprofesszornak (†1908), Magyar Tudományos Akadémiának egykori kültagjának „Zur Geschichte des Konzils von Trient” című, 1870-ben Bécsben megjelent műve.

Josef Susta a bécsi Tudományos Akadémia megbízásából írta meg „Die römische Kurie und das Konzil von Trient unter Pius IV.” című művét, mely 1904-ben Bécsben jelent meg.

Heinrich Swoboda bécsi professzor az osztrák Leo-Gesellschaft megbízásából adta ki „Das Konzil von Trient. Sein Schauplatz, Verlauf und Ertrag” című, 1912-ben Bécsben megjelent művet.

Pápaellenes irányt követő munkák

Augustin Theiner, a Néri Szent Fülöp oratorianus tagjának „Acta genuina sanctissimi Concilii Tridentini ab Angelo Masarello Ep. Telesino conseripta. Nunc primum integra edita” [A trienti szent zsinat hiteles aktái Masarello telesini püspök gyűjtésében. Itt először kiadva] című kétkötetes munkája, mely a szerzőnek 1874. aug. 10-én bekövetkezett halála után, 1875-ben Zágrábban és Lipcsében lett kiadva. E munka szerzője 1850 óta dolgozott a vatikáni levéltárban, melynek 1855-ben prefektusa is lett, ez állásától azonban titkos iratoknak meg nem engedett közzététele miatt meg kellett válnia.

Ignaz von Döllinger müncheni professzor, Németország legképzettebb teológusa s a bajor Tud. Akad. elnöke, az ókatolikus mozgalom vezetőjének Janus álnév alatt írt „Der Papst und das Konzil”, című 1869-ben Lipcsében, majd saját neve alatt 1876-ban, Nördlingenben megjelent „Ungedruckte Berichte und Tagebücher zur Geschichte des Konzils von Trient” [Kinyomtatlan

jelentések és naplók a tridenti zsinat történetéhez], című munkája. Egyháztörténeti katedrájától még 1872-ben meg kellett válnia.

August von Druffel müncheni történetprofesszornak (†1891) „Monumenta Tridentina” című 1884-ben Münchenben megjelent műve. Ugyancsak tőle „Briefe und Akten zur Geschichte des 16. Jahrhunderts. (1546-1552.)” München, 1873-1882.

Johann Ritter von Schulte prágai, majd bonni professzor (†1914) nagyszámú monográfiáiban és értekezéseiben a trienti zsinatra is kiterjeszkedett s még 1853-ban kiadta Lipszéban a trienti zsinatra vonatkozó határozatokat, „Kanones und Dekrete des Tridentinischen Konzils” címen. Összefoglaló munkája „Die Stellung oder Konzilien, Päpste und Bischöfe, vom histor. und kanonist. Standpunkte, und die päpstl. Konstitution vom 18. Juli 1870.” Prag, 1871. Ugyancsak a zsinatokkal foglalkozó munkája „Die Macht der römischen Päpste”. Prag, 1871.

Druffel-Brandi: „Monumenta Tridentina”. München, 1884-1887.

A vatikáni zsinat irodalma

A vatikáni zsinatnak rendkívül gazdag irodalmát Roskovány Ágoston nyitrai püspöknek már említett 16 kötetes „Romanus Pontifex” monumentalis munkájának VIII-XVI. kötetei tüntetik fel, mely köteteknek már címlapjain foglalt ez a hozzászólás: „Addita amplissima literatura” jelzi, hogy az egész vatikáni zsinatirodalom a legmesszebbmenő részletességgel lett bemutatva, melyből még a szakközönyökben, sőt egyes hírlapokban megjelent közlemények sem maradtak ki. Az irodalom terjedelméről némi fogalmat nyújthat az, hogy a VIII. kötet (1873-ból) 326-974, a IX. kötet (1873-ból) 662-881, a X. kötet (1876-ból) 383-728, a XII. kötet (1879-ből) 382-831, a XIII. kötet (1879-ből) 531-754, a XIV. kötet (1879-ből) 250-841, a XV. kötet (1879-ből) 84-700. lapoldalakon át sorolja fel az irodalmat.

A katolikus szellemben írt munkák közül az ismertebbek:

Henry Edward Manning westminsteri érseknek „The Centenary of S. Peter and the General Council” műve. London, 1867.

Felix Dupanloup orleansi püspöknek „Lettre sur le futur Concile Oecumenique” műve. Paris, 1868. Német fordításban is megjelent 1869-ben.

D. Bouix: „Le Pape et le Concil General”, valamint „Tractatus de Papa, ubi et de Concilio Oecumenico”. Paris, 1869.

E. Grandclaude: „Du pouvoir souverain dans l'Église”. Paris 1868.

Tizzani: „Les Conciles Generaux”. Rome, 1868.

Konrad Martin paderborni püspök: „Wozu noch die Kirchenspaltung”. Paderborn, 1868. Továbbá „Die Arbeiten des vatikanischen Konzils”. Paderborn, 1873. Azután „Drei Jahre aus meinem Leben”. Mainz, 1877.

Wilhelm Emanuel Freiherr von Ketteler mainzi püspök: „Das allgemeine Konzil und seine Bedeutung für unsere Zeit”. Mainz, 1869.

Josef Fessler Bischof von Sanktpöhlten: „Das letzte und das nächste Konzil.” Freiburg B., 1869.

Gerard Schneemann jezsuita atya: „Die Kanones und Beschlüsse des hochheiligen ökumenischen Konzils” [A kanonokok és a szentséges egyetemes zsinat határozatai]. Freiburg i. B., 1871.

Theodor Pachmiann bécsi professzor: „Ein ernstes Wort zum Verständniss der Lehre von der päpstlichen Unfehlbarkeit” [Egy komoly szó a pápai tévedhetetlenség tanának állapotáról]. Wien 1871.

Eugenio Cecconi firenzei kanonok, majd ugyanottani érsek, pápai megbízásból készült „Storia del Concilio Vaticano”. Roma, 1872. E munkát W. Molitor speyeri kanonok német nyelvre fordította. Regensburg, 1873. Cecconi zsinattörténetét folytatta s az 1879-ben megjelent

köteteket (2-4 kötet) XIII. Leó pápa a zsinati atyák között ajándékképpen kiosztotta, éppen úgy, mint azt IX. Pius az első kötettel tette. (Archiv f. Kirchenrecht. 1880. évf. 181.)

Protestáns írók munkái közül ismertebbek:

Paul Hinschius berlini professzornak „Die Stellung der deutschen Staatsregierungen gegenüber den Beschlüssen des vatikanischen Konzils” [A német államvezetés álláspontja a vatikáni zsinat döntései ellen]. Berlin, 1871.

Emil Friedberg lipcsei professzornak „Sammlung der Aktenstücke zum ersten vatikanischen Konzil, mit einer Grundrisse der Geschichte derselben” [A vatikáni zsinathoz okmánydarabok gyűjteménye, ugyanezen zsinat történetének vázlatával]. Tübingen 1872.

Johann Friedrich müncheni professzor, az ókatolikus mozgalom egyik előharcosa „Documenta ad illustrandum concilium Vaticanum”. Nördling, 1871. Szintén tőle „Tagebuch während des vatikanischen Konzils geführt”. Nördling, 1871-1872. Ugyancsak tőle „Geschichte des vatikanischen Konzils” [Napló a vatikáni zsinat folyamán]. Bonn, 1877. E munkájában különösen a zsinat előtörténetét tárgyalja.

Rendkívüli feltűnést keltett a protestáns, de később katolizált *Reinhold Baumstark* „Gedanken eines Protestanten über die Einladung zur Wiedervereinigung mit der kath. Kirche” című röpirata, mely 1868-ban Regensburgban jelent meg, hol rövid néhány hónap alatt kilenc kiadásban terjedt el, s előbb francia, majd magyar fordításban is megjelent. A francia fordítást Th. de Lamazon készítette, „Pensées d'un Protestant sur l'invitation du Pape pour la reunion de l'Église cath.” Rome, 1869. Magyarra pedig Eperjesi Ferenc fordította ily címen: „Egy protestáns gondolatai az egyesülésre felhívó pápai kibocsátmány felett”. Eger, 1870.

Katolikus ellenes szellemben írta *Franz Michaelis* braunsbergi tanár „50 Thesen über die Gestaltung der kirchlichen Verhältnisse der Gegenwart” [50 tétel az egyházi viszonyok jelenkori állapotáról] című, még 1867-ben Braunsbergben (Poroszország) megjelent fejtegetésében.

A legjobb zsinattörténeti munka *Theodor Granderath* tudós jezsuitának „Geschichte des vatikanischen Konzils von seiner ersten Ankündigung bis zu seiner Vertagung” [A vatikáni zsinat története az első kihirdetésétől az elnapolásáig] című, 1903-ban Freiburgban (im Breisgau) megjelent műve, melyet Pietro Palavicino Sforzának trienti zsinattörténetével szeretnek párhuzamba állítani, amennyiben Granderath az ókatolikus írók zsinatellenes irányának ellensúlyozására törekedett. Granderathot e nagy munkájának megírására különösen képesítette az a körülmény, hogy állandóan Rómában tartózkodva, közvetlenül a vatikáni levéltárból meríthetett, azután a „Collectio Conciliorum Lacensis” utaló (VII.) kötetét képező „Acta et decreta sacrosanti oecumenici Concilii Vaticani” gyűjteményt is ő állította össze.

Konrad Kirch szintén jezsuita atya fejezte be rendtársának, Granderathnak nagy zsinattörténeti munkáját, amiben az eredeti szerzőt közbejött halála akadályozta meg. Ez a befejező III. kötet 1904-ben jelent meg.